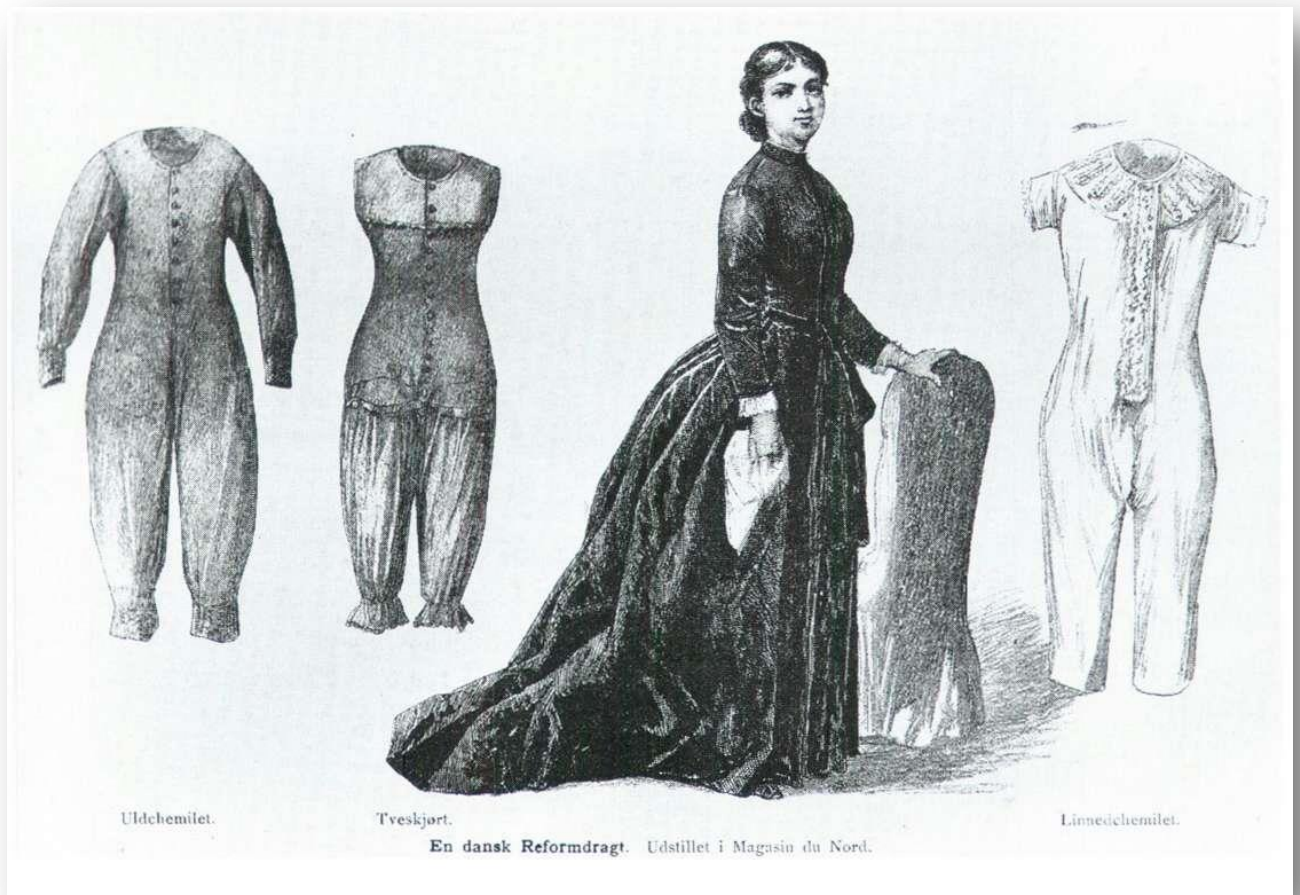

Kvinder der levede som mænd i 1700-tallet

Roskilde Universitet

Vejleder: Anne Brædder

28. juni 2017

Antal anslag: 218.504

Sprog: Dansk

Fag: Historie

IKH: Speciale

Marlene Kæregaard Bjørn (49464)

Natasja Bøgholm Thomassen (56413)

Forord

Dette speciale er udarbejdet i perioden januar 2017 til juni 2017. Disse seks måneder har været gode, lærerige og arbejdsomme, og det er nu tid til at sige tak.

Tak til Tyge Krogh som hjalp os på sporet af de danske kilder og bistod med viden, når vi manglede den. En tak skal også lyde til Jonas Liliequist, der har hjulpet os med at få hold på de svenske kilder, og bistod med viden om de fire kvinder, vi udvalgte i sidste ende.

En særlig tak skal lyde, til vores vejleder, Anne Brædder, der har stået os bi hele vejen igennem specialeforløbet. Tak for din moralske opbakning og indsigtsfulde, faglige diskussioner. Tak fordi du har haft tillid til vores projekt og har taget dig tid til os, når der var behov for det.

God læselyst!

Resumé

This thesis focus on three Danish women and four Swedish women who all lived for a longer period as men in 1702-1784. In their lives as men, they made themselves culturally recognizable through their materialization of the body and their praxis's, which became a life strategy to them. Their actions shows us how they lived as men in a hierarchical society, where men possessed more possibilities than women did.

The purpose with this thesis is to analyze and find similarities between the women in order to give insight particularly into their live as men for a shorter or longer period, without arousing suspicion to their biological feminine sex.

To support our results we will also point out similarities to the already preexisting research from Denmark, Sweden, England and Holland in order to transfer some of the patterns we found in our research onto theirs. A comparison of this kind between the countries has not yet been done, and can therefore be looked at, as something new for all the countries.

The thesis uses source materials stemming from procedural documents from the 18. Century from both Denmark and Sweden as well as and an account from one of the Danish women.

Methodically the thesis draws upon gender theory by the historian Joan Wallach Scott and her theory about gender as an analytical category, as well as the philosopher Judith Butler's theory about performativity. Butler's theory will lay the foundation for our analysis, where we will use the concept of performativity to look for descriptions of how the women materialized their masculine body and masculine praxis's.

In extension, we have included Foucault's concept of power, since the women were under influence of power when their biological feminine sex were revealed.

The thesis has contributed to the existing research by using a theoretical perspective to look at how the women performed, whereas the existing research has been analyzing the women with a why. In that aspect, we have been able to show something new since we compare the women's performances in doing men, which has not been done before. Yet, the point with this master thesis is not to create a general perspective, since the cases are particulates.

Indhold

1. Indledning:.....	4
1.2 Afgrænsning:	6
1.3 Struktur:.....	8
1.4. Historisk kontekst:	9
1.3.2 Retslig baggrund:	11
1.4 Forskningsoversigt:	13
1.5 Teori	20
1.5.1 Scott: Køn som en analysekategori:	22
1.5.2 Judith Butler: Performativitetsteori	25
Biologisk og socialt køn	26
Den heteronormative matrice	26
Performativitet.....	27
1.5.3 Michel Foucault: Magt.....	29
1.6 Præsentation af kilder & metode:	30
1.6.1 De danske retskilder:	32
Else Kortzdatters (1710-?).....	32
Engelbrecht Marie Stockenbeck (1761-?)	33
Sidsel Andersdatters (ca.1680-?).....	34
1.6.2 De svenske kilder:.....	35
Maria Johansdotters (1683-?)	35
Anna Jöransdotters (ca. 1693-?)	36
Ulrika Stålhammars (ca. 1689-?).....	37
Anna Eleonora Ekelöfs (ca. 1745-?).....	37
1.7 Analysestrategi:	38
1.8 Analyse.....	39
1.8.1 De danske kvinder:	39
Else Kortzdatter (1710-?)	39
Kroppen som materialitet	40
Maskuline praksisser	40
Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne	43
Kvindernes motiver for at leve som mænd.....	44
Engelbrecht Maria Stockenbeck (1761-?):	45
Kroppen som materialitet	46

Maskuline praksisser:	48
Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne	52
Kvindernes motiver for at leve som mænd.....	53
Sidsel Andersdatter(1680-?)	54
Kroppen som materialitet	56
Maskuline praksisser	57
Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne	59
Kvindernes motiver for at leve som mand.....	62
1.8.2 De svenske kvinder:.....	64
Maria Johansdotter (ca. 1683-):.....	64
Kroppen som materialitet	64
Maskuline praksisser	66
Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne	68
Kvindernes motiver for at leve som mænd.....	70
Anna Jöransdotter (1693-):.....	70
Kroppen som materialitet	72
Maskuline praksisser	72
Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne	75
Kvindernes motiver for at leve som mænd.....	77
Ulrika Eleonora Stålhammar (ca. 1689-1733):	78
Kroppen som materialitet	79
Maskuline praksisser	79
Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne	81
Kvindernes motiver for at leve som mænd.....	85
Anna Eleonora Ekelöf (1745-):	85
Kroppen som materialitet	86
Maskuline praksisser	87
Samfundets magtudøvelse overfor kvinderne	90
Kvindernes motiver for at leve som mænd.....	91
1.9 Konklusion	92
Bøger:	97
Artikler:	100
Tidskrifter:.....	102
Links:.....	103

Reviews:	107
Baggrundsviden:	108
Bøger:	108
Artikel:.....	108
Link:	109
Originale kilder:	110
Danske kilder:.....	110
Svenske kilder:	111
Bilag 1	112
Bilag 2:	113
Bilag 3:	114

1. Indledning:

”En Kvinde maa ikke bære Mandsdragt, og en Mand maa ikke iføre sig Kvindeklæder; thi enhver, der gør det, er HERREN din Gud en Vederstyggelighed”¹

Det, at kvinder ikke må bære en mands klæder, kan i dag lyde som et absurd fænomen, da kvinder i dag kan gå i det tøj, de ønsker, uanset om det er bukser eller kjole. Men går vi godt 300 år tilbage, var det, at iføre sig det modsatte køns klæder grundlag for et stort postyr. Citatet her stammer fra 5. Mosebog og havde stor indflydelse på kvinder, der valgte at iføre sig en mands beklædning og derved leve som mænd. Der findes eksempler på kvinder, der valgte at leve som mænd helt tilbage fra midten af 1500-tallet, men langt de fleste eksempler, vi kender til, findes i 1700-tallet, hvortil mange kvinder kom fra de lavere samfundslag².

Kendskabet til kvinder, der levede som mænd, stammer primært fra retssager, idet kvinderne blev stillet for retten for at have forbrudt sig mod samfundets struktur. Dette var særligt påvirket af Martin Luthers reformatoriske samfundsinndeling, hvor samfundets struktur var opdelt i et mands- og et kvindedomæne. De kvinder, der valgte at leve som mænd, havde således udfordret denne struktur ved at forbytte deres køn, hvilket samfundet ikke kunne tillade. Det forholdte sig dog sådan, at det i nogle tilfælde var accepteret, tilmed normalt at klæde sig som det modsatte køn. Det kunne eksempelvis være ved optog og karnevaler³, mens det fra omkring midten af 1700-tallet også forekom i teatret, herunder var særligt kvinder klædt som mænd i bukseroller⁴. Ved længere rejser kunne kvinder ligeledes iføre sig maskuline klæder for at undgå overfald⁵. Endvidere gjorde det sig gældende i de mindre landsbysamfund, hvor kvinder ikke kun udførte deres egne daglige gøremål men også mændenes, her iført mandsklæder⁶. Det kan således siges, at der lå en skelnen mellem, hvornår det var acceptabelt at klæde sig som det modsatte køn, og hvornår det ikke var acceptabelt - som ved en permanent tilstand.

Dét, vi finder særligt interessant hos disse kvinder, er deres usædvanlige livsstil ved at leve som mænd, der adskilte dem fra resten af samfundet. De tog et valg om at iføre sig mandsklæder

---

¹ Femte Mosebog kapitel 22, vers 5 (Litt:HP1)

² Liliequist i Borgström (red.) 2002:67

³ Ibid.: 81-82

⁴ Krogh 2013:66-67

⁵ Dekker et al. 1989:8

⁶ Liliequist i Bogström (red.) 2002:95, 97

gennem en kortere eller længere periode⁷, hvortil det lykkedes dem at gøre det maskuline køn til en livsstrategi. Kvindernes handlen viser os, hvordan de levede som mænd i en verden, hvor der var klare strukturer for kønnets påklædning. Hertil kan man spørge, hvordan de lignede mænd, hvordan det lykkedes dem at indgå i maskuline fællesskaber, hvordan samfundet så på dem og deres handlinger samt hvilke konsekvenser det i sidste ende havde for disse kvinder?

Ud fra den eksisterende forskning, er der i Danmark kun kendskab til fire-fem eksempler⁸, mens der i Sverige er kendskab til godt 20⁹, i England 34¹⁰ og i Holland 119 eksempler¹¹. Disse tal tyder på, at det ikke har været en udbredt praksis for kvinder, at leve som mænd i 1700-tallet.

Vi ønsker, med det udgangspunkt ikke at belyse alle de eksisterende eksempler, men i stedet at lave et nærstudie af et mindre antal kvinder fra Danmark og Sverige. Dette for at få en dybere forståelse for, hvordan kvinderne levede som mænd i en kortere eller længere periode af deres liv, uden at vække mistanke om deres biologisk feminine køn. Vi har derfor valgt at tage udgangspunkt i tre danske kvinder og fire svenske kvinder, hvortil problemformuleringen for vores speciale lyder:

Vi ønsker at undersøge, hvordan tre danske kvinder og fire svenske kvinder i perioden 1702-1784, levede og gjorde sig kulturelt genkendelige som mænd, indtil de blev opdaget i at iklæde sig mandsklæder.

Med udgangspunkt i problemformuleringen ønsker vi, at give et indblik i, hvordan disse udvalgte kvinder¹², der levede i perioden 1702-1784, gjorde som mænd. Når vi anvender begrebet kulturelt genkendelig, sigter det mod vores hovedteoretiker Judith Butlers performativitetsteori om køn som en performance - altså en gøren. Udtrykket at 'iklæde sig mandsklæder' har vi taget til os, eftersom både kvindernes samtidige kilder, såvel som forskerne på området har benyttet sig af det. Det tyder derfor på at der er en generelt accepteret term for disse kvinders måde at bære mandsbeklædning.

---

⁷ En kortere eller længere periode betegner i overensstemmelse med vores udvalgte sager en periode mellem fire måneder og 15 år.

⁸ Krogh 2013:39-40

⁹ Ibid.:39-40

¹⁰ Friedli i Rousseau et al (red.) 1987:252

¹¹ Dekker et al. 1989:1

¹² Fremover når vi omtaler vores udvalgte kvinder, refererer vi til dem som kvinderne. Hvis anden mening, fremgår dette af teksten

Vores kildemateriale udgøres af henholdsvis retskilder og en beretning skrevet af en af de danske kvinder. Vi vil, i kilderne, se efter beskrivelser, udtalelser med mere, der kan indikere noget om kvindernes handlinger i deres liv som mænd. Vi ønsker, at skildre de handlinger, som kvinderne gjorde for at gøre sig kulturelt genkendelig ved at inddrage de to teoretikere Joan Wallach Scott og Butler. Scotts teori giver grundlag for, hvordan køn kan betragtes som en analytisk kategori indenfor historievidenskaben, mens Butlers performativitetbegreb vil udgøre hovedgrundlaget for analysen. Butlers teori om køn som en performance skal repræsentere de handlinger, der lå til grund for, at kvinderne kunne efterligne det maskuline køn og derved indordne sig i - og blive kulturelt accepteret som mænd. I den forbindelse er det vigtigt at have en forståelse af den samtidshistoriske kontekst, da vi får et indblik i samfundet tankegang, og hvordan disse kvinder blev opfattet. Hertil bidrager viden om retsvæsenet til at forstå samfundsnormen, da den verdslige magt styrede folks levevis, såvel som udgjorde den praksis, der dømte kvinderne for deres handlinger. Vi har derfor valgt at inddrage disse aspekter som et led i specialet.

Vores ambition med dette speciale er at være nytænkende i forhold til anvendelsen af kildematerialet, idet vi går til materialet med et teoretisk begrebsapparat. Det, at vi har valgt et kønsteoretisk perspektiv, adskiller os fra den allerede eksisterende forskning, der hidtil har haft en empirisk tilgang til kilderne med en klassisk historie videnskabeligt vinkel. Hvor den eksisterende forskning førhen har undersøgt *hvorfor*, vil vi undersøge *hvordan*. Derudover adskiller vi os ved at, kigge efter ligheder mellem de danske og svenske eksempler, idet der hidtil kun har været forsket særskilt i disse.

Da vi ikke fokuserer på alle de kendte kvinder, har vi ikke til hensigt at bevise en generel måde, hvorpå kvinderne gjorde sig kulturelt genkendelig. Vi ønsker i stedet at fremvise nogle mulige mønstre, som gør sig gældende i det udvalgte kildemateriale. Disse mønstre kan også overføres til den eksisterende forskning fra England og Holland, og underbygger vores egne resultater.

- **Fælles**

1.2 Afgrænsning:

Vi har valgt at afgrænse vores speciale til overordnet at omhandle tre danske kvinder og fire svenske kvinder, der levede som mænd. I Danmark er der i alt kendskab til fire, muligvis fem sager¹³¹⁴, men hvor kun tre af dem, har så fyldigt et kildemateriale, at vi kan gå i dybden med,

---

¹³ Krogh 2013: 39-79

hvordan kvinderne gjorde sig kulturelt genkendelige som mænd. For at få en bedre indsigt i dette, har vi valgt at inddrage fire svenske eksempler for i højere grad, at kunne finde ligheder mellem deres handlen som mænd. Disse er udvalgt på baggrund af mængden af kildemateriale¹⁵, på samme vis som de danske. De har endvidere en tidsmæssig tilknytning til de tre danske sager. Disse valg har medført, at vi tidsmæssigt og geografisk begrænser os til Danmark og Sverige i perioden 1702 til 1784. Grundlaget for at inddrage de fire svenske sager, og ikke vælge eksempler fra andre nordeuropæiske lande, er, at Danmark og Sverige er nært beslægtede både geografisk og historisk, hvilket har bevirket nogle fællestræk i forhold til samfundsordenen såvel som til retsvæsenet. Disse fællestræk udgør et godt grundlag for at kunne skildre nogle ligheder mellem de i alt syv sager.

Vi har valgt at tillægge os en kønsteoretisk tilgang, da vi ønsker at benytte nogle teoretiske redskaber til at belyse det tydelige fokus, der er på køn i kildematerialet. Vi har derfor valgt at anvende historiker Joan Wallach Scott som udgangspunkt for vores teoretiske tankegang, da hun fremsætter køn som en analytisk kategori. Her betones en viden om forskelle mellem køn som en analysestrategi¹⁶. Vores primære teoretiker Judith Butler er valgt på baggrund af hendes performativitetsbegreb, da vi gerne vil belyse, *hvordan* kvinderne gjorde, når de levede som mænd. Begrebet anvendes således med henblik på, hvordan kvinderne gjorde sig kulturelt genkendelige i forhold til samfundsnormen, og hvornår de enten som mand eller kvinde trådte uden for denne norm. Hendes begreb kan ligeledes bruges i forlængelse af Scotts kønsforståelse, hvilket skaber en rød tråd den teoretiske baggrund. Udover disse to teoretikere, har vi valgt kort at inddrage Michel Foucault idet, Scott og Butler er inspireret af hans magtforståelse. Det er også et vigtigt synspunkt i forhold til den magt, der udøvedes overfor kvinderne, når det biologiske køn opdagedes.

Ved at vælge Scott og Butler, har vi fravalgt at inddrage nyere kønsforskning og teori, som eksempelvis trans-feministiske perspektiver, der kunne omhandle transkønnethed i en historisk optik¹⁷. Dette valg bygger på, at vi ikke med sikkerhed kan sige, om kvindernes valg for at leve som mænd, kan ses i et transkønnet motiv - altså at de ønskede at skifte køn, så det passede til deres

---

¹⁴ Når vi fremover benytter ordet sager, refererer vi til alt det kildemateriale (jf. *Præsentation af kildemateriale*), som tilhører den pågældende kvinde

¹⁵ Der findes knap 20 sager i Sverige - Krogh 2013:40

¹⁶ Scott 1988:2

¹⁷ Et eksempel på transkønnethed i en historisk optik er Marie-Louise Holms artikel "*Dansk transhistorie begyndte i et skæringspunkt mellem eugenik og diagnosen 'sjælelige lidelser'*" udgivet i *Friktion, Opsamling 2014-2015: Magasin for Køn, Krop & Kultur*

kønsidentitet. Til trods for at Scotts og Butlers teorier kan karakteriseres som ældre, i forhold til den nyeste kønsforskning, er deres teorier stadig relevante. Dette skyldes, at begge forskere lægger til grund for den nyere kønsforskning, hvortil forståelsen om køn stadig i dag er noget der 'gøres' og ikke noget der 'er'. Den nyere kønsforskning tilhører derfor det samme poststrukturalistiske univers, som Scott og Butler, hvilket bevirker, at deres teorier stadig kan karakteriseres som aktuelle og brugbare for os.

I udvælgelsen af teori kunne vi også have inddraget mikrohistorie i forhold til et mikroperspektiv, eftersom dette søger at tage udgangspunkt i mindre enheder eller individer. Her er formålet at afdække historiske mønstre og sætte dem i et større perspektiv¹⁸. Dette har vi dog fravalgt, da kvinderne kan siges at være partikulære, og derfor ikke kan trækkes ind i et større perspektiv.

Vi har valgt at afgrænse den historiske kontekst til at omfatte en kort beskrivelse af det samfund kvinderne indgik i, samfundets syn på det feminine køn samt lovgivningen som de blev dømt efter. Dette for at gøre denne del af specialet så konkret og brugbar som muligt i forhold til vores analyse. Afsnittet gør det ligeledes muligt at identificere de normer i samfundet, der gør, at et køn er kulturelt genkendelig, hvilket er essentielt til at identificere, hvornår kvinderne træder udenfor og henholdsvis handler som mand eller kvinde.

- Fælles

1.3 Struktur:

Specialets første del indledes med en præsentation af det danske og svenske samfund i 1700-tallet, hvor de hovedstrømninger og samfundsmæssige udviklinger, som er relevante for specialets problemstilling, fremhæves. Herefter præsenteres den eksisterende forskning, der er lavet om kvinderne, og deres hovedpointer. Endvidere følger en præsentation af den valgte teori, herunder Scotts historiske definition af kønsteori samt Butlers performativitetsteori. Den sidste del af kapitel ét giver en præsentation af vores udvalgte kildemateriale samt den anvendte metode til at tilgå kilderne. Her vil analysestrategien klarlægge, hvilke fokuspunkter der vil være i analysen, der centrere sig omkring konstruktionen af køn, det samfundsmæssige perspektiv, og retslige grundlag som kvinderne dømtes efter. Som afslutning på specialet vil der indgå en diskuterende konklusion, hvor vores resultater vil blive sammenholdt og perspektiveret til den eksisterende forskning. -

Fælles

---

¹⁸ Harbsmeier, M. (1999) Mikrohistorie - et plaidoyer. Den jyske historiker, Nr. 85. s. 7-19
Tidsskriftskopi, 1498232394044

1.4. Historisk kontekst:

For at forstå den samtid kvinderne levede i, hvilket både havde betydning for deres levevis som henholdsvis kvinde og mand, samt retsvæsenets dømmende magt, er det nødvendigt at sætte sig ind i samtidens opfattelse af 'kvinden', samfundsordenen i forhold til ægteskab og sodomi, samt retsvæsenets forståelse heraf. Dette vil blive beskrevet i følgende afsnit.

Politisk var 1700-tallets Danmark og Sverige inddelt i fire stænder: adel, gejstlighed, borgere og bønder¹⁹. Udover de fire stænder eksisterede der også en anden samfunds inddeling - Hustavlen - der med reformationens indtog blev normgivende i både Danmark og Sverige. Fra 1536 var Danmark protestantisk, mens Sverige blev protestantisk i 1527²⁰.

Hustavlen indgik som et afsnit i Martin Luthers (1483-1546) katekismus, og byggede på de 10 bud, fadervor, trosartikler samt sakramenter (dåb og alter). Denne inddeling udgjorde den mest centrale ideologiske legitimering af samfundets hierarkiske struktur²¹, og inddelte samfundet efter tre stænder: det værende (præstestanden), det lærende (regerings - og politiske stand) og det nærende (ægteskabet). Disse stænder var endvidere opdelt i bydende og lydende - senere kendt som den patriarkalske samfundsorden - hvoraf kvinden i husstanden var den lydende. Det indebar, at kvinden skulle være pligtopfyldende og respektfuld overfor den bydende (manden), der til gengæld havde til pligt (ikke rettighed) at vise omsorg, ansvar, samt udøve retfærdighed²². Til gengæld opnåede kvinden en social position ved at være gift, som ugifte kvinder ikke kunne opnå, da de fik deres mands sociale status. Kvinden kunne kun opnå den bydende funktion, hvis hun blev enke, da hun arvede sin mands ejendele. Ægteskabet udgjorde dermed på mange måder en økonomisk og social organisering for kvinden²³.

Seksuallovgivningen i 1700-tallet var særligt influeret af det religiøse aspekt. Det skal ses som et led i den Lutherske læres indflydelse på såvel seksualmoral som lovgivning i Danmark²⁴ og Sverige²⁵. Det betød, at seksualitet og ægteskab var offentlige affærer, der blev reguleret efter

---

¹⁹ Rydström et al. 2009:23

²⁰ Vries et al. (2017)

²¹ Rydström et al. 2009:25

²² Koefoed 2008:30-31

²³ Ibid.:28

²⁴ Litt:HP10

²⁵ Rydström et al. 2009: 23-24

bestemte rammesæt - her som følge af protestantismens ægteskabsmorale²⁶. Den indebar eksempelvis, at man ikke måtte bedrive hor, og satte en fordring i jomfruelighed og monogami i ægteskabet²⁷.

På den måde blev kvinden og manden med reformationen ligestillet overfor loven, hvor de begge kunne stilles til ansvar for deres synder. Det var endvidere en måde at gøre kvinden til et retsligt subjekt, der besad en selvstændig identitet, uafhængig af manden.

I samtiden eksisterede der en anden forestilling om kvinders intime forhold til hinanden end i dag. Disse forhold blev introduceret som 'Romantiske venskaber' af den amerikanske historiker Lilian Faderman i 1981²⁸. Disse venskaber dækkede over et kvindeligt forhold, som på alle måder var nobelt og dydigt²⁹. Faderman fremhæver, at der fra renæssancen af og op gennem 1600-tallet kom et accepteret syn på de romantiske venskaber, hvilket kan have resulteret i den manglende interesse for kvindernes intime forhold i 1700-tallet. Disse venskaber byggede på kærlighed i enhver forstand, med undtagelse af det seksuelle. Det betød ikke, at kvinderne ikke kunne have en vis form for intimitet med hinanden såsom at kysse, holde i hånd, sove sammen og udtrykke deres kærlighed og troskab for hinanden, men de så dette som deres åndelige- og ikke kødelige lidenskab. I Fadermans optik blev disse romantiske venskaber ikke anset som truende for samfundet, og der fandtes dermed heller ingen love imod disse forhold. Faderman fremhæver derfor, at de var accepteret af samfundet³⁰.

I Danmark og Sverige fandtes flere samfundssyn på kønnet. Udover hustavlen (jf. tidligere), havde de også et fallocentrisk verdenssyn. Dette fremsatte den generelle forestilling om, at sex i 1700-tallet udelukkende blev set som en heteroseksuel akt, hvor en penetration skulle finde sted, før det blev betegnet som en seksuel handling³¹.

Det danske og svenske samfund var desuden præget af den såkaldte étkønsteori. Denne teori har eksisteret siden antikken, og indikerer, at der kun findes ét køn. Ifølge Thomas Laqueur, der har udfoldet denne teori, er kvinden en uperfekt version af manden. Hendes anatomi og fysiologi skal

---

²⁶ Koefoed 2008:103

²⁷ Kunøe 2008

²⁸ Faderman 1981:17-142

²⁹ Ibid.:16

³⁰ Ibid.:16

³¹ Dekker et al. 1989:69

fortolkes således, at vagina er den indre penis, hendes livmoder er skrotum(pungen), og hendes æggestokke er testiklerne. Hendes krop er dermed en repræsentation, og ikke et fundament for socialt køn, og køn anses derfor kun som ét (det maskuline)³². Denne teori betød ikke, at samfundet ikke vidste, at der fandtes biologiske forskelle mellem mand og kvinde, men lighederne betonedes mere end forskellene³³. Étkønsteorien afspejler sig på denne måde som hierarkisk, hvor det mandlige køn fremstod som mere udviklet end det kvindelige. Derved blev kvinden set om en underudvikling af manden, snarere end som et andet køn³⁴.

Der er således overensstemmelse mellem denne teori, den fallocentriske opfattelse, såvel som hustavlens leveregler, idet kønnes sociale status i hierarkiet var givet af deres positioner og roller i samfundet, og ikke grundet deres biologiske køn³⁵.

Samtidens opfattelse af menneskets krop og køn kan således belyses som en interaktion mellem de religiøse, politiske og sociale realiteter³⁶.

1.3.2 Retslig baggrund:

I forhold til det danske og svenske samfund ses der flere sammenhænge mellem de to landes lovgivninger, når det omhandlede grundlaget for kvindernes domsafsigelse.

Den religiøse indflydelse på samfundsorden i det 18. århundrede kom også til udtryk i lovgivningen, både i det svenske og danske retssystem. Denne indflydelse medførte endvidere et større fokus på seksuelle forbrydelser, herunder forbrydelser mod naturens orden. Dette kommer eksempelvis til udtryk i Sverige, under den Rosengrenska lovsamling fra 1608, hvor 3. Mosebog kapitel 18 vers 22, udgjorde grundlaget for at sex mellem to mænd (sodomi) blev forbudt: *'Hos en Mand maa du ikke ligge, som man ligger hos en Kvinde; det er en Vederstyggelighed'*³⁷. Som følge af grundlaget blev de straffet i henhold til moseloven, med døden til følge. Den mosaiske lov prægede også den danske strafferet, og havde en stor indflydelse på Danske Lov fra 1683³⁸, hvor de samme regler gjorde sig gældende: *"De, som sig i de forbudne Leed imod Guds Lov [...] forsee,*

---

³² Laqueur 1992:25-26, 28

³³ Rydström et al. 2009:35

³⁴ Laqueur 1992:25-26, Rydström et al. 2009:35

³⁵ Rydström et al. 2009:36

³⁶ Lund i Koefoed et al. 2002:41

³⁷ 3. Mosebog kapitel 18, vers 22, se også Litt:HP2

³⁸ Krogh 2000:12

straffis paa deris Liv [...] Omgængelse, som er imod Naturen, straffis med Baal og Brand ³⁹. Til trods for at sodomi ikke eksplicit blev udtrykt i Danske Lov⁴⁰, så blev Moseloven fra 1700-tallet betragtet som bindende i den danske strafferet⁴¹. Til gengæld angav loven, hverken i Danmark eller i Sverige, regler mod sodomi mellem kvinder. I Sverige blev der dog foreslået, som et appendiks til det Rosengrenska lovforslag, at kvinder som bedrev unaturlig ukyskhed med hinanden, skulle straffes. Forslaget blev dog aldrig vedtaget. Det var uklart, hvad personerne bag det Rosengrenska lovforslag forbandt med unaturlig ukyskhed mellem kvinder, men det har sandsynligvis haft nogle fællestræk til begrebet sodomi⁴².

Et andet bidrag fra Mosebogen, som både blev inddraget i de danske og svenske kvinders domsafsigelser var: *“En Kvinde maa ikke bære Mandsdragt, og en Mand maa ikke iføre sig Kvindeklæder; thi enhver, der gør det, er HERREN din Gud en Vederstyggelighed”*⁴³. 5. Mosebog, kapitel 22, vers 5 indgik ikke som et led i nogle af lovgivningerne, men retten valgte at inddrage dem, på basis af det ellers manglende retsgrundlag for kvinder, der ikklædte sig mænd.

Et punkt hvor den svenske retspraksis adskilte sig fra den danske var med 1734-loven, hvor en ‘tystnadspolitik’ (diskretionspolitik) blev indført i sager vedrørende sodomi. Her var hovedformålet at tie sodomien ihjel da de tidligere offentlige retssager om sodomi, havde medført en stigning i antallet af tilfælde⁴⁴.

Som det her kommer til udtryk, var der hverken i Mosebøgerne eller i lovbøgerne en paragraf som forbød seksualitet mellem kvinder, og retten vidste derfor ikke, hvordan de skulle forholde sig til disse forhold, eller hvilken dom de skulle udstede, hverken i teori eller praksis⁴⁵.

Kvinderne blev dog ikke straffet med døden men med åbenbar skriftemål, fængselsstraf og korporlig afstraffelse såsom kagstrygning. Åbenbar skriftemål var en offentlig skamstraf der indebar, at den dømte, under en gudstjeneste, skulle sidde på en bæk væk fra de andre borgere i kirken, og offentligt erkende og angre sin forbrydelse. Endvidere skulle personen bede både forsamling og præsten om forladelse for sine synder⁴⁶. Kagstrygning var et strafferedsskab, hvor

---

³⁹ Danske Lov 1929, paragraf 14. [6-13-14] samt paragraf 15. [6-13-15], se også Litt:HP9

⁴⁰ Krogh 2000:159

⁴¹ Ibid.:12

⁴² Silverstolpe, 1989:191

⁴³ 5. Mosebog kapitel 22, vers 5, se også Litt:HP5

⁴⁴ Silverstolpe i Göran Söderström (red.) 1999:36

⁴⁵ Silverstolpe 1989:191

⁴⁶ Silverstolpe i Göran Söderström (red.) 1999:35

kagen (ofte en pæl i træ) blev anbragt på byens torv. Her blev den dømte fastbundet og pisket. Straffen medførte tab af ære og ydmygelse⁴⁷.

- Fælles

1.4 Forskningsoversigt:

Dette afsnit er en redegørelse for den eksisterende forskning på feltet omkring danske og svenske kvinder, der levede som mænd i 1700-tallet. Disse vil alle lægge til grund for en dybere undersøgelse af vores kildemateriale.

Forskningen omkring kvinder, der klædte sig i mandsklæder, er meget begrænset, hvilket formentlig også har at gøre med, at der kun kendes til et fåtal af sager, primært fra Danmark, Sverige, Holland og England. De tidligste retssager om kvinder, der er blevet dømt for at bære mandsklæder, er dateret tilbage til omkring midten af 1500-tallet, og varede indtil begyndelsen af 1800-tallet, hvorefter der ikke kendes til flere retssager. Den forskning vi primært læner os op ad, er udarbejdet af den danske historiker og arkivar Tyge Krogh og den svenske professor Jonas Liliequist, der henholdsvis har forsket i danske og svenske kvinder fra 1700-tallet. Vi vil derudover inddrage pointer fra de hollandske socialhistorikere Rudolph Dekker og Lotte van de Pol, samt de to engelske forskere, dr. Lynne Friedli og socialhistoriker og professor Randolph Trumbach. Denne historiografiske oversigt er således udarbejdet på baggrund af deres eksisterende forskningsbidrag indenfor feltet.

Tyge Krogh (1954-) er med sit bidrag *Kvinder i mandsklæder*⁴⁸ fra 2013 den eneste forsker, der har beskæftiget sig med alle de danske kvinder, der iklædte sig mandsklæder⁴⁹. Artiklen tager udgangspunkt i fire konkrete sager fra 1700-tallets Danmark om kvinderne: Sidsel Andersdatter, Else Kortzdatter, Maren og Engelbrecht Maria Stockenbeck samt Liebenberg Petersen, som Krogh

---

⁴⁷ Litt:HP3

⁴⁸ Krogh 2013:39-79

⁴⁹ Forsker Ejner Stig Askgaard, udgav i 2009 en artikel i Fynske Minder med titlen *På fersk gerning*, omhandlende Engelbrecht Maria Stockenbeck. Endvidere er Engelbrechts liv gengivet som en kort og sjov anekdote, der blev udgivet i flere sammenhænge i årene 1785, 1887, 1896, 1811 - se også Krogh 2013 side 60. Hendes historie er tilmed udgivet, for at skulle repræsentere et eksempel på kvindefrigørelse. Dette forekommer blandt andet i Ude & Hjemme 30. juli 1933 nr. 26, hvor den danske forfatter Hans Scherfig skrev en artikel om hende, såvel som etnolog Inger Wiene skrev om hende i bogen *En historie om Kvindelige håndværkere* i 200 år – se også Wiene 1991 side 12-18.

mistænker at omhandle den førnævnte Engelbrecht. Disse bliver skildret i kronologisk rækkefølge, ud fra hvornår kvindernes sager kom for retten⁵⁰. Grundet det store kildemateriale, der er tilknyttet Sidsel og Engelbrecht, lægges der også størst vægt på disse to kvinders retssager. Gennemgående for forskningsartiklen er, at der bliver redegjort for disse kvinders liv, både før, under og efter deres liv i mandsklæder, dog i henhold til hvad der blev forklaret i det pågældende kildemateriale og beretning. Krogh vægter desuden mulige forklaringsmotiver som, hvorfor kvinderne handlede som de gjorde – eksempelvis ud fra et seksuelt- eller et friheds perspektiv. Hertil belyser han mulige grunde til, hvorfor det lykkes kvinderne at skjule deres køn. Som følge af hans gennemgang, sammenfatter han kvindernes historie med henblik på at illustrere en udvikling i deres sager, og hvordan samfundets udvikling har spillet ind. Herunder en fokusering på hvilken indvirkning det havde på kvindernes sager. Til slut inddrager han anden europæisk forskning, som han blandt andet benytter som grundlag for eventuelle motiver, kvinderne havde⁵¹. I artiklen tillægger Krogh sig en klassisk historievidenskabelig tilgang i undersøgelsen af hans kilder, med det formål at frembringe ny viden omkring disse ukendte kvinders liv, blandt andet gennem retsmaterialer, kirkebøger og en beretning. Han er således empirisk nyskabende i hans forskning, hvor den nye viden bliver verificeret i forhold til sande og falske udsagn omkring kvindernes livshistorier. Kroghs bidrag lægger dermed både til grund for vores indsigt i dette kildemateriale og vores motivation for at udforske det nærmere. Det betyder, at vores kildemateriale udgøres af det samme grundlag som hans, hvorved vi kan sammenholde vores noter med hans forskning af kvindernes liv. Forskellen ligger imidlertid i, hvordan vi går til kilderne, da vi har valgt at gå teoretisk til de samme kilder i stedet for at tillægge os den kildegranskende metode. Endvidere adskiller vi os fra hans forskning, da vi har til formål at sætte kilderne i et nyt perspektiv; det kønsteoretiske. Det betyder også, at vi har anlagt et andet fokus på kilderne end Krogh, da vi ønsker at se på, hvordan kvinderne gjorde sig kulturelt genkendelig som mænd.

Jonas Liliequist (1952-) har udarbejdet det mest omfattende materiale om de svenske kvinder, der iklædte sig mandsklæder⁵². Hans forskningsbidrag *Kvinnor i manskläder och åtrå mellan kvinnor*

---

⁵⁰ Krogh 2013:41-74

⁵¹ Ibid.:74-78

⁵² Indenfor feltet indgår også artiklen *Ett rättsfall från 1713-1715*, skrevet af Erik Lindh i Tidsskrift i Juridiska föreningen i Finland i 1930, der omhandler Anna Jöransdotter. I 1939 udkom artiklen *Giftermål mellan kvinnor* i Svensk Juristtidning af forfatter J. E. Almquist, der omhandler henholdsvis Elisabeth Olofsdatter, Anna Jöransdotter og Ulrika Stålhammar. Den svenske historiker Eva Österberg har også

fra 2002, har til formål, at belyse hvordan 1600- og 1700-tallets kvinder i mandsklæder blev opfattet og problematiseret i forskellige sammenhænge. Herunder hvad retssagerne kan fortælle om begær og kærlighed mellem kvinder⁵³. Liliequist skildrer i alt 14 forskellige svenske kvinder i mandsklæder, hvor vores fire udvalgte kvinder indgår.

Liliequist tillægger sig, i overensstemmelse med Krogh, en klassisk historievitenskabelig tilgang i undersøgelsen af hans kilder, men tager afsæt i de motiver, samfundsnormer og forklaringer, som de anklagede kvinder selv angav for retten. Derved kommer kvindernes liv ikke til at fremstå som selvstændige kapitler, ligesom hos Krogh, men bliver analyseret og diskuteret som en del af nogle tendenser i samfundet og i hans konklusioner.

Liliequist beskriver et samfund, der først og fremmest tillagde de kvinder, der iklædte sig mandsklæder, bedrageriske sociale motiver og ønsket om at opnå økonomiske fordele⁵⁴. Retten mistænkte derudover kvinderne for kriminalitet og seksuelle handlinger uden for ægteskabet. Endvidere dokumenterer Liliequist en manglende interesse fra rettens side af for at efterforske de seksuelle motiver, hvilket skyldtes, at seksuelle relationer mellem kvinder endnu ikke var begrebsliggjorte⁵⁵. I forlængelse heraf, henviser han til Rudolph Dekker og Lotte van de Pols forklaring på datidens samfund, der tillagde et fallocentrisk syn på sex. Derved var 'sex uden penetration' ikke en tænkelig handling⁵⁶. Han forholder sig dog skeptisk til denne tolkningsmulighed om, at kvinder, der har sex med hinanden skulle forstås som enten utænkeligt eller harmløst. Han argumenterer i stedet, via en præsentation af samtidige kilder⁵⁷, for, at sex mellem kvinder har været alment kendt, og blev opfattet uproblematisk, hvilket forklarer den manglende opmærksomhed omkring det⁵⁸. I den sammenhæng understreger han, at man skal huske at forholde kvindernes relation til samtidens kulturelle holdninger og ikke pålægge dem nutidige samfundssyn⁵⁹. Endvidere præsenterer han den mulighed, at det tidlige moderne samfund havde en pragmatisk indstilling til seksualiteten, så længe den udøvedes diskret og ikke truede samfundets

---

skrevet et kapitel om Ulrika Stålhammar i bogen *Jämmerdal och fröjdesal - Kvinnor i stormaktstidens Sverige*, fra 1997

⁵³ Liliequist i Borgström (red.) 2002:65-66

⁵⁴ Ibid.:66

⁵⁵ Ibid.:64-65

⁵⁶ Ibid.: 2002:64

⁵⁷ Her refereres til ballader, skillingstryk samt tekster af Liliequist i Borgström (red.) 2002:72-75

⁵⁸ Liliequist i Borgström (red.) 2002:65,72-75

⁵⁹ Ibid.:65

orden. Samfundet greb altså kun ind, når dens orden var truet, og dette skete primært ved et seksuelt forhold, som resulterede i et barn udenfor ægteskabet⁶⁰.

Liliequists bidrag har, som Kroghs, både fungeret som indsigt i det svenske kildemateriale og motivation for nærmere undersøgelse. Vores forskning adskiller sig fra Liliequists, idet vi ønsker at belyse, hvordan kvinder gjorde sig kulturelt genkendelig som mænd, i stedet for at skildre, hvordan kvindernes retssager afspejlede bestemte tendenser i samfundet.

En anden central person i beskrivelsen af de udvalgte svenske retssager, som Liliequist også refererer til, er den svensk socialistiske forfatter Fredrik Silverstolpe⁶¹. I sin artikel *Åktenskap mellan kvinnor under 1600- og 1700-talen*, går han i dybden med tre retssager omhandlende Elisabeth Olofsdotter, Anna Jöransdotter og Ulrika Stålhammer, der alle iklædte sig mandsklæder og indgik ægteskab til andre kvinder. Artiklens formål er at give et implicit forsøg på at belyse, hvordan datidens samfund så på seksualitet, kærlighed og erotik mellem kvinder i Sverige⁶². Inden han går i dybden med kvindernes liv, præsenterer han et afsnit omhandlende den retslige baggrund, hvor han meget præcist klarlægger samfundsstrukturen, lovgivningen omkring seksualitet og den retsmæssige instans, som kvinderne dømmes af.

Ifølge Silverstolpe havde datiden en helt anden tankegang på det seksuelle aspekt end i dag. Forbuddet mod sodomi handlede for så vidt ikke om 'falske seksuelle følelser', men var snarere en bekymring for, at mandens sæd ville ende det 'forkerte sted' og dermed skabe kaos i den naturlige orden. Denne tankegang medførte særskilte problemer i forhold til bestemmelsen af kvindelig sodomi, hvilket betød at retten ikke vidste, hvad de skulle dømme kvinderne for.

Silverstolpe anvender ikke et kønsteoretisk perspektiv på kilderne, men sammenholder i stedet sagerne med samtidens normer og retslige baggrund. Hertil opbygger han, som Krogh, sin artikel om kvindernes liv i kronologisk rækkefølge, hvor han metodisk set benytter den klassiske kildegranskende tilgang. Vi adskiller os fra Silverstolpe, da vi anvender kønsteorien til at se på kvindernes liv, desuden vil det seksuelle aspekt ikke have hovedfokus i vores opgave, men indgå som en kategori i analysen. Silverstolpes bidrag har været med til at give os indsigt i tre svenske

---

⁶⁰ Liliequist i Borgström (red.) 2002: 64

⁶¹ Der findes kun få informationer om ham, blandt andet i Söderström 2015

⁶² Silverstolpe 1989: 190

kvinders liv, hvoraf to af dem også vil indgå i vores analyse. Derudover har hans retslige baggrund været særligt relevant for os, da den har været med til at underbygge vores svenske retslige baggrund.

Kigger vi udenfor det skandinaviske perspektiv, finder vi også retssager fra henholdsvis Holland og England. Disse er behandlet af forskere fra de respektive lande, og har flere fællestræk til de danske og svenske kvinder. I Holland har de to socialhistorikere Rudolf Michel Dekker og Lotte van de Pol udarbejdet bogen *The Tradition of Female Transvestism in Early Modern Europe* som udkom i 1989⁶³. Bogen er udformet på baggrund af 119 retssager, som strækker sig i tidsperioden 1550-1839⁶⁴. Udover at de anvender en klassisk teoriløs kildegranskning, tillægger de sig en nyere tilgang indenfor socialhistorie fra 1980'erne⁶⁵.

Dekker og van de Pol pointerer, at der findes flere sager end disse, men at de har udvalgt deres kilder med det forbehold, at kvinderne havde en intention om at forblive mænd i en længerevarende periode⁶⁶. Dekker og van de Pols formål er at belyse en tradition for, at kvinder klædte sig som mænd, og at de forskellige sager ikke skal forstås som enkeltsager eller individuelle valg, men som en del af en gammel europæisk tradition⁶⁷. Et argument de benytter herfor, er de eksisterende folkesange, der er dateret tilbage til 1600-tallet, som netop omhandler kvinder i mandsklæder⁶⁸ såvel som, at flere kvinder i forskellige retssager påstår, at de er blevet opfordret og/eller har hørt om det før⁶⁹. Dekker og Pol bygger deres forskning op omkring kvinderne ud fra nogle forskellige kategorier, herunder deres motiver og det seksuelle aspekt. Vi ønsker på samme måde, at inddele vores analyse i kategorier, der kan opstille nogle fælles træk mellem vores udvalgte kvinder. Vores analyse adskiller sig dog fra deres, idet temaerne er udvalgt på baggrund af en kønsteoretisk tilgang. Bogen kan dog betragtes som et vigtigt forskningsbidrag, idet de er de eneste, der har udarbejdet en så omfattende undersøgelse af kvinder, der klædte sig som mænd. En af hovedpointerne fra deres

---

⁶³ Bogen udkom oprindeligt i 1981 på hollandsk. Den engelske udgave indeholder flere varierede synspunkter og argumenter omkring kvinderne i forhold til motiver, seksualitet og sociokulturel kontekst. Se mere Dekker et al. 1989: xiii

⁶⁴ Burke i Dekker et al. 1989: xi

⁶⁵ Ibid.:xi-xii

⁶⁶ Det betyder, at kvinder der er taget i fx at rejse som mand, fra en destination til en anden, ikke er taget med i den undersøgelse som bogen bygger på.

⁶⁷ Dekker et al. 1989:1

⁶⁸ Ibid.:2

⁶⁹ Ibid.:39

forskning var forskellene mellem mand og kvinde, og at disse var årsagen til, at kvinderne blev dømt og behandlet, som de gjorde. Her overtrådte kvinderne de mest essentielle sociale regler mellem køn, da de havde taget en mands liv (tøj, arbejde, økonomiske fordele)⁷⁰. En anden af Dekker og van de Pols relevante pointer er at belyse de kulturelle distinktioner, der adskiller kvinder og mænd i samtiden, og fremhæver nogle af de psykiske og fysiske kriterier, der skulle til for at overbevise andre om deres identitet⁷¹. Formålet ved at inddrage dette forskningsbidrag og derunder de hollandske sager er, at deres omfattende arbejde bygger på et bredt funderet kildemateriale^{72,73}, der kan være med til at understøtte vores egne resultater i analysen.

Dr. Lynne Friedli (1954-) har studeret de engelske kvinder, og er forfatteren bag forskningsartiklen *Passing Women - A study of gender boundaries in the eighteenth century*, som udkom i 1987. Friedli bidrager i hendes artikel med et hovedfokus på kønsgrænser og overskridelse heraf, som hun eksemplificerer gennem tre emner, hvoraf de to første fokusområder; *forandringer i definitionen af femininitet og maskulinitet* og *medicinsk interesse i hermafroditter og angst omkring kønsgrænser*⁷⁴, er mest relevante for specialet. Vi tager derfor kun udgangspunkt i disse. Det første tema centrerer sig om, hvordan kønsbegreber, eksempelvis 'hustru' og 'mand', ændrer betydning i 1600- og 1700-tallets England grundet samfundsmæssige ændringer i landet, og hertil hvilken indflydelse det havde på maskuline og feminine køn. Det andet tema afspejler den medicinske interesse, der var omkring hermafroditter i 1500-1800-tallet. Her fremhæver Friedli, at forestillingen om hermafroditten var, at de havde en forstørret klitoris, der enten var forårsaget af eller et resultat af en seksuel aktivitet mellem kvinder⁷⁵. For at dokumentere sine resultater benytter hun fem konkrete eksempler, hvoraf de kan betegnes som de mest berømte sager i England⁷⁶. Friedli bygger sin artikel på den allerede eksisterende forskning, og adskiller sig fra de tidligere nævnte bidrag⁷⁷, da hun anvender aviser, anekdoter og tidsskrifter frem for retskilder. Dette skyldes, at det kun var et fåtal af de engelske kvinder i mandsklæder som endte i retten, sammenlignet med

---

⁷⁰ Burke i Dekker et al. 1989:xi

⁷¹ Dekker et al. 1989:16-19

⁷² Herunder retsdokumenter, avisartikler, litteratur, VOC dokumenter (The Dutch East India Company), medicinske journaler, rejserapporter samt folkesange

⁷³ Dekker et al. 1989:2-3

⁷⁴ Friedli i Rousseau et. al. (red.) 1987:235

⁷⁵ Ibid.:246-250

⁷⁶ De fem kvinder, Friedli anvender som eksempler er; Mary Hamilton, Charlotte Clarke, Deborah Sampson, Hannah Snell og Chevalier d'Eon

⁷⁷ Kroghs-, Liliequists-, Silverstolpes-, Dekker og van de Pols forskningsbidrag

de danske, svenske og hollandske sager. Friedli hævder her, at det skyldes en manglende interesse fra både domstolen og befolkningen⁷⁸.

Selv ynder Friedli at benytte udtrykket 'passing women' om kvinder i mandsklæder, idet udtrykket siden 1920'erne har dækket over kvinder, der ønskede at leve, klæde og arbejde som mænd i en længere periode⁷⁹. Ved at vælge dette begreb om kvinder frem for den mere almene term 'cross-dressing' indikeres en distinktion mellem de to begreber, der samtidig belyser den engelske holdning til kvinder i mandsklæder.

Hun inddrager ikke et teoretisk perspektiv i artiklen, hvilket adskiller hendes forskning fra vores, men bidrager til specialet ved at belyse, hvilke forudsætninger de engelske kvinder i mandsklæder levede under set i et samfundsperspektiv, hvor normen også havde en indvirkning på opfattelsen af dem. Endvidere bidrager hun med en forståelse af samfundets interesse for hermafroditter, hvilket også afspejles i vores kilder.

Socialhistorikeren Randolph Trumbach (1944-) beskæftiger sig også med de engelske kvinder i mandsklæder, og skrev i 1996 essayet *London's Sapphists: From Three Sexes to Four Genders in the Making of Modern Culture*. Til forskel fra Friedli inddrager han kun kvinder fra London⁸⁰, og baserer essayet på 32 forskellige eksempler på kvinder i mandsklæder. Han opbygger essayet ud fra allerede eksisterende forskning, men forholder sig teoriløst til de pointer og begreber, han diskuterer, hvilket adskiller vores brug af den eksisterende forskning fra hans. Trumbachs formål med essayet er, at belyse, hvordan kvinderne var påvirket af forholdet mellem krop og køn i forhold til seksuelle handlinger mellem samme køn⁸¹. Dette gør han via tre overordnede problemstillinger, hvoraf de to første er af interesse for os; *The standing of women as hermaphrodites [...]* og *cross-dressing by women*. I første del pointerer han, at 1700-tallet havde to biologiske køn, det maskuline og feminine, men tre sociale køn; maskulint, feminint og hermafroditten. Kvinder som indledte forhold til andre kvinder, måtte besidde nogle mandlige træk (i forhold til den fallocentriske opfattelse af manden som den handlende og penetrerende, og kvinden den uvidende men liderlige), og de blev derfor opfattet som hermafroditter, der måtte gennemgå medicinske undersøgelser for at finde bevis på dette mandlige træk. Han pointerer dog i andel del af essayet, at kvinder, som iklædte

---

⁷⁸ Friedli i Rousseau et.al (red.) 1987:235

⁷⁹ Ibid.:234, 251 note 2

⁸⁰ Med undtagelse af Catherine Vizzani, der har italiensk oprindelse

⁸¹ Trumbach i Herdt (red.)1996:114

sig mandsklæder ofte ikke gjorde det ud fra et seksuelt motiv, selvom de blev mistænkt for det, og at dette kunne skyldes samtidens syn på mænd (Mollis), der tog kvindekklæder på med et seksuelt perspektiv for øje⁸². Et andet tema han behandler, er forskellen i måden kvinderne blev modtaget på af den resterende befolkning, og hvilke motiver der kunne spille ind. Nogle kvinder blev betragtet som heltinder⁸³, mens andre blev straffet hårdt (pisk, fængselsdom), selvom deres situationer ikke adskilte sig særligt meget fra hinanden. Han påpeger her, at hvis der kunne bevises et kærligheds argument (at de gjorde det for deres mand, familie eller land), blev det mere accepteret, og sagerne blev bedre omtalt i aviserne⁸⁴. Dette forskningsbidrag skal være med til at understøtte vores egen forskning, herunder give en forståelse af hermafroditens betydning på synet af kvinder i mandsklæder, samt give et indblik af forholdene for de engelske kvinder i mandsklæder sammenlignet med dem, der levede i Danmark, Sverige og Holland.

I et overordnet perspektiv afdækker denne forskningsoversigt de mest relevante forskningsbidrag, der går ind, og behandler kvinder i mandsklæder i det 18. århundrede. Til at belyse de danske retssager benytter vi os af Tyge Kroghs artikel, der kronologisk giver os et indblik i de danske kvinders liv og retssager. I forhold til de svenske retssager trækker vi på Jonas Liliequist og Fredrik Silverstolpe, der begge giver et grundigt indblik i kvinderne, deres liv og deres retssager. For at få en bredere forståelse af kvinder i mandsklæder og samfundets syn på dem, inddrager vi ligeledes Rudolf Dekker og Lotte van de Pols undersøgelse af de hollandske retssager, såvel som den engelske forsker Lynne Friedli, der med et samfundsfagligt perspektiv fokuserer på kønsgrænser og hvornår disse overskrides, samt Randolph Trumbach, der beskriver kilder om kvinder i mandeklæder fra London.

- Fælles

1.5 Teori

Dette afsnit vil give en indføring i den udvalgte teori, som vil være grundlag for vores måde at opfatte køn som et historisk begreb såvel som udgøre det teoretiske analysegrundlag.

---

⁸² Trumbach i Herdt (red.) 1996: 112-121

⁸³ Se fx Hannah Snell i Snell 1750:1-42 og Chevalir d'Eon i Kates 2001:xii-277

⁸⁴ Primære kilder til de engelske sager

Som nævnt ovenfor har den store vægt på det empiriske kildemateriale i den eksisterende forskning om de syv kvinder, vi beskæftiger os med, ansporet os til at gå anderledes til værks. Vores speciale adskiller sig ved at gå til det allerede behandlede kildemateriale med et kønsteoretisk blik.

Vi ønsker, at fokusere på hvordan de biologisk fødte kvinder forsøgte at gøre sig kulturelt genkendelige som mænd gennem deres praksis, handlinger og livsførelse. Vi ønsker dermed eksplicit at gøre køn til en analysekategori, og er inspirerede af historikeren Scott og filosofen Butler. Scott argumenterer for køn som en analysekategori, og særligt i forhold til at se på diskurser. Vi ønsker imidlertid ikke at se på diskurser. I stedet ønsker vi at sætte fokus på deres handlinger og aktive gøre, når de levede som mænd. Vi vender os derfor mod Butler, der dog også argumenterer for at se på diskurser - særligt i sit tidligere arbejde - men som i hendes senere arbejde, specielt i hendes bog *Bodies that Matter* fra 1993, sætter fokus på kønnet som materialitet, og som en kropslig performance.

Inden vi gennemgår det teoretiske, vil vi introducere nogle overordnede historiografiske betragtninger om det at skrive kvinde- og kønshistorie.

Kvindehistorie opstod som et led i 1970'erne samfundstendenser, hvorfra den historiografiske udvikling for alvor tog sin begyndelse. I forskningen fra 1970'erne- og 1980'erne, der var præget af den feministisk marxistisk arbejdskvindeforskning, blev der taget udgangspunkt i kvindernes funktion både i forhold til at være kvinde og mor, men også deres funktion i dagliglivet og som arbejdskraft. Dette ændrede sig i 1990'erne til at omhandle kvindernes politiske rolle, hvor kvinder blev set i relation til mænd. Denne relation bredte sig også til andre felter, hvilket medførte at det kvindehistoriske forskningsfelt blev til kønshistorie⁸⁵. Det betyder, at i stedet for at fokusere på kvinderne som et selvstændigt objekt, flyttes fokus nu over til at omhandle relationen mellem mænd og kvinder. Vores studie af hvordan kvinder iklædt mandstøj, handlede som mænd, indskrives sig primært i kvindeforskningens traditioner. En kønsteoretisk tilgang er derfor oplagt for vores emne. Hertil har vi, som nævnt, valgt at tage udgangspunkt i Scott og Butler, da to forskere komplementerer hinanden godt, eftersom begge er inspireret af teoretikere såsom Derrida (dekonstruktion) og Foucault (diskursanalyse), såvel som Freuds psykoanalyse. De har derfor som udgangspunkt det samme teoretiske grundlag, og anser desuden køn som værende en social og kulturel konstruktion, der reproduceres af samfundet.

---

⁸⁵ Koefoed 2008:71, se også Litt:HP4

1.5.1 Scott: Køn som en analysekategori:

Den amerikanske kvindehistoriker Joan Wallach Scott (1941-) tilhører den socialhistoriske tradition, og er især blevet kendt for sit arbejde inden for feministisk historie og kønsteori⁸⁶. Hendes gennembrud kom i 1986 med artiklen *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*, hvor Scott udtrykker vigtigheden af at have et kritisk kønsperspektiv. Scott fokuserer på definitionen af køn, og hvilken rolle det har spillet i forhold til vores opfattelse af mænd og kvinder – såvel i dag som i fortiden. Hertil pointerer hun, at hvis vi bruger køn analytisk og dets dertilhørende kønsteoretiske ramme, får vi en mere kompleks undersøgelse af historien og en bedre forståelse af forskellige tider og samfund⁸⁷.

Scott bliver som følge af disse perspektiver betegnet som en central teoretiker i paradigmeskiftet; fra marxistisk feministisk kvindehistorie til postmoderne kønshistorie.

Dette paradigmeskifte understøttes ligeledes ved, at hun stiller spørgsmålstejn ved de opfattelser, der har været af feministisk historie, og de teorier, der har omhandlet køn, men ud fra et poststrukturalistisk og psykoanalytisk synspunkt.

Her kritiserer hun den vedvarende reproducering af ulighed mellem kvinder og mænd som køn, idet den eksisterende forskning⁸⁸ ikke ændrer i opfattelsen eller forståelsen af køn, men i stedet bliver ved med at gentage den. I den forbindelse påpeger hun, at der har været en negligering i brugen af køn i kropsteori, da tidligere feministiske teoretikere har haft svært ved at benytte termen analytisk, idet de oftest har sat: “[...] ‘gender’ as a substitute for ‘women’ ”⁸⁹, fremfor at behandle det ud fra systemer af sociale og seksuelle karakterer⁹⁰.

Scott foreslår derfor køn som en analytisk kategori, hvor køn skal forstås som sociale relationer, der kommer til udtryk gennem kønsforskelle: ” [...] *gender is a constitutive element of social relationships based on perceived differences between the sexes* ”⁹¹, hvortil kønsforskellene altid

---

⁸⁶ Rosenbeck 1997:19

⁸⁷ Plumauzille 2014

⁸⁸ Her påtænkes primært forskning fra 1980’erne

⁸⁹ Scott 1988:32

⁹⁰ Ibid.:41

⁹¹ Ibid.:42

skal ses som relative⁹². Hun uddyber dette ved at sige, at køn er en social og kulturel konstruktion, der er influeret af kulturelle og symbolske repræsentationer (kønssymboler), normative forståelser, subjektiv identitet samt politiske opfattelser, herunder også diskurser⁹³. Hertil påpeger Scott, at disse relationer også markerer et magtforhold: ” [...] gender *a primary way of signifying relationships of power*”⁹⁴. Ved at benytte køn i dette perspektiv, gives muligheden for at afsløre de magtstrukturer, der både skaber hierarkiet mellem mænd og kvinder og begrundet den sociale struktur⁹⁵.

Det kommer eksempelvis til udtryk i forholdet mellem politik og køn, og hvordan de konstruerer hinanden: “ [...] *politics constructs gender and gender constructs politics*”⁹⁶. Det eksemplificerer Scott blandt andet gennem magtrelationer, hvor grænserne mellem det maskuline og feminine bliver tydeliggjort. Her tænkes der især på den måde hvorpå mænd opdrages til at følge deres konge, beskytte deres familie og dø for deres land - hvilket frembringer en association mellem maskulinitet og national styrke⁹⁷. Hertil fremhæver hun: “[...] *the binary opposition and the social process of gender relationships both become part of the meaning of power itself [...]*”⁹⁸, hvilket - hvis udfordrede eller ændrede - truer hele systemet⁹⁹.

Disse magtforhold kommer også særligt udtryk gennem forskellige diskurser, hvilket Scott ser som den essentielle måde at anvende køn analytisk. Dette skyldes for eksempel politiske diskurser gennem historien, der ifølge Scott, har påtvunget køn bestemte betydninger og medført, at også andre kategorier som eksempelvis erhverv, familie og sociale roller bliver inddelt efter feminine og maskuline roller. Dette bevirker, at vi såvel i dag som tidligere inddeler kategorier efter et hierarki¹⁰⁰. Scott ønsker imidlertid at gøre op med denne opfattelse, således at samfundet ikke længere er baseret på det, hun definerer som et socialt, binært og ulige system¹⁰¹. Det er derfor ikke nok kun at analysere kvinders og mænds plads i historien, de skal også dekonstrueres i deres diskursive kategorier for at kunne ændre på hierarkiet og den dertilhørende implicite forståelse¹⁰².

---

⁹² Ibid.:2

⁹³ Scott 1988: 42-43

⁹⁴ Ibid.:42

⁹⁵ Plumauzille 2014

⁹⁶ Scott 1988:46

⁹⁷ Ibid.:48

⁹⁸ Ibid.:49

⁹⁹ Ibid.:49

¹⁰⁰ Ibid.:25

¹⁰¹ Ibid.:48-49

¹⁰² Plumauzille 2014

Scott er således influeret af både Jacques Derridas (1930-2004) dekonstruktion og Michel Foucaults (1926-1984) diskursanalyse i sin tilgang, da hun, ligesom i deres arbejde, har sat spørgsmålstejn ved kategorier (herunder køn) af historisk og politisk betydning ud fra det normative system, de er baseret på¹⁰³.

For Scott er historie således en essentiel måde at tænke køn på. Hun betegner det selv som: “[...] *historicizing gender*”¹⁰⁴, da måden vi tænker køn både influerer lovgivninger, politiske- og samfundsdiskurser og samtidig influerer disse forståelser af køn¹⁰⁵. Historie er dermed ikke kun et genstandsfelt, men også en metode til at analysere et genstandsfelt: “[...] *as much the object as analytic attention as it is a method of analysis*”¹⁰⁶. Med det ønsker Scott at belyse, at køn for hende ikke kun et spørgsmål om at undersøge noget om mænd eller kvinder i fortiden, men også en fremgangsmåde i en analysestrategi. Dette kan i Scotts optik særlig skildres gennem forskellige magtdiskurser.¹⁰⁷

Samlet set giver Scotts teori mulighed for, at vi også kan inddrage den historiske kontekst som et led i forståelsen af, hvordan kvinder handlede som mænd. Det skyldes, at det historiske perspektiv kan belyse forskelle og ligheder mellem køn i forskellige tider og samfund og således det problematiske i at overskride grænser mellem køn. I forhold til vores fokus, er dette en vigtig pointe hos Scott, da Butler ikke inddrager det historiske perspektiv som et led i hendes teori.

En anden vigtig pointe er Scotts brug af det binære system som grundlag for, hvordan køn er defineret af samfundet, da 1700-tallets Danmark og Sverige efterlevede dette system. Det betyder, at vi tillægger Scotts binære system i måden, hvorpå vi tilgår analysen, idet vi forholder kvindernes handlen og gøren i forhold til, hvad der er maskulint og feminint.

---

¹⁰³ Det system, køn er defineret efter. Se også Plaumauzille 2014

¹⁰⁴ Scott 1988:10

¹⁰⁵ Ibid.:24

¹⁰⁶ Ibid:3

¹⁰⁷ Ibid:47

1.5.2 Judith Butler: Performativitetsteori

Judith Butler (1956-) er poststrukturalistisk filosof og kønsteoretiker¹⁰⁸. Hendes arbejde er influeret af blandt andre Simone de Beauvoirs kønspolitiske tænkning, Friedrich Nietzsche, der i sit stridsskrift *Zur Genealogie der Moral*¹⁰⁹ fra 1887 erstattede 'væren' med 'gøren', samt Michel Foucaults fokus på seksualitetens frigørelse fra diskursens bånd¹¹⁰.

Hendes forskning baserer sig på en problematisering af køn som en konstrueret karakter, hvortil hun ønsker at bryde med fundamentale køns- og seksuelle identiteter.

I hendes hovedværk *Gender Trouble* (1999)¹¹¹, dekonstruerer Butler skellet mellem biologisk- og socialt køn, der tidligere fungerede som den primære forståelsesramme¹¹², og tilføjer komponenterne 'seksuel adfærd' og 'begær'. For at et individ kan fremstå kulturelt genkendelig, skal der være en overensstemmelse mellem de fire komponenter. I og med komponenterne, gennem tiden, er blevet sammensat ud fra nogle bestemte normer, bliver kønnet pålagt bestemte maskuline og feminine betydninger, mens andre ekskluderes¹¹³.

I hendes anden bog *Bodies that Matter* fra 1993 udgøres hovedelementerne af diskurs og materialitet. Butler fokuserer her på at skildre kroppen som en materialiseringsproces, hvilket skal forstås som en performativitet. Performativitetsbegrebet kan således også beskrive som bindeledet mellem materialitet og diskurs. Til for skel fra hendes tidligere værk, centrerer hun ikke sin forskning omkring diskurser, men i stedet at kroppens materialisering gør eller performer handlinger der bliver citerende for forskellige kønsnormer. Det vil sige at performativitet bliver kendetegnet ved de gentagende citerende handlinger, som materialiseres gennem bestemte kropstyper. Det betyder ligeledes at det biologiske køn er underlagt en citerende praksis, idet køn også er performativt.¹¹⁴

---

¹⁰⁸ Mertz 2011

¹⁰⁹ På dansk, *Moralens oprindelse*, udgivet første gang i 1993

¹¹⁰ Mertz 2011

¹¹¹ Første udgave på engelsk blev udgivet i 1990

¹¹² Mertz 2011

¹¹³ Damholt et al. 2009:27

¹¹⁴ Ibid.:27

Efter at have introduceret de to værker og deres omdrejningspunkter, vil der i det følgende blive redegjort for de momenter i hendes måde at konceptualisere konstruktionen af køn på, som afhandlingens analytiske perspektiv drager fordel af.

Biologisk og socialt køn

Sondringen mellem biologisk og socialt køn gør det muligt for kønsforskningen at begrebsliggøre køn (gender) som en social konstruktion, det vil sige, at den betydning der tillægges feminint og maskulint varierer afhængig af tid og rum, kultur og samfund¹¹⁵. Køn er dermed ikke længere noget, som kunne afledes af eller ses som funderet i det biologiske.

Butler fremsætter, inspireret af Beauvoir, et syn på køn (både det biologiske og det sociale) som værende sociale konstruktioner, der grundlæggende er performative. Ifølge Beauvoir tvinges kønnene, grundet en hegemonisk kulturel tvang, til at tilegne eller påtage sig et bestemt socialt køn, for eksempel 'kvinde'. Dette betyder ligeledes, at køn er en flydende størrelse, og derfor ikke noget personen 'er', men noget personen 'bliver'. Det betegner dermed, at selvom personen tilegner sig et 'kvindeligt stempel', er kønnet ikke nødvendigvis feminint¹¹⁶.

Videre i hendes forklaring af kønnet, inddrages Foucaults definition af, hvorledes det biologiske køn som kategori er konstrueret gennem en holdning, hvilket er historisk bestemt af seksualitet. Køn anses her som årsag til seksuel erfaring, begær og adfærd. Det skal ses i lyset af, at årsagen snarere er en production: "[...] of a given regime of sexuality that seeks to regulate sexual experience by instating the discrete categories of sex as foundational and causal functions within any discursive account of sexuality"¹¹⁷.

Den heteronormative matrice

Den heteronormative matrice kan ifølge Butler betegnes som en normskabende struktur, hvor det kræves, at kønnet lever op til en kohærens mellem biologisk/socialt køn, seksuelt begær og seksuel adfærd. Kønnet skal dermed være kulturelt genkendeligt for omverdenen for at tilhøre den heteronormative matrice. Butler påpeger, at denne matrice har en ekskluderende funktion, idet den

---

¹¹⁵ Koefoed 2008: 64

¹¹⁶ Butler 1999:142-143

¹¹⁷ Ibid.:31

udelukker nogle former for identiteter, hvor der, på den ene eller anden måde, ikke er overensstemmelse mellem det biologiske/sociale køn, begær og seksualitet¹¹⁸. Det medfører, at visse kønsidentiteter fremstår uforståelige, da de skiller sig ud fra den gense norm, som ifølge Butler, bygger på en heteroseksuel konstruktion. De kønsidentiteter, der falder uden for, altså de uforståelige køn, bliver ifølge Butler problematiseret, idet de fire betydningsbærende komponenter ikke afspejler hinanden¹¹⁹, det kunne eksempelvis være bøsser, lesbiske eller transkønnede (eller kvinder i mandsklæder). Det betyder, at den heteronormative matrice både kulturelt og lovgivningsmæssigt tilgodeser den heteroseksuelle kohærens.

Butlers kritik falder derfor på heteroseksualitetens evne til at 'producere' identiteter, der skabes efter et kulturelt net af idealiseringer og obligatoriske forestillinger, der alle knyttes til heteroseksualiteten¹²⁰.

Performativitet

I forhold til performativitet som materialitet, er det vigtigt at pointere, at den engelske ing-form kommer til udtryk som verbalsubstantiverne 'gøren' og 'handlen', da vi ikke på dansk, har en tilsvarende form af materialitets studierne 'doing'. Hertil skal der i ordene 'gøren' og 'handlen' ligge en forståelse af, at det omhandler mange elementer og aktører, som ikke kun tilhører ét menneske. Dette indikerer dermed en anden brug af ordene end de sammenhænge, vi normalt ville benytte dem i¹²¹.

Butler forklarer sit begreb om køn som en performance. Ifølge hende, er 'køn' som værende substantiv ikke en bagvedliggende identitet, eftersom denne identitet skabes performativt af den herskende norm: "*In this sense, gender is always a doing, though not a doing by a subject who might be said to preexist the deed*"¹²². Køn er altså noget vi gør i form af performativer såsom handlinger, gestusser, interpellationer¹²³, sanktioner, trusler, indivieller og begær, idet identiteten, de

---

¹¹⁸ Stormhøj 1998:22

¹¹⁹ Butler 1999: 24

¹²⁰ Ibid.: 24-25

¹²¹ Damsholt et al. 2009:13

¹²² Butler 1999:33

¹²³ Butler anvender ofte dette ord, som fællesbetegnelse for de forskellige performativer

påstår at udtrykke, skal ses som 'fabrikationer', der er visualiseret: " [...] *through corporal sigs and other discursive means* "124.

Dette kan eksemplificeres gennem en religiøs interpellation, vielsen, hvor parret erklæres for ægtefolk, og hustruen (som oftest) tager mandens efternavn. Dette betyder, at kvinden bliver sat i et hierarkisk og dikotomisk forhold til mænd og mandighed¹²⁵.

En vigtig pointe i Butlers teori er, at den socialt kønnede krop skal forstås som performativ, eftersom 'subjektiviteten' skabes og fungerer ud fra en specifik social og offentlig diskurs. Her peger Butler på, at performativerne skal gentages for at danne det heteronormative kønnede subjekt, en såkaldt kønshandling. Det indebærer hvordan handlinger, gestusser, artikulerede og iscenesat begær med mere, alle må gentages for at være effektive og opnå autoritet¹²⁶. Gentagelserne kan ses som en geniscenesættelse, såvel som en ny tilegnet erfaring; til eksempel er betydninger, der tidligere er blevet socialt etablerede, og ses som et legitimeret udtryk¹²⁷. Dette er med til at danne en illusion af de indre kønskerner, hvilken opretholdes gennem diskurser med det formål at kunne regulere seksualitet inden for denne ramme¹²⁸. Den biologiske krop kommer ligeledes til at tilhøre den citerende materialisering grundet de kønsspecifikke normer¹²⁹. Det medfører i sidste ende, at det sociale og biologiske køn vil tilpasse sig efter den dikterende heteronormative matrice.

Socialt køn kan betragtes som en individuel gentagelse, men er samtidig en kollektiv handling, og dermed også en offentlig handling¹³⁰. Dette eftersom det er det individuelle subjekt, der iscenesætter betydninger, og gør disse til en stilisering af kønnet, hvilket resulterer i en offentlig handling.

Disse handlinger er influeret af en tidlig og kollektiv dimension, idet en performance er: " [...] *an aim that cannot be attributed to a subject, but, rather, must be understood to found and consolidate the subject* "131.

---

¹²⁴ Butler 1999:173, Bech 2005:55

¹²⁵ Butler 1993:163

¹²⁶ Butler 1999:17

¹²⁷ Ibid.:178

¹²⁸ Ibid.: 1999:173

¹²⁹ Damsholt et al. 2009:27

¹³⁰ Butler, 1999: 178-179

¹³¹ Ibid.: 179

Det sociale køn som en performance, er ifølge Butler, underlagt tvungne systemer, hvor truslen om straf også hersker. Med dette menes, at de personer, som ikke følger et handlingsmønster, og derved ikke 'gør' deres køn korrekt, vil blive straffet af samfundet. Det gælder fx de 'homofobiske interpellationer', den 'fallistiske lesbiske' og den 'kvindagtige homoseksuelle mand'¹³².

I forlængelse heraf, pointerer Butler, at strafferammen styres af kulturelle fiktioner som, historisk set, har materialiseret sig gennem 'kropslige stilarter', hvor den tilkomne straf er blevet kropsliggjort eller afrettet under tvang¹³³. Det betyder, at subjektet er tvunget til at tilpasse sig miljøet, da det er underlagt normen.

Samlet set, beskriver Butler begrebet 'køn' som noget man *gør*, og ikke noget man *er*. Det sociale køn betragtes som værende performativt, noget der *skabes* ved gentagne kønshandlinger, og tilpasser sig dermed den heteronormative matrice. Butler forsøger at gøre op med denne matrice, 'norm', ved at argumentere for, at selvom en person er født i en bestemt krop, er det ikke ensbetydende med, at denne passer ind i én bestemt (køns)kategori, for eksempel (heteroseksuel) 'kvinde' eller 'mand'. Ifølge Butler, undergår det sociale køn tvungne systemer, hvor personer, der ikke 'gør' deres køn korrekt, vil blive straffet af samfundet.

1.5.3 Michel Foucault: Magt

I forhold til magtbegrebet, vender vi os mod Foucault. I hans forståelse af begrebet udlægges magt som noget produktivt formene og virkende gennem individer og ikke som et redskab, der kan gøres brug af. Foucault tænker altså ikke magt i form af en retspraksis, men som noget, der kan benyttes administrativt til at kontrollere, normalisere og disciplinere, for at fremme en bestemt adfærd hos individet i en bestemt kontekst¹³⁴. Magt skal ses som et grundkomponent i sociale relationer - herved bliver relationer en form for magtrelation¹³⁵.

Det betyder, at magten infiltrerer samfundet, individet, moral med mere¹³⁶. I forhold til magt sætter Foucault det også i et seksuelt perspektiv, hvor han beskriver, at den menneskelige seksualitet har været underlagt den samfundsmæssige magts fortolkninger, da den er et gunstigt middel til

---

¹³² Ibid.: 1993:96,232

¹³³ Ibid.: 1999:178

¹³⁴ Foucault 1994:97-102, Heede 2002:38-39

¹³⁵ Lindgren 2005:347

¹³⁶ Heede 2002:42

disciplinering og formning af magten selv¹³⁷. Hertil finder vi også hermafroditten. Ifølge Foucault omhandlede køn og seksualitet, herunder især hermafroditten, i det 18. århundrede om at '*decipher the true sex*'¹³⁸. Med dét mener han, at det ikke var op til det enkelte individ at bestemme sit biologiske køn, det var til gengæld op til de medicinske eksperter (læger, sygeplejersker, jordmødre, lærde med flere)¹³⁹. Gennem de medicinske undersøgelser ser vi, hvordan menneskelig seksualitet blev kontrolleret af den samfundsmæssige magt fortolkning.

Sammenfattende udgør de to teorier af Scott og Butler forudsætningen for vores analyse. Scotts teori om køn som en analytisk kategori udgør det teoretiske grundlag for, hvordan vi metodisk kan tilgå kilderne. Her er Scotts bud en diskursanalyse, hvilket vi dog ønsker at adskille os fra, da vi i højere grad fokuserer på praksis og materialitet end diskurser. Vi inddrager derfor Butler for at kunne analysere en praksis og gøren, herunder hendes performativitetsbegreb, men ud fra tanken om køn som en analytisk kategori. Til trods for, at Butler til tider bevæger sig indenfor diskurser i hendes performancebegreb vælger vi at se bort fra dette og lægger her i højere grad vægt på 'gøren' og kroppen som materialitet.

- Fælles

1.6 Præsentation af kilder & metode:

Der vil i dette afsnit blive redegjort for vores metodeovervejelser og arbejde med det valgte kildemateriale. Herefter følger en præsentation af dets indhold og fremhævnning af det valgte kildemateriale.

På baggrund af den eksisterende forsknings kildemateriale, har vi fundet frem til de kilder, der omhandler vores udvalgte kvinder. Vi er derfor opmærksomme på, at der findes flere kilder, men har efter en gennemgang af dem, valgt ikke at gå i dybden med dem alle, da vi kan konkludere, at nogle kilder ikke er brugbare for os. Vi anvender derfor kun de kilder, som er relevante for vores fokus, altså kun omhandlende beskrivelser, der redegøre for de udvalgte kvinders liv i mandsklæder¹⁴⁰.

---

¹³⁷ Ibid.:104-113

¹³⁸ Ibid.:viii

¹³⁹ Ibid.:viii-ix

¹⁴⁰ Her med undtagelse en kilde, i forhold til kildematerialet om kvinden Engelbrecht

Der eksisterer derfor mere kildemateriale omkring nogle af kvindernes liv, efter livet i mandsklæder, men disse vil ikke blive anvendt her. Størstedelen af vores valgte kilder består af retsmateriale, dog udgøres kildematerialet for en af kvinderne også af sin egen beretning, udgivet af P. Horrebow i 1784.

Da retssagerne er nedskrevet af en notarie, er det referater af retssagerne, vi har gennemlæst. Nogle steder i retssagerne forekommer det, at forhøret er foregået som spørgsmål/svar, hvilket betyder, at dét, der er kommet frem, er, hvad anklageren har spurgt kvinderne om. De har derved ikke selv kunnet styre, hvad der skulle frem i retten på samme vis, som når de selv fik lov at berette deres livshistorie. Denne form for forhør ses dog i kildematerialet, hvor kvindens livshistorie kom mere til udtryk og blev en slags 'novelle' om deres liv. I forhold til beretningen om den ene kvinde, så havde hun selv mulighed for at fortælle sin livshistorie, og hvordan hun opfattede denne, hvilket betyder, at der også kan forekomme visse forskønelser af hendes liv.

I og med der er tale om syv sager, der adskiller sig en del fra hinanden, er det vigtigt at påpege, at både længden, samt indholdet af disse også er meget varierende.

Hertil kommer den stand kilderne er i, i dag, da nogle af kilderne er falmet og utydelige i skriften, eller at skriften er gnidret helt ud. Det har i de tilfælde været svært, hvis ikke umuligt, at læse teksten, hvilket betyder, at vi muligvis har mistet nogle beskrivelser af kvindernes udseende eller gøren i deres liv som mænd. Disse tilfælde ses især i det danske kildemateriale, set i forhold til det svenske kildemateriale.

Hvor rige kilderne er på information afhænger særligt af, hvilket fokus retssagerne er ført under, om det er centreret om et seksuelt perspektiv, om en anden forbrydelse, eller om der er fokus på deres liv handlende som mænd. Eftersom kilderne både stammer fra Danmark og Sverige, har det også en indflydelse på, hvordan sagerne er blevet behandlet, og hvilke procedurer, der blev anvendt.

I forhold til at der i vores fokus og teori ligges op til et visuelt aspekt, om hvordan kvinderne lignede, og levede som mænd, så indeholder kun én, ud af de syv kvinders sager, et portræt. Der ligger således en begrænsning i, at vi ikke kan se dem visuelt. I stedet fokuserer vi på beskrivelser af hvordan, de så ud, deres fysik, performance og genkendelighed som mænd.

1.6.1 De danske retskilder:

I forhold til de danske sager har vi fået et grundigt kendskab til dem gennem Kroghs artikel *Kvinder i mandsklæder* fra 2013, og hertil hvilke kilder, der ligger til grund for hans forskningsbidrag. Det er på baggrund af denne, at vi selv kunne ansøge og anskaffe disse kilder. Kildematerialet er primært fundet hos Rigsarkivet og Stadsarkivet. Det samlede kildemateriale for de tre danske kvinder er blevet gennemlæst og består af følgende.

Dette kildemateriale er spredt ud over forskellige retsinstanser som Københavnsbyting, Køgebyfoged, Nibe Byfoged, Hof- og stadsretten, og underadmiralitetsretten.

Endvidere stammer kilderne fra kirkebøger, henholdsvis fra Sæby-Gershøj Pastorat og Køge Sct. Nikolaj Sogn, samt fra institutioner¹⁴¹ som Den kongelige Fødsels- og Plejestiftelse og Opfostringsstiftelse, mens den sidste del stammer fra forvaltnings- og regerings organisationerne; det Danske Kancelli og Kommercekollegiet.

Kilderne udgøres af tegnelser, reskripter, supplikprotokoller, høringssvar, domafsigelser, bytingsprotokoller, pasprotokoller, politiprotokoller, tingvidnearkter og tingbøger, dombøger, underadmiralitetsprotokoller, justidsprotokoller samt udsætterprotokoller og en beretning. Kilderne udgør samlet set en periode mellem 1728-1794.

På baggrund af denne gennemgang, ses her de kilder som udgør kildematerialet for de tre danske kvinder. I det følgende vil det dog kun være de kilder, som fortæller om deres liv i mandsklæder, der bliver præsenteret, men med undtagelse af et tilfælde.

Kilder, hvis placering, der tilhører Rigsarkivet vil fremover blive forkortet som RA, mens lokaliteten, hvis de er fra København, er forkortet Kbh.

Else Kortzdatters (1710-?) kildemateriale består af et retsforhør fra Køge Byfoged som fandt sted d. 7/9 1739. Dette retsforhør er noteret i Køge Byfogeds justitsprotokol 1730-40, fol 501-523, + 203a, RA. Derudover benyttes Kirkebogen fra Sæby Gershøj pastorat 1710-93, opslag 93, RA, der dokumenterer hendes fødsel. Det samlede kildemateriale fra retsforhøret består af 48 sider¹⁴², og

---

¹⁴¹ Opstartet i slut 1700-tallet

¹⁴² Denne optælling er baseret på egen tælling, idet der er forskel i, hvordan sidetallene fremgår af kildematerialet. Dette vil gøre sig gældende for resten af det danske og svenske kildemateriale

indeholder både hendes retsforhør og svar. Det er primært opstillet i spørgsmål/svar, men hvor hun til tider fik lov at forklare sig mere uddybende, før næste spørgsmål blev stillet.

I Elses retsforhør indgår også hendes mands retsforhør samt domsafsigelse, da de begge blev tiltalt og dømt for hæleri, hvor dommen lød på en livsdom i Spindehuset, piskestraf og et brændemærke på ryggen. Retsforhøret indeholder derfor ikke mange beskrivelse af hendes udseende eller gøren som mand, da fokus ligger et andet sted. Vidner af relevans var hendes mand Hans Knudsen.

Engelbrecht Marie Stockenbeck (1761-?) blev aldrig stillet for retten for at have levet som en mand. Hendes liv i mandsklæder fremgår i stedet af hendes egen beretning, udgivet P. Horrebøw i 1784. Beretningen går under titlen *Der i Mandfolke-klæder Vidtbereiste Fruentimmers, Engelbrecht Maria Stockenbeck, som Skrædersvend Gottfried Jacob Eichsted, mærkværdige Begivenheder paa hendes Reiser til Lands og Vands, i Danmark, Holland, Tyskland, Böhmen, Polen og Spanien, indtil hendes Ankomst til Kiøbenhavn 1784, hvor hendes Køn blev Røbet*, hvortil referencen lyder København 1784, Det kongelige Bibliotek. Fremover når der refereres til denne tekst, vil forfatteren fremgå som Stockenbeck, da den er skrevet ud fra hendes egne ord, og udkom kort efter hun afsluttede sit liv som mand.

Denne beretning indeholder mange detaljerede beskrivelser af både hendes udseende og gøren som mand og strækker sig over 47 sider. Beretningen er skrevet i kronologiske rækkefølge efter tid og begivenheder og afsluttes med hendes supplik ansøgning og det dertilhørende svar fra d. 29/1784 af Kong Christian d. 7. En anden kilde, der er relevant i forhold til Engelbrecht sag, er Magistratens høringssvar fra det Danske Kancellis supplikprotokol fra juli-september i 1784 nr. 205, RA, som omhandler hendes arrestation. Den findes i rådstueskriverens kontor, kopibog 1784, nr. 17, 8.9 1784, i Kbh's Statsarkiv, RA, hvoraf også det eneste vidne fremgår, og som taler på hendes vegne. Engelbrecht blev aldrig dømt, men måtte efter hendes arrestation ikke iklæde sig mandsklæder igen. Derudover benyttes Kirkebogen fra Svendborg, vor frue sogn, der dokumenterer hendes fødsel. Den er noteret i Enesteministerialbog fra 1687-1814, fol 254 og kan findes i RA. Den sidste kilde der er tilknyttede Engelbrecht er tingbogen fra Nibe byfoged 1778-1800 d. 22.9.1794 og kan finde i Landsarkivet for Nørrejylland. Denne er med til at understøtte hendes maskuline handlen, mens hun var kvinde og udgør således udtagelsen i forhold til resten af kildematerialet. I alt udgør det samlet kildemateriale omkring 55 sider.

Sidsel Andersdatters (ca.1680-?) retsforløb bestod af retsforhør og et vidnes forhør, som varede fra den 11/10 1728 til 7/3 1729. Begge former for forhør foregik i Københavns Byting. Retsforhøret er noteret i bytingsprotokolen 1727-30, fol 191-194, RA, og fol 203, RA mens det andet forhør er noteret i tingsvidnearkter 1728-32, fol 26-31, RA. Retsforhørets første del skildres som en novelle for derefter at skifte mellem spørgsmål/svar. Denne inddeling gør sig også gældende for vidneforhøret. Retsforløbet belyser hendes liv før og under livet som mand, dog er der flest beskrivelser af hendes gøren som mand.

Et andet relevant retsforhør til denne sag, fremgår af Sidsels hustrus retsforhør, da hustruen også var blevet tiltalt. Dette retsforhør blev indledt d. 15/9 1729, og fremgår af Underadmiralitetens rettsdombog 1727-30 fol 384-98, RA og af Underadmiralitetens protokoller 1727-34, fol 239-40, RA, hvortil der indgår udtalelser om Sidsels udseende og gøren som mand. Disse er primært noteret som en novelleform.

Grundet en stor brand i København 20/10 1729 gik en del af retsforhøret til, og således udgør det samlede kildemateriale kun 51 sider. Der fremgår 10 vidner i Sidsel retsforhør, men hvor kun fire af dem var af størst betydning, i forhold til hendes dom. Sidsel endte med at blive idømt åbenbar skriftemål samt to år i Spindehuset.

1.6.2 De svenske kilder:

I forhold til de svenske retssager, har vi fået kendskab til dem gennem Liliequists tekst *Kvinnor i manskläder och åtrå mellan kvinnor* fra 2002, samt hvilke kilder, der ligger til grund for hans forskningsbidrag. På baggrund af hans forskning, har vi udvalgt fire svenske retssager. Derefter har vi selv kontaktet Rigsarkivet i Sverige og fået scannet og tilsendt det relevante kildemateriale.

Kildematerialet er, som hos de danske sager, spredt ud over flere retsinstanser, herunder Svea landsret, Göta landsret, Jösse domstol¹⁴³, Kalmar rådhusret, Svartsjö och Färentuna höstting¹⁴⁴, Svartsjö och Färentuna vinterting¹⁴⁵, Uppsala Domkapitel, samt Linköping Domkapitel¹⁴⁶.

Kilderne udgøres af breve til kong Karl XII af generalmajor Karl Gustav Arnfeldt, Stockholms konceptskrivelse til hans kongelige højhed, skrivelser i Justitsrevisionen fra Uppsala domkapitel samt Göta hovrätt, Linköpings domkapitels udtalelser, justitsrevisionens udlægningshandlinger, justitsrevisionens protokol, renoverede dombøger, afskrifter samt Göta hovrätts resolution. Kildematerialet fordeler sig over en periode mellem 1705-1767.

På baggrund af denne gennemgang ses her de kilder, som udgør kildematerialet for de fire svenske kvinder. I det følgende vil det dog kun være de kilder, som fortæller om deres liv i mandsklæder, der bliver præsenteret.

Når vi fremover omtaler kilderne vil det være på dansk. Hovrätt vil omtales som landsret, rådhusrätt vil være rådhusret, häradsret som domstol, utslagshandlingar som kendelser, og domböcker som dombøger. Når vi refererer til de svenske kilder, vil det stå i den svenske form, for at gøre det let for læseren selv at finde kilden hos det pågældende arkiv. Desuden vil kildernes placering på de forskellige arkiver være forkortet, så rigsarkivet vil være noteret som RA, Landsarkivet i Vadstena som VLA og Umeå universitetsbibliotek som UBB.

Maria Johansdotters (1683-?) retssag bestod af to retsforløb, der varede fra d. 10/10 1705 til d. 13/2 1706. Retsforhørene er noteret i henholdsvis Svartsjö och Färentuna höstting 10/10 1705, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA samt Svartsjö och Färentuna ordinarie

---

¹⁴³ Domstol i første instans Litt:HP6

¹⁴⁴ Domstolens session under høsten, for mere viden se Litt:HP7

¹⁴⁵ Domstolens session under vinterterminen, for mere viden se Litt:HP5

¹⁴⁶ Domkapitel er et tilsynsorgan for præster og diakoner, for mere viden se Litt:HP23

vinterting 13/2 1706, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA. Derudover findes der i hendes kildemateriale en skrivelse fra den kongelige landsret (også kaldet Svea landsret), der giver et kort referat af hendes retssager fra Svartsjö og Färentuna høstting og vinterting. Denne indgår i kilden Engeströmska samlingen (ES), som en afskrift af landsretsprotokollen fra d. 25 april 1706. Det handler om handskriften med signum E.S.C.XIII.1.18: ”*Om Qvinspersoner i Sverige, som antagit Mansdrägt och manliga yrken*”. Hendes kildemateriale består af omkring 49 sider.

I Marias retssager fra Svartsjö og Färentuna er forhøret flere steder nedskrevet som spørgsmål/svar. Derudover er teksten næsten som en novelle, i særdeleshed når Marias liv fortælles. Det betyder, at vi får flere gode beskrivelser af hendes gøren som mand.

I alt blev fem vidner stillet for retten for at vidne om Marias liv som mand.

Derudover blev et brev omhandlende Maria Johansdotters liv, før hun valgte at leve som mand inddraget som ’vidne akter’. Maria blev idømt åbenbar skriftemål samt otte dages fængsel på vand og brød.

Anna Jöransdotters (ca. 1693-?) retsforløb bestod af et retsforhør i Tervajoki by fra d. 18/1 til 19/1 1714, hvilket er noteret i Krigsforhør i Tervajoki by 18/1, 19/1 1714 i General Major Karl Gustav Armfeldts brev till konungen 26/1 1714, Brev till konungen Karl XII volym 2, RA. Derudover blev kirkekonsistorier og landsretter inddraget i hendes sag. Det betyder, at der i Annas kildemateriale indgår følgende kilder: Göta hovrätts brev till Justitierevisionen 7/5 1714, afskrift i B231:1, UUB, Stockholms Skrivelse till Kungl. Maj:t 25/8 1714, det kongelige justitsråds resolution 11/10 1714.

I forhold til de to sidstnævnte kilder omtales de kun i Erik Lindhs artikel *Et rättsfall från 1713-1715*, fra 1930. Her citerer han direkte fra de originale kilder, men har ingen referencer, og det har derfor ikke været muligt selv at tilgå kilderne. Derfor vil vi citere ham i stedet, hvor de tre kilder anvendes i analysen. Vi har fravalgt at inddrage Uppsala domkapitel, samt Linköpings domkapitel, da deres skrivelser tilslutter sig de andre, og derved ikke frembringer noget nyt om Annas dom.

Annas forhør fungerede som en slags referat, da det var Armfeldt, der nedskrev retsforhøret. Der forekommer til tider spørgsmål/svar, men de er nedskrevet som i en beretning ’*så blev der spurgt*’, ’*så blev der svaret*’.

Der blev inddraget fire vidner i hendes sag, der skulle vidne om hendes liv som mand og deres opdagelse af hendes biologiske køn.

Anna blev idømt en hård korporlig straf (piskning), åbenbar skriftemål samt arbejde ved Cronones Slot. Det samlede originale kildemateriale her udgør omkring 30 sider.

Ulrika Stålhammars (ca. 1689-?) retssag bestod af et retsforløb, der varede fra d. 10/2 1729 til d. 25/2 1730. Retsforhøret er noteret i Kalmar rådhusrätt 12/2 1729, AII:5 VLA, mens Göta Hovrätts resolution 18/12, 1729 gav en redegørelse for hendes tiltale og straf hvortil Justitsrevisionens protokol 25/2 1730, RA udredte den endelige domsafsigelse. Endvidere indgik en udtalelse fra Svea landsret, i kildematerialet fra Göta landsret, hvor også retsforhøret fra Göta landsret er noteret. I kildematerialet indgår også Ulrikas ansøgning til kongen om frit lejde, der er refereret som Ulrika Stålhammars ansökan om kunlig lejd, RA. Hendes kildemateriale udgør omkring 65 sider. I Ulrikas retssager er forhøret opstillet som spørgsmål/svar, og til tider fik hun lov at forklare sig mere uddybende, før næste spørgsmål blev stillet. I Ulrikas retsforhør, blev hendes hustru, Maria Lönman, også tiltalt, men fungerede samtidig som vidne. Ulrika blev idømt åbenbar skriftemål samt én måneds fængsel på vand og brød, mens hendes hustru fik otte dages fængsel.

Anna Eleonora Ekelöfs (ca. 1745-?) retsforløb bestod af et retsforhør, der varede fra d. 3/8 til d. 23/9 1766. Retsforhøret er noteret i Jösse domstol 3/8, 23/9 1766, Justitsrevisionens kendelse 26/3 1767. Kendelsen er på 499 sider, og vi har derfor skimmelæst kilden for at udpege de særligt relevante dele i teksten.

Anna Eleonoras forhør er nedskrevet som spørgsmål/svar. Det er lidt svært at redegøre for hvor mange, der vidnede i Annas sag, da de ikke altid præsenteres. Der kan dog redegøres/udpeges for fem vidner, som alle berettede om Anna Eleonoras liv som mand i forhold til hendes fysiske materialitet eller handlen.

Da det lykkedes Anna Eleonora at flygte fra arresten inden hendes endelige domsafsigelse, har vi ingen strafudmåling.

De tilsammen syv sager, deler fællestræk både i form af motiver, handlemåder og domsafsigelser, hvilket har gjort dem særligt repræsentative for denne undersøgelse.

- Fælles

1.7 Analysestrategi:

Der vil i det følgende afsnit fremgå en analysestrategi, der klarlægger, hvordan analysen er struktureret.

Grundet vores teoretiske vinkling, vil analysen struktureres efter teoretiske tematiseringer. Vi har i den forbindelse valgt at opbygge analysen efter relevans, forstået på den måde, at de kvinder, hvis sager indeholder den mindste indsigt i, hvordan de gjorde sig kulturelt genkendelige, bliver udlagt først, mens dem med det største indsigt, vil ligge til sidst. De tre danske kvinder vil således være opstillet efter Else Kortzdatter, Engelbrecht Marie Stockenbeck og til sidst Sidsel Andersdatter. Disse vil blive efterfulgt af de fire svenske kvinder Maria Johansdotter, Anna Jöransdotter, Ulrika Stålhammer og Anna Eleonora Ekelöf.

For hver kvinde, vil der, som det første fremgå et kort, men detaljeret resume af kvindens liv før, under og hvis muligt efter deres performance som mand. Dette gøres med henblik på at skabe en bedre forståelse af kvindernes liv som mænd.

Herefter vil de forskellige teoretiske begreber blive udlagt, under de fire temaer *Kroppen som materialitet*, *Maskuline praksisser*, *Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne* og *Kvindernes motiver for at leve som mænd*. Disse tematikker er valgt på baggrund af deres relation til vore valgte teori, primært Butler.

I temaet under *Kroppen som materialitet*, vil fokus være på, hvordan de udadtil fremstod som mænd, altså hvordan de via tøj, hår og remedier gjorde sig kulturelt genkendelige som mænd.

Det andet tema *Maskuline praksisser*, vil som temaet antyder omhandle, hvordan kvinderne handlede og gjorde som mænd. Her kommer Butlers performativitetsbegreb i fokus, hvor kvinderne blandt andet etablerede deres sociale køn gennem citerende handlinger, og dermed gjorde sig kulturelt genkendelige som for eksempel ved at indgå i sociale maskuline fællesskaber. Herunder er der ligeledes fokus på hvordan, og hvornår kvinderne brød med, og levede op til den heteronormative matrice. Den historiske kontekst spiller her en væsentlig rolle, da den er med til at belyse kvindernes praksis i forhold til den gængse norm.

Dette bliver efterfulgt af temaet *Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne*, forstået med henblik på den magt, der udøvedes over kvinderne, og som i de fleste tilfælde kom til udtryk, da de

blev genkendt som kvinder. Denne magtforståelse kan deles i tre forhold: *fastlæggelse af det biologiske køn* (medicinsk undersøgelse), eller en anden form for *autoritær udøvelse*, samt *en dom* for at have iklædt sig mandsklæder.

Det sidste tema, *Kvindernes motiver for at leve som mænd*, lægger sig ikke helt op af et teoretisk perspektiv, men kan, gennem vores fortolkninger, give kvinderne 'en stemme' i relation til deres egne kønsopfattelser, og motivet for at iklæde sig mandsklæder. Motiver har haft stor indflydelse i det eksisterende forsknings bidrag, og vi vil derfor kun kort medbringe det som et fjerde tematisk begreb i dette speciale.

1.8 Analyse

1.8.1 De danske kvinder:

Else Kortzdatter (1710-?)

Else Kortzdatter blev født i 1710, i det der blev kaldt Gershøj sogn, som ligger nord for Roskilde¹⁴⁷. Hun kom fra et lavt socialt samfundslag, og begyndte allerede at klæde sig i maskuline klæder, da hun var 12-14 år, og levede efterfølgende som mand i ti år. Her udgav hun sig for at være en dreng, og begyndte at tjene hos de såkaldte natmænd, der blev betegnet som Bødlens hjælper, som blandt andet tømte natpotter og skrald¹⁴⁸. Hun gik under navnet Niels, og vedblev i denne rolle i godt syv år indtil 1729/1730. Som hun blev ældre, ændrede hendes stilling sig til at være natmandsknægt¹⁴⁹. Hun forblev i hele sin tid som natmand på to steder - Hillerød (Frederiksborg Slot) samt i Helsingør¹⁵⁰. Da hun var omkring 19-20 år gammel, rejste hun til Køge, og blev ansat som natmand under ledelse af Hans Knudsen. Her tjente hun i tre år, hvorefter hun fortalte i retten, at hun skiftede tilbage til kvindeklæder i 1732¹⁵¹. Den tredje juledag 1732 giftede

---

¹⁴⁷ Sæby-Gershøj Pastorat, kirkebog 1710-93, opslag 93, RA

¹⁴⁸ Krogh 2000:328-329

¹⁴⁹ Køge Byfoged, justitsprotokol 1730-40, fol. 501-523, RA

¹⁵⁰ Køge Byfoged, justitsprotokol 1730-40, fol. 502b, RA

¹⁵¹ Køge Byfoged, justitsprotokol 1730-40, fol. 504-505, RA

Else sig med Hans Knudsen, og sammen solgte de stjålet tøj¹⁵². Else lærte også at sy seletøj, lædersåler og andre beklædningsdele, hvilket hun lærte af en anden natmand ved navn Hans Schmit. Else kom aldrig i søgelyset for sit tidligere liv som mand igennem ti år, men i stedet på grund af hæleri. Else og hendes mand endte med at blive tiltalt for hæleri og kom for retten i 1739¹⁵³.

Kroppen som materialitet

I og med Else ikke blev tiltalt for at have levet sine teenage år, fra da hun var cirka 12-14 år til hun var 23 år, som et maskulint køn, findes der næsten ingen beskrivelse af, hvordan hun materialiserede sig som mand.

I retsforhøret blev der kort spurgt ind til hendes fortid, hvortil hun ikke gav mange detaljer i skildringen. Det fremgår dog, at hun har haft iført sig: “[...] mands stofs klædninger [...]”¹⁵⁴ under sin natmands tjeneste og som natmandsknægt. Til trods for, at der ikke fremgår flere beskrivelser af hvordan hun som mand materialiseres, kan vi dog formode, at hun har tilpasset sit udseende til det herskende miljø, hvilket i dette tilfælde var at ligne natmænd. Natmænd er af Krogh beskrevet som nogle mennesker, man ikke opholdte sig i nærheden af, da de blev set som uhæderlige mænd og personer, der var udstødt af samfundet¹⁵⁵. Hun skulle af den grund heller ikke leve op til en bestemt måde at klæde sig eller se ud på. Der er heller ingen tvivl om, at Else i så ung en alder - kropsmæssigt - har haft nemt ved at udgive sig for det modsatte køn. Det skyldes sandsynligvis, at hun på dette tidspunkt ikke havde udviklet de kvindelige former, som en barm og brede hofter. Samtidig kunne hun godt antages for at være en dreng, da en dreng på dette tidspunkt hverken ville have fået en dybere stemme, skægvækst eller fremtrædende muskler som en voksen mand oftest havde.

Maskuline praksisser

Hos Else kom de maskuline praksisser primært til udtryk gennem hendes navn og arbejde.

Else benyttede navnet Niels under hendes ti år som dreng/mand hvilket kan beskrives som en maskulin kønsmarkør, da navnet både opfyldte, og bekræftede hende som et maskulint køn. Da hun

---

¹⁵² Køge Byfoged, justitsprotokol 1730-40, fol. 504-506, RA

¹⁵³ Køge Byfoged, justitsprotokol 1730-40, fol. 501-523, RA

¹⁵⁴ Køge Byfoged, justitsprotokol 1730-40, fol. 502b, RA

¹⁵⁵ Krogh 1994, Krogh 2000:339-340

hverken valgte at give sig selv et efternavn eller slægtsnavn, positionerede hun heller ikke sig selv efter et bestemt samfundslag, og faldt derfor godt ind i natmændenes miljø. I 1700-tallets Danmark havde især ens efternavn eller slægtsnavn indflydelse på, hvilket samfundslag man kom fra, hvortil et navn med tysk indflydelse kunne placere en i borgerskabet¹⁵⁶. Hos natmændene behøvede Else ikke, gennem sit navn, at opnå en bestemt status eller højere samfundsposition for at skabe en bedre tilværelse, da det herskende miljø hos natmændene ikke krævede den samme form for hierarki som i resten af samfundet. Navnet Niels var desuden på dette tidspunkt et meget alment dansk navn, og var derfor heller ikke ét, der skilte sig ud fra mængden og miljøet hos natmændene¹⁵⁷.

Hendes tidlige valg om at leve som en dreng og senere en mand hang sandsynligvis sammen med de dårlige vilkår, hun levede under som barn, da hun som fattig pige¹⁵⁸ ikke havde mange muligheder i livet. Som kvinde i 1700-tallet skulle man være underlagt en mand, herunder også ansættelse af en mand, og hvis dette ikke var tilfældet, skulle de leve i Spindehuset¹⁵⁹, under opsyn af en politimand¹⁶⁰. Et liv som natmand var derfor både en mere tiltalende og bedre løsning, til trods for at det var et hårdt miljø¹⁶¹. På den anden siden kunne hun også have været tvunget ud i det miljø, for at kunne forsørge sig selv. Under alle omstændigheder har hun ved at gøre det maskuline køn, kunne tjene bedre som natmandsknægt, end at tjene som pige i et feminint erhverv som fx tjenestepige. Her kom Scotts magtbegreb til udtryk, idet Else ved at leve som mand fik flere muligheder og rettigheder, grundet samfundsstrukturen tilgodesende af mænd (jf Historisk kontekst).

Ifølge Scott er et socialt køn også socialt afhængigt, hvilket betyder, at Elses sociale køn primært var konstrueret på baggrund af det miljø hun omgik, hvilket her primært var drenge og mænd fra natmands miljøet. Hun kan dermed siges at være opdraget til at passe ind i natmands miljøet, og har således haft nemmere ved at indgå i det sociale fællesskab, der tilhørte natmændene. De maskuline vaner hun havde tillagt sig i den proces, kan karakteriseres som gentagne citerende kønshandlinger, der sikrede hende legitimitet som mand. Natmændene blev også ifølge Krogh set som: “ [...] *den*

---

¹⁵⁶ Litt:HP26

¹⁵⁷ Litt:HP27

¹⁵⁸ Køge Byfoged, justitsprotokol 1730-40, fol. 501-505, RA

¹⁵⁹ Betegner et tugthus eller fængsel for kvinder, hvor de blandt andet lavede straffe arbejde i form af at spinde og væve. Se mere Litt:HP28

¹⁶⁰ Krogh 2013:43

¹⁶¹ Krogh 2000:339-340

materialiserede uærlighed”¹⁶², hvilket må have haft indflydelse på, at hun let kunne begå sig i dette miljø og sociale fællesskab, set ud fra resten af samfundet. Hendes gøren som mand kan endvidere siges at være i overensstemmelse med denne forestilling, idet hun var ‘uærlig’ om sit biologisk feminine køn. At Else kunne gøre sig genkendelig som et maskulint socialt køn i ti år, hvoraf hun, i to af de år også kunne overbevise sin tilkommende mand (Hans Knudsen), vidner om, at hendes performance af det maskuline køn lykkedes. Endvidere var hun god til at indgå i det hårde liv som natmændene praktiserede, idet de udførte alle opgaver som ingen andre i samfundet ville tage sig af, og samtidig var isoleret fra resten af samfundet¹⁶³. I perioden hvor Else levede som dreng/ung mand var der ikke kohærens mellem hendes sociale og biologiske køn, og hun udfordrede således med den heteronormative matrice. Omvendt kan det også påpeges, at hun udadtil levede op til den heteronormative matrice, da ingen mistænkte hende for at gøre et andet køn.

Da Else vendte tilbage til livet som kvinde i 1732, og giftede sig med Hans Knudsen, levede hun også op til den heteronormative matrice, og gjorde sig således kulturel genkendelig som en gift kvinde - dog tilhørte hun stadig de udstødtes samfund. I hendes ægteskab praktiserede hun også maskuline handlinger, hvilket bevirkede, at hun ud fra samfundsnormen også fremstod som et ugenkendlig feminint køn. Her handlede den maskuline praksis om at sy seletøj, lædersåler og andre beklædningsdele¹⁶⁴, hvilket var med henblik på, at det skulle sælges. Dette var ikke kun en praksis, der tilfaldt mænd, men i højere grad mænd fra borgerskabet¹⁶⁵. Lige gyldigt om hun havde gjort denne maskuline kønshandling ved at være sit biologiske feminine køn eller ved at være sit sociale maskuline køn, så ville denne gøren stadig være ulovlig for Else, da hun som kvinde ikke måtte påtage sig et maskulint erhverv, og at hun biologisk set ikke var mand og heller ikke tilhørte borgerskabet. Det var således mere hendes gøren af maskuline handlinger, der bragte hende for retten i 1739, end det var hendes materialisering som mand.

---

¹⁶² Ibid.:329

¹⁶³ Krogh 2000 339-340

¹⁶⁴ Denne praksis kan beskrives som job for en syerske

¹⁶⁵ Busck et al. 2011:138,194

Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne

Else blev i hendes retssag hverken tiltalt for at have iklædt sig mandsklæder eller dømt for at have levet som mand. I stedet blev hun tiltalt for hæleri og herunder også at have syet tøj¹⁶⁶. Hendes dom og den tilhørende afsigelse handlede derfor ikke om, hvordan hun materialiserede sig som mand, og hendes 'forbytning' af køn, men i større grad om, at hun havde forbrudt sig med en praksis, der kun tilhørte mænd.

Ifølge den Danske Lov var der klare regler for handel, og hvem der havde tilladelse til at producere og sælge disse varer. I starten af 1700-tallet var det kun borgerskabet (dem der var uddannet i deres erhverv og ustraffet) i byerne, der havde monopol på handel og håndværk, hvortil loven foreskrev: "*Hvor noget Market uden for Byen paa Marken holdis, skal ingenstæds være tillat [...]*"¹⁶⁷ Det betød, at de tilrejsende, der kom til markedspladserne i byen, skulle betale afgifter for at sælge, og samtidig kom de i anden række for køberne, da disse ikke var en del af borgerskabet. Som kvinde kunne man ikke være en del af borgerskabet¹⁶⁸, og de måtte hverken sy tøj til mænd, kvinder, eller børn med henblik på, at det skulle sælges. Først i 1768 kom en forordning, der gjorde dette muligt¹⁶⁹. Det blev derfor tilbage i starten af 1700-tallet betragtet som en alvorlig forbrydelse, at praktisere handel uden for disse rammer - særligt hvis det også omhandlede tyvegods. Det afspejles ligeledes i lovgivningsteksten, som Else og hendes mand blev dømt efter:

*"Befindis hand anden Gang med stor Tyverj, da bør hand igien at strygis til Kagen, og brændis med Tyvsmerke, og til Bremmerholm, eller anden Stæds, fremsendis at gaa i Jern og Arbejd sin Livs Tid"*¹⁷⁰. Dette citat fremsatte dommen for dét, vi i dag betegner hæleri, og som lød på, at personen skulle brændemærkes på ryggen, hænges op og piskes, for til sidst at blive fængslet på livstid i Bremerholm¹⁷¹.

---

¹⁶⁶ Køge Byfoged, justitsprotokol 1730-40, fol. 203a, RA

¹⁶⁷ Danske Lov 1929: 3. [3-9-3]

¹⁶⁸ Kun som enke

¹⁶⁹ Askegaard 2009:37

¹⁷⁰ Danske Lov 1929: 37. [6-17-37]

¹⁷¹ Bremerholm var et fængsel hvor mænd udførte tvangsarbejde, særlig brugt i perioden 1500-1700. Se mere Litt:HP29

I Elses tilfælde blev hun sendt til Spindehuset, idet hun som kvinde ikke kunne blive sendt til Bremerholm - her blev hendes mand sendt hen. At blive hængt op og blive pisket (kagstrøget) var en offentlig begivenhed, der både havde til formål at ydmyge den skyldige og skræmme samfundets borgere¹⁷²

Denne dom som Else modtog, var almen, set i forhold til den lovovertrædelse, hun havde begået. Det er dog interessant at selvom Else, kort udlagde sit liv i mandsklæder for retten, så højnede det ikke hendes straf. Denne manglende indflydelse kan skyldes, at hun ved retsforhørets begyndelse i 1739 allerede havde levet som kvinde i de sidste syv år. Dommen afspejlede således en afstraffelse for at gøre maskuline praksiss, frem hvordan hun gjorde sig kulturelt genkendelig

Kvindernes motiver for at leve som mænd

Elses valg om at iføre sig mandsklæder og leve et liv som mand i ti år, kan efter vores tolkning være af økonomiske grunde. Det fremgår ikke eksplicit af retsforhøret, hvorfor hun valgte livet som mand, men det må formodes, at hun gjorde det i et ønske om at forbedre sin vilkår.

At Else valgte at skifte tilbage til de kvindelige klæder og sit feminine køn efter så lang tid, blev der heller ikke givet nogle indikationer om. Det kunne dog skyldes to forhold: at hun var træt af leve som mand, eller af kærlighed. Hendes mand Hans Knudsen kendte, ifølge retsforhøret, til hendes biologisk feminine køn et år før, hun lagde de maskuline klæder til fordel for de kvindelige¹⁷³. At han kendte til hendes hemmelighed, kunne have gjort valget mere overkommeligt for hende. Det kunne også skyldes kærlighed, i og med hun kort tid efter hendes skift tilbage til kvindelige klæder, giftede sig med Hans Knudsen. Uanset hvilken årsag der resulterede i hendes liv som dreng/mand eller som resulterede i at hun skiftede tilbage til kvinde, så havde hun i ti år formået at gøre sig genkendelig som en anonym dreng og ung mand, da det lykkedes hende med en anonym praksis at tilpasse sig det herskende miljø, der fandtes hos natmændene.

---

¹⁷² Litt:HP3

¹⁷³ Køge Byfoged, justitsprotokol 1730-40, fol. 501-523, RA

Engelbrecht Maria Stockenbeck (1761-?):

Engelbrecht (døbt Ellen Maria Stokkebye) var ifølge kirkebogen, datter af daglejerer Anders Erichsen Stokkebye og Maren Andresen og blev født i Ærøskøbing i 1761¹⁷⁴. Dette stemte dog ikke overens med hendes egen beretning, hvor hun var datter af guldsmeden Johan Bielfeldt Stockenbeck fra Hamborg, og var født i 1759. Hendes beretning fra 1784 blev udgivet af P. Horrebow, og skildrede således både sande, men også forskønnede og mere dramatiske hændelser af hendes liv.

Ifølge hendes egen beretning og kirkebogen døde hendes fader og moder, inden hun fyldte 10, hvortil hun berettede, at hun i de første par år efter deres død arbejdede på et værtshus i Kiel, for senere at skulle være taget til København og arbejde hos et kammerråd. Hun blev dog syg, og måtte kort tid efter opgive sit job. Herefter skulle hun efter sigende have mødt sin kommende mand Morten Christensen Dalsgaard, men som hun allerede forlod efter 15 ugers ægteskab, der blev indgået den tredje november 1780¹⁷⁵. Hun havde herefter svært ved at anskaffe sig et job, da ingen, på dette tidspunkt, ville ansætte gifte kvinder. Hun valgte derfor at tage til Kiel med det udsagn, at hun skulle indløse en arv, og fik derfor tilladelse af hendes mand til at rejse, hvilket var påkrævet for at kunne rejse længere distancer¹⁷⁶. I Kiel kunne hun dog stadig ikke få ansættelse nogen steder, grundet hendes ægteskab - da hun som gift kvinde var underlagt sin mand (jf. Historisk kontekst). Det var her at Engelbrecht, i 1781, valgte at iføre sig mandsklæder, og fra da af gik under navnet Gottfried Jacob Eichstedt.

Fra Kiel rejste hun til Hamborg for at komme i lære som skræddersvend, hvilket lykkedes, og fik yderligere anskaffet sig et skudsmål (skrædder bevis). Hun rejste videre til Bremen, og fik her arbejde som kokkemedhjælper (koksmat). Her sejlede hun til Amsterdam, og fortsatte videre med skibe til de spanske kyster. Det vides ikke med sikkerhed, hvor længe hun arbejdede som kokkemedhjælper. Efter hun var vendt tilbage til Bremen, rejste hun rundt som løs skræddersvend¹⁷⁷, og sluttede sig undervejs til andre løse håndværkersvende. De rejste primært rundt i Nord - og Middtyskland for sidenhen at fortsætte rundt i polske byer. På dette tidspunkt var

---

¹⁷⁴ Svendborg Vor frue Sogn, Enesteministerialbog, 1687 - 1814, fol 254, RA

¹⁷⁵ Askegaard 2009:35

¹⁷⁶ Krogh 2013:57

¹⁷⁷ Fodnote: ikke tilknyttet en skræddermester

løse svende i høj kurs hos hæren, da de kunne hverves under tvang som soldater¹⁷⁸. Det lykkedes Engelbrecht at undvige dette to gange, men hun endte dog alligevel i hæren, da hun på et værtshus kom i slagsmål, og skadede en dragon (soldat til hest), hvorefter hun, ifølge loven, skulle overtage hans plads. Hun blev her betragtet som en god tjener til eskadronschef Beenfeldt¹⁷⁹. Engelbrecht fik mulighed at købe sig fri fra tjenesten for 24 rigsdaler, hvilket lykkedes hende at anskaffe fra en rig kvindelig beundrer. Herefter fortsatte hun sin færd ved at drage til Slesvig, hvor hun fik arbejde som oldgesell (ældste svend)¹⁸⁰. Her berettede hun, at hun igen endte i et slagsmål, og måtte herefter få lægehjælp for sine skader. I 1784 vendte hun tilbage til København, efter at have været væk siden 1781. Hun fik efter en nat med druk lyst til at se, om hendes mand stadig levede, og hun opsøgte derfor en af forloverne, strømpevæveren, for at forhøre sig ad.

Det var her, at Engelbrecht blev genkendt, dog ikke af strømpevæveren, men af hans kone. Strømpevæveren angav hende herefter til politimesteren som værende en forklædt svensk spion¹⁸¹. Hun fortalte efterfølgende sin historie, privat, for politimesteren, som derefter satte hende i arresten. Her skiftede hun tilbage til kvindeklæder, og blev sat fri tre dage efter.

Således sluttede historien om Engelbrechts liv i mandsklæder. Hun blev ikke dømt for at have levet som mand de sidste tre år, men skulle i stedet begå sig som kvinde igen. Det sidste der fremgår i beretningen, var hendes supplik (ansøgning), om en kongelig bevilling til, som kvinde, at kunne erhverve sig som skrædder og have tilladelse til at have en svend i lære. Det fik hun d. 23 november 1784¹⁸².

Kroppen som materialitet

I Engelbrechts beretning får vi adgang til en detaljeret beskrivelse af, hvordan hun materialiserede sig som et maskulint køn, og hvilke remedier hun benyttede til dette. Disse kønsmarkører kom primært til udtryk gennem hendes beklædningsdele, hår og simulering af det maskuline kønsorgan.

---

¹⁷⁸ Liliequist 2002:69

¹⁷⁹ Stockenbeck 1784:27

¹⁸⁰ Ibid.:31

¹⁸¹ Stockenbeck 1784:39

¹⁸² Ibid.:44

Hendes beklædning, bestod af en brun klædnings dragt, som hun fik syet efter hendes mål hos en skrædder, hvortil hun selv tog mål til sko:

“ [...] *anskaffede mig igien Mandsklæder paa følgende Maade: Efterat jeg havde kjøbt mig brunt Klæde til en Klædning, fik jeg en Skræderdreng paa min Størrelse overtalt til at lade tage Maal af sig til en Klædning hos sin Mester, indbildende ham, at jeg havde en Broder af hans Størrelse i Hamborg, til hvilken jeg vilde sende disse Klæder [...] Af mine Skoe tog jeg Maal, med en Pind [...] købte mig en Hat og Stok og andet, som jeg Kunde bruge*”¹⁸³

I citatet fremgår det også, at hun købte en hat og en stok, samt andet tilbehør hun kunne få brug for i sit liv som mand. Hendes forklaring om hvordan hun anskaffede sit tøj, og andet tilbehør indikerede både, at hun vidste, hvad der skulle til for at gøre sig genkendelig som et maskulint køn: “ [...] *bekomme en complet Mandfolkeklædning*”¹⁸⁴, via beklædningsdele, men også hvordan hun skulle bære sig ad med at anskaffe det.

I sin materialisering af den maskuline krop benyttede hun flere forskellige remedier, som eksempelvis et skærf om livet, løse bluser til at skjule sit bryst¹⁸⁵ samt stoppe fyld i hendes underbukser for at simulere en penis: “*Min Fruentimmertaille fordulgte jeg med et syet Skierf, som 2 eller 3 gange blev vikler om livet, og mine Fruentimmersager med fodsider Skiorter og fyldte Underbuxer*”¹⁸⁶.

Udover, at hun havde skærmet sine kvindelige former, og i stedet simulerede en maskulin kropsform, havde hun også afklippet sit lange hår. Det fremgår af hendes beretning, da hun var i Tyskland: “*Herved blev han [tysk officer] vaer, at mit Haar ovenpaa var afklippet, ligesom paa Soldaterne, hvilket i Berlin er forbudet*”¹⁸⁷. Hendes afklippede hår, var dog i Tyskland ikke ideelt, da kun soldater havde den type hår, hvilket resulterede i, at hun blev anklaget for at være en deserteret soldat.

---

¹⁸³ Ibid.:9-10

¹⁸⁴ Stockenbeck 1784:10

¹⁸⁵ Det var normalt med løse bluser til mænd i 1700-tallet. Se mere Dekker et al. 1989:15

¹⁸⁶ Stockenbeck 1784:12

¹⁸⁷ Ibid.:20

Ifølge Dekker og van de Pol var ens køn især bestemt af de ydre karakteristika, hvortil Engelbrecht kan siges at gøre sig genkendelig, idet hun benytter forskellige kønsmarkører i form af beklædningsdele og simuleringer til at belyse sig selv som tilhørende et maskulint køn.

I hendes beretning fremgår der yderligere et portræt af hende (se bilag 1), som skulle skildre hvordan hun så ud i mandsklæder. Portrættet indikerede dog ikke andre former for kønsmarkører, end de allerede nævnte. Ifølge Dekker og van de Pol var mange af disse portrætter heller ikke skabt til at ligne den pågældende kvinde, men i stedet markerede de, at det var en kvinde i mandsklæder, ved at fremhæve de feminine træk¹⁸⁸.

Maskuline praksisser:

Engelbrecht formåede at benytte flere former for maskuline praksisser, der både skildres gennem hendes adskillige erhverv, hendes deltagelse i maskuline sociale fællesskaber, de nydelsesmidler¹⁸⁹ hun benyttede samt gennem forhold til forskellige kvinder.

I løbet af de tre år hvor Engelbrecht levede som mand, havde hun i alt tre erhverv: soldat, skibskok medhjælper samt hendes primære erhverv som skrædder.

Disse erhverv var alle forbeholdt mænd, hvilket markerede dem som et maskulint kønssymbol. At hun praktiserede disse erhverv, og fik besøgt mange forskellige lande, kan ses som et udtryk for Scotts magt hierarki, idet hun med det mandlige køn fik flere muligheder, som at få lov til at se verden, rejse hvor og hvornår hun ville samt tjene flere penge, end hun kunne som kvinde, og i endnu mindre grad som en gift kvinde. Det var nemlig på dette tidspunkt ikke muligt for gifte kvinder at arbejde udenfor hjemmet, det tilhørte mændenes domæne (jf. Historisk kontekst), og således heller ikke muligt for Engelbrecht hvis hun havde fulgte sit biologisk feminine køn. Til trods for, at hun kun havde tre former for erhverv, var hun ifølge sin beretning ansat 25 forskellige steder, hvilket også vidnede om, at hun udnyttede de rettigheder, hun blev givet ved det mandlige køn.

I hendes gøren af disse job havde hun således fået adgang til maskuline sociale fællesskaber, hvilket viser, at hun havde en evne til at tilpasse sig det herskende miljø. Det kom blandt andet til udtryk gennem hendes forhold til andre skræddersvende og deres omrejsende liv. Engelbrecht gav i sin

---

¹⁸⁸ Dekker et al. 1989:16

¹⁸⁹ Dette begreb dækker over nydelses elementer som at ryge og drikke, men dækker også over praksisser som slåskampe og at gå til barberen

beretning udtryk for, at hun nød det sociale fællesskab, der fulgte med livet som løse skrædder¹⁹⁰: “*I Assens fik jeg intet Arbeide, men Broderskabet hialp mig med Penge, saa jeg kom over Vandet [...]’*”¹⁹¹. Her beskrev hun de løse skræddersvende som et broderskab - et broderskab hun nød, og som hun betragtede sig selv som en del af. Hun nød og værdsatte således deres hjælp i flere situationer, som da hun blev syg: “*[...] jeg i denne Tid tilsatte mine Klæder og hvad jeg ellers eiede, og havde lidt stor Nod, hvis ei Broderskabet havde hiulpet mig med det som jeg fattedes’*”¹⁹² eller da hun blev fængslet for mistanken om at have deserteret. Citatet belyser sammen med det foregående, at hun ikke kun var vellidt af sine med-skræddersvende, men at det også var gengældt. At hun kunne indgå i de mange maskuline sociale fællesskaber vidner om, at det lykkedes hende at gøre sig kulturel genkendelig som mand. Et sted hvor hun afveg fra hendes gøren som mand, var under et ophold på en kro, hvor hun tjente til føden ved at spinde, hvilket i 1783 blev set som et kvindeligt arbejde: “*[...] jeg fortiente min Fode med at spinde, hvilket jeg indbildte Konen at have jert i Tyskland, hvor det paa sine Steder 'er meget almindeligt blant Mandfolk’*”¹⁹³. Det lykkedes hendes dog at opretholde sin gøren som mand, ved at lyve om hendes kendskab til den feminine praksis. Engelbrechts sidste skræddermester, Vollerup, troede heller ikke på, at hun var en kvinde, da hendes arbejde var mindst lige så godt som en mands, hvis ikke bedre¹⁹⁴. Dette belyser, at der herskede en kulturel norm om, at en kvinde ikke kunne udføre en mands arbejde, og da slet ikke lige så godt. Hendes talent kan dermed siges at have understøttet hendes performance som mand, da netop ingen forventede, at det kunne være en kvinde. I disse maskuline sociale fællesskaber udførte hun flere former for maskuline praksisser, som blandt andet kom til udtryk gennem nydelsesmidler. Det var eksempelvis gennem hyppige besøg på værtshuse, hvor hun tit drak, spillede om penge og tit endte i slagsmål:

“*[...] at gaae paa Kroen, hvor jeg gav mig i Spil med mine Kammerater. Jeg spillede hele Natten igiennem, men var saa uheldig at tabe ikke alene, men endog vinde fiere Penge [...]* De andre fik mig til at give ham et Orefinger, hvorover vi kom i Slagsmaal [...]”¹⁹⁵.

---

¹⁹⁰ Var ikke tilknyttede en fast skræddermester

¹⁹¹ Stockenbeck 1784:30

¹⁹² Ibid.:21

¹⁹³ Stockenbeck 1784:24

¹⁹⁴ Ibid.:42

¹⁹⁵ Ibid.:37 og 24

Engelbrecht fremstår her som pralende og impulsiv, eftersom hun både tabte og vandt penge i spillene, og ikke var bange for at slå fra sig. Endvidere besad hun et hidsigt temperament¹⁹⁶ og var grov i hendes udtaler: “ [han] *kunne ikke hendes Mads*”¹⁹⁷ hvilket fungerede understøttende til hendes allerede frembrusende karakter.

Disse personlighedstræk har, af natur, været med til gavne hendes gøren som mand. Både hendes temperament, hendes grove udtalelser, drikkevaner samt slagsmål kan ses som citerende handlinger, der bekræftede hendes sociale køn, idet hun praktiserede en kulturel norm om, hvad det vil sige at være en mand. Med disse gentagende handlinger og vaner gjorde hun sig genkendelig som mand. I 1700-tallet var det alment at drikke alkoholbaserede drikke, både for kvinder og mænd, da vandet var beskidt og sundhedsskadeligt¹⁹⁸. Det var derfor ikke drikkeriet alene, der fremsatte en citerende handling om hende som et maskulint køn, men den gentagende kombination af slagsmål, spil, hendes temperament og druk, der understøttede hendes performance som mand.

Foruden, at Engelbrecht benyttede et stykke stof i sine bukser til at simulere det maskuline kønsorgan, så anvendte hun også et kohorn. Det brugte hun på sine rejser rundt med de andre skræddersvende, således at hun kunne stå op og lade sit vand: “ [...] *at jeg, uden mindste Mistanke om mit Kiøn, kunde endog i Selskab med andre lade mit Vand derigjennem; hvilket jeg siden altid giemte i min eene Buxelomme* [...]”¹⁹⁹. Den praksis kan ligeledes betragtes som en citerende handling, idet hun gentagende gange har stået op og urineret som mand, og derved bekræftede sig selv som et maskulint køn.

Engelbrecht nød også opmærksomheden fra det feminine køn, hvilket bliver belyst flere gange i hendes beretning. Eksempelvis indledte hun et forhold til en rig jomfru, som hun nød opmærksomheden fra, men som hun i sidste ende kun udnyttede for at skaffe penge:

“ [...] *en Jomfrue, navnlig xp * * *, som var inderlig forelsket i mig. Hende fortalte jeg min Herres Tilbud, hvilket havde den Virkning hos hende, at hun gav mig de 24 Rigsdaler, til at kiobe min*

---

¹⁹⁶ Ibid.:40

¹⁹⁷ Nibe Byfoged, Tingbog, 1778-1800, 22.9.1794, Landsarkivet for Nørrejylland

¹⁹⁸ Eilenberg 2012

¹⁹⁹ Stockenbeck 1784:13

Frihed for [...], men da Jomfrue * * " besøgte mig, var jeg bange for, at denne Kierligheds-Historis skulde foraarsage os begge Ulejlighed af hendes Foreldre, og reiste altsaa derfra [...]"²⁰⁰.

Dette citat indikere at hun besøgte jomfruen flere gange. Spørgsmålet er dog om Engelbrecht hele tiden havde til formål at udnytte hende, eller om hun havde flere følelser for hende. Et andet eksempel på dette ses, da hun sad i arresten (efter et slagsmål) sammen med fire andre kvinder: "[...] blev arresteret hos fire lystige Fruentimmer, som ikke vidste andet end at jeg var et Mandfolk, og i Hierjtet gladede mig derover"²⁰¹. Denne glæde hun udtrykte, kan både skildre en tilfredsstillelse ved at blive genkendt som mand, og/eller glæden ved, at kvinderne virkelig betragtede hende som mand.

Udover at hun nød denne opmærksomhed, fik hun også konkrete tilbud om at skulle indgå et ægteskab. Sådan et tilbud opstod da hun som soldat, havde udført et godt stykke arbejde, hvortil hendes eskadronschefen Beenfeld, tilbød hende et hus ved hans gods, samt en kone: "*Forst tilbød han mig et Huus paa sit Gods, og lovede at skaffe mig en smuk Pige til Kone, men dette Tilbud kunde jeg ikke tage imod [...]"²⁰². Hvis hun skulle have levet op til den heteronormative matrice, skulle hun have takket ja til tilbuddet om, at blive gift. Ved at takke nej afveg hun fra normen om, hvad der blev forventet, og hun handlede derfor ikke til fulde kønsrollen som mand, da der ikke fremgår en sammenhæng mellem det sociale/biologiske køn og begær.*

På et tidspunkt i hendes beretning fremgår det også, at hun overvejede tanken om at gifte sig med en kvinde: "[...] en Mester-Enke, som saa vel kunde lide mig, at hun havde i Sinde at gifte sig med mig, hvorføre jeg ogsaa onskede at jeg var et Mandfolk"²⁰³. Det er dog svært at afgøre, hvordan hendes udtalelse skal tolkes; om hun ønskede at være mand, fordi hun begærede mester-enken, eller om hun i højere grad ville opnå de fordele det maskuline køn medførte - uden komplikationer. En indikation på, at den sidste tolkning gjorde sig gældende, ses i dette citat:

"Hun gav mig sin Salig Mands Kloeder, og alt hvad jeg ellers forlangede; men paa det sidste kunde jeg aldeles ikke begaae mig for hende og hendes Kierligheds Fordringer, hvilke jeg ikke var i Stand til at tilfredsstille. Derfra var jeg noedt til, for ei at aabenbare mit Kion, hemmeligen at forlade dette for mig saa behagelige Sted, og

---

²⁰⁰ Ibid.:29

²⁰¹ Ibid.:42

²⁰² Stockenbeck 1784:27-28

²⁰³ Ibid.:18

*en Lykke, som havde værret mig vis, hvis Gud ei havde ladet mig fødes et Fruentimmer*²⁰⁴.

Citatet her understøtter, at hun i højere grad ønskede at være et mandfolk på grund af de privilegier, der fulgte med det maskuline køn, idet hendes biologiske køn forhindrede hende i at være lykkelig. Til trods for, at hun i sin beretning ikke skildrede flere følelsesmæssige eller nogen direkte seksuel kontakt til andre kvinder, indikeredes der dog en mulighed for det.

Engelbrechts maskuline praksisser sluttede ikke, efter hun fik bevillingen, idet hun efterlod spor fra de diverse sammenstød med loven. Der findes beviser for disse sammenstød i 1787, 1790, 1791 og i 1794 og som alle omhandlede en form for 'druk og fornøjelse'. Disse sammenstød kom som følge af, at hun udseendemæssigt fremstod som sit biologiske feminine køn, men opførte sig efter, hvad samfundets forstod ved et maskulint køn. I og med der findes disse optegnelser efter hendes første anholdelse, bevidner det, at hun, for folk omkring sig, fremstod som et ugenkendeligt køn, der ikke tilpassede sig efter den herskende norm, som hun ved sin anholdelsen blev dikteret til at følge (jf. *Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne*). Folk omkring hende har således sat spørgsmålstegn ved hendes maskuline kønshandlinger, idet hun åbenlyst brød med kønnes indbyrdes hierarki²⁰⁵. Hun skulle i den forbindelse overbevise folk om, at hun, til trods for sine kvindelige klæder, stadig kunne yde et maskulint arbejde (lige så godt som en mands), og at hun, grundet bevillingen, ikke var underlagt en anden mand, eller var prostitueret. Engelbrecht udfordrede således, men på en anden måde, den heteronormative matrice, end hun gjorde mens hun var mand, da hun nu udfordrede det sociale køn, frem for det biologiske.

Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne

Magtudøvelsen overfor Engelbrecht kom ikke til udtryk gennem en dømmende magt eller en lovgivning, men fra en autoritet i form af en politimand. Det fremgår ikke eksplicit af hendes beretning, at hun blev tvunget til at klæde sig efter sit biologiske feminine køn. I stedet lå der en indikering af det i hendes beretning, da hun brugte ordet måtte: "*I disse Dage maatte jeg ogsaa aflægge mine Mands- og igien paatage mig Fruentimmer-Klæder*"²⁰⁶. At hun blev tvunget til at iføre sig kvindelige klæder, kan ligeledes understøttes af, at hun efter ca. tre dage i arresten, hvor hendes sag blev voteret af politimesteren Fædder, ikke anskaffede sig nye maskuline klæder, men i

---

²⁰⁴ Ibid.:18-19

²⁰⁵ Dekker et al. 1989:17

²⁰⁶ Stockenbeck 1784:43

stedet skrev en supplik til Christian d. 7 om, at få tilladelse til at være en kvindelig skrædder og have en svend²⁰⁷. Ud fra denne tolkning blev hun dermed straffet af politimesteren, som her repræsenterede samfundet, og blev således tvunget til at handle efter sit biologiske køn, eller i hvert fald materialisere sig som et. Dette er i overensstemmelse med Foucaults magtbegreb, da det var en magtinstans, der afgjorde hvilket biologisk køn hun tilhørte²⁰⁸.

Til trods for at hun i arresten havde afgivet sin livshistorie som mand for politimesteren, så valgte han ikke at gå videre med sagen. Dette kan skyldes, at der i 1780'erne var kommet et andet samfundssyn, influeret af oplysningens tanker, hvorpå hendes adfærd ikke længere blev set som truende for samfundsnormen. Yderligere fremgår det af politimesterens rapport, under det Danske Kancelli, at hun blev anholdt for, som kvinde, at have rejst i mandsklæder, men at hun ved at iføre sig kvindeklæder igen, ikke havde gjort noget galt, og at hendes skræddermester kunne stå inde for hende²⁰⁹. Her fremsættes normen om, at det i visse situation var acceptabelt som kvinde at iklæde sig mandsklæder, som ved længere rejser²¹⁰.

Under hendes arrest blev hun ikke underlagt en medicinsk undersøgelse, for at fastslå om hun biologisk set var et feminint køn, men der blev alligevel stillet spørgsmålstejn omkring hendes køn og identitet af politimesteren. Her udtrykte politimester Fædder: "*hvad er Du for een?*"²¹¹. Her understreges det, at politimesteren havde svært ved at afkode hende, idet hun udadtil fremstod som en mand, men var blevet genkendt som en kvinde. På den måde fremstod Engelbrecht som et ugenkendeligt køn, da hun ikke kunne placeres i enten en maskulin eller feminin kategori.

Kvindernes motiver for at leve som mænd

Engelbrechts rejse som skibskoks medhjælper og hendes stilling som soldat og løs skræddersvend repræsenterede også hendes grundlag for at leve i mandsklæder, idet det betegnede et friheds moment. Da Engelbrecht levede med sin mand, dog kun i en kort periode, følte hun en begrænsning, idet hun som gift kvinde ikke havde mulighed for at tjene penge, eller rejse uden

---

²⁰⁷ Ibid.:43

²⁰⁸ Foucault 1980:viii-ix

²⁰⁹ Danske Kancelli, supplikprotokol juli- september 1784 nr. 205. Magistratens høringssvar. Kbh Statsarkiv, Rådhusstueskriverens kontor, kopibog 1784, nr. 17, 8.9.1784, RA

²¹⁰ Dekker et al. 1989:6-8

²¹¹ Stockenbeck 1784:41

tilladelse fra sin mand. Vi kan således tolke, at det var samfundsnormen, der tvang hende til at tilpasse sig, hvilket hun gjorde ved at påtage sig det maskuline køn. Hendes motiv kan derved både karakteriseres som økonomisk uafhængighed samt et ønske om ikke at være bundet af den herskende norm tilhørende kvindeskønnen, men fri til at se og gøre hvad hun ville. Set ud fra Scotts perspektiv kan motivet bestemmes til, at det var relationen mellem kønsforskelle, der var den overvejende faktor for, at hun valgte et liv som mand.

Et andet motiv for, at hun valgte at leve som mand og vedblev hendes maskuline praksisser, kan måske skyldes en splittet kønsforståelse. Det kan skildres gennem det navn, hun valgte at tage efter hendes arrest: Engelbrecht Maria Stockenbeck. Her bestod hendes navn af et tysk drengenavn (Engelbrecht) og et pigenavn (Maria) samt en tysk version af hendes reelle efternavn Stokkebye (Stockenbeck). Ved både at vælge et maskulint og feminint navn tilhørte hun ikke kun én af kønsgrupperne, men dem begge to, da der ifølge samfundsnormen skulle være kohærens mellem et biologisk køn og navn. Krogh fremsætter også dette navneskifte som et muligt udtryk for en kønssplittelse, og kan især understøttes af måden hvorpå, hun stadig efterlevede de maskuline praksisser i årene efter 1784.

Sidsel Andersdatter(1680-?)

Sidsel Andersdatter var datter af Anders Pedersen og Kristine, og blev født omkring 1680 i Skåne²¹². Sidsel stammede fra det lavere samfundslag, og havde som udgangspunkt ikke mange muligheder i sit liv. Da hun blev gravid som 20-årig, uden at være gift eller trolovet, medførte det, at hun for det første fik ringere chance for et godt giftermål i fremtiden, og for det andet at hun blev straffet for at have sex udenfor ægteskabet. Hun skulle stå åbenbar skriftemål, hvor hun overfor menigheden bad om tilgivelse for denne syn. Graviditeten gav hende til gengæld mulighed for at tjene godt som amme, dog betød det, at hun måtte efterlade sit eget barn hos sine forældre. Barnet døde dog kort tid efter, Sidsel fik job i København hos en madam Langemarch og en tysk præst ved navn hr. Mentzer²¹³.

Efter at have arbejdet som amme vendte hun hjem til Skåne, og blev her trolovet med rytteren Niels Gram. Niels drog derefter i krig, og efterlod Sidsel der igen var blevet gravid. Han døde, før deres barn blev født, og før de nåede at blive gift. Sidsel stod nu i samme situation som før, og efterlod

---

²¹² Krogh 2013:42

²¹³ Kbh. Byting, bytingsprotokol 1727-30 fol 191-194, RA

igen sin datter Lene²¹⁴ hos sine forældre for at tjene som amme i København. Herefter fik Sidsel flere velansete jobs, som tjenestepige, gold dame (barnepige) og senere som kokkepige, der alle, økonomisk, gav godt for en kvinde²¹⁵. Efterfølgende fik hun til et mindre velset og farligere job som renovations kone, hvor hun gjorde rent og ryddede op efter folk, der var døde af pest fra pestepidemien i Danmark 1711²¹⁶ hvilket hun i retssagen aldrig gav en begrundelse for. I 1714 mødte hun Bodil Marie Christensdatter der, som hende selv, også havde tjent hos urtekræmmer Holst, dog som tjenestepige og ikke kokkepige som Sidsel. Her fremlagde Bodil Maria sin sag for Sidsel, om at hun var blevet gravid, og ikke havde nogen til at hjælpe hende. Sidsel valgte derfor at hjælpe Bodil Marie, med at sikre barnet som ægtefødt, ved at iklæde sig mandsklæde og lade sig gifte med Bodil Marie - dette skete i 1715. Sidsel gik nu under navnet Andres Simonsen Aschenberg. Her fik hun i forbindelse med Den Store Nordiske Krig (1709-1720)²¹⁷, job som skibskok på orlogsskibet Beskiermeren, samme år hvor hende og Bodil Marie blev gift. Her deltog hun i flere slag (også som soldat) ved den tyske ø Rügen, og ved de svenske byer Elfsborg og Marstrand, men hver vinter vendte hun hjem til Bodil Marie²¹⁸. Dette fortsatte indtil omkring 1720 hvorefter hun via en anbefaling fra admiral Judichær, fik arbejde som mesterkok på Batteriet Trekroner.

I 1722 begyndte ægteskabet at smuldre, idet Bodil Marie, ifølge Sidsels egen fortælling i retten, havde solgt værdsatte genstande af Sidsels, og havde stiftet gæld uden hendes vidne. Sidsel forlod sin stilling uden afsked, og tog først tilbage til Bodil Marie i København, for derefter at tage til Skåne i halvandet år. Da hun vendte hjem til Bodil Marie, ville Bodil Marie ikke længere se Sidsel, og Bodil Marie have tilmed søgt om skilsmisse, idet hun stod til at skulle giftes med Mathias Sommer. Sidsel rejste således rundt igen, mellem Køge og København, hvor hun i en kort periode arbejdede henholdsvis som staldkarl og skræddersvend, for at undgå at komme for retten. I 1728 blev hun anmeldt af sin ven Jens Giese, da han havde hørt rygter om hendes sande identitet. Sidsel nåede at leve 14 år som mand.

---

²¹⁴ Barnet overlever og boede senere på Arnedal i Skåne. Se mere Kbh. Byting, bytingsprotokol 1727-30 fol 191-194, RA

²¹⁵ Krogh 2013:43

²¹⁶ Litt:HP30

²¹⁷ Danmark kæmpede mod Sverige om Østersøen og Kattegat. Der blev aldrig kæmpet på dansk jord. Se mere Litt:HP14

²¹⁸ Kbh. Byting, bytingsprotokol 1727-30 fol 191-194, RA

Kroppen som materialitet

I Sidsels retssag, blev der ikke redegjort for egentlige kønsmarkører i form af kroppen som en materialitet. Der blev dermed ikke redegjort for, hvordan Sidsel anskaffede sig passende mandsklæder, eller hvordan hun så ud med mandsklæder. Til gengæld redegøres der for en simulering af det maskuline kønsorgan i form af et kohorn samt at hun gennem et vidne skildres med skæg.

I retsforhøret blev hendes iklæden af maskuline beklædningsgenstande, beskrevet som enten mandsklæder eller som mandshabit, hvilket eksempelvis kommer til udtryk, da Sidsel indgik ægteskab med Bodil Marie: “ [...] *i Vor Frue Kirke i mandshabit, under navn Andres Andersen* ”²¹⁹. At hun i forbindelse med brylluppet er iklædt en mandshabit, kunne indikere, at der var tale om en finere beklædning, end de omtalte mandsklæder hun ellers befandt sig i. Til trods for, at vi ikke kan sige flere konkrete ting om hendes påklædning, så kan hun siges at have anskaffet klæder, der forandrede hendes kønsudseende fra det feminine til det maskuline, siden hun i 14 år kunne materialisere sig som mand.

Foruden dette, fremgår der af vidnet, Mathias Sommers udsagn - Bodil Maries ny mand - flere beskrivelser af hendes gøren og udseende. Her fremsatte han blandt andet, at Sidsel skulle have skæg: “ [...] *dette forføriske Menneske Skæg som en Mands person og ladet sig ligeledes barbere* [...] ”²²⁰. Skægget blev her en måde at konnotere et maskulint udseende, der medførte, at hun gjorde sig genkendelig som et maskulint køn. Det er dog værd at påpege, at Mathias Sommer vidnede til fordel for sin kone Bodil Marie, og at han derfor kan have haft en interesse i fremme de maskuline træk hos Sidsel, for at betone Bodil Marie som uvidende om Sidsels biologisk køn. Det betyder dog ikke at hans beskrivelser ikke er væsentlig for, hvordan hun materialiserede sig som mand.

Sidsel benyttede, ligesom Engelbrecht, et kohorn til at simulere et maskulint kønsorgan, men til forskel fra Engelbrecht, brugte hun ikke et stykke stof til at materialisere en penis. Det fremgår af Sidsels retsforhør, at hornet var placeret i hendes bukser, og må som stoffet formodes, have været placeret dér, for at materialisere en penis som del af sin maskuline krop. Hornet havde dog til formål, ligesom hos Engelbrecht, at gøre det muligt at lade sit vand stående, hvortil hendes krops materialitet blev forstærket.

---

²¹⁹ Kbh. Byting, bytingsprotokol 1727-30, fol 203, RA

²²⁰ Underadmiralitetsretten, Underadmiralitetsretten, dombog 1727-34, fol 393-40

Maskuline praksisser

Sidsel formåede i de 14 år, hun levede som mand at gøre sig kulturel genkendelig som mand, gennem praksisser både bestående af erhverv, maskuline sociale fællesskaber, nydelsesmidler fx i form af druk samt et ægteskab.

Sidsel praktiserede som Engelbrecht, også flere forskellige erhverv, hvoraf der var ligheder mellem soldat, skrædder og skibskok (medhjælper kok). Disse erhverv repræsenterede, i særdeleshed soldaterlivet, en maskulin verden som hun, som kvinde aldrig ville have fået adgang til i 1700-tallet. Soldater erhvervet på dette tidspunkt også et meget yndet erhverv blandt kvinder i mandsklæder²²¹, grundet et stort behov for rekruttering i forbindelse med Den Store Nordiske Krig (1709-1720). Erhvervene kan derfor pointeres som kønssymboler, der understøttede hendes performance som mand, eftersom kønssymboler, ifølge Scott, var med til at definere organiseringen af det sociale liv.

Udover, at Sidsel benyttede de maskuline erhverv som en måde at gøre sig genkendelig som mand, så praktiserede hun også andre handlinger der lignede mænds. Hun skulle ifølge Mathias Sommers udsagn have gået til barbaren, til trods for, hun som kvinde, i udgangspunktet ikke kan gro skæg: “ [...] *dette forføriske Menneske Skæg som en Mands person og ladet sig ligeledes barbære og udi alt sit levent opførte sig som en mand [...]* ”²²². Citatet indikerer, at der var tale om en kønsmarkør hvor praksissen om at gå til barberen, var en maskulin gøren, der var med til at fremsætte hende som et genkendelig maskulint køn.

Det fremgår af de mange vidneudsagn, at ingen var i tvivl om hendes køn, idet hun: “ [...] *førte sig som mandsperson* ”²²³. Hendes måde at gøre det maskuline køn kom også til udtryk i hendes værtshusbesøg og den dertilhørende drukkeneskab, der fulgte med “ [...] *føre et skamfuld levnet med drukenskab, saa at dend aldrig har søgt hus og hiem, ikke en nat ædruelig* ”²²⁴. Mathias Sommer, der udlagde denne kommentar i retten, kan formodes at have overdrevet Sidsels opførsel, idet udtalelsen indgik i forsvaret af Bodil Maries retssag. Det er dog ikke ensbetydende med, at der ikke også kunne være en sandhed i det. Disse maskuline kønshandlinger og praksisser gjorde ligeledes, at hun kunne indgå i maskuline sociale fællesskaber, som eksempelvis i soldater miljøet. At hun

---

²²¹ Dekker et al. 1989:9

²²² Underadmiralitetsretten, Underadmiralitetsrettens dombog 1727-30, fol 393-40, RA

²²³ Ibid.:fol 393-40, RA

²²⁴ Ibid.:fol 393-40, RA

gentagne gange gjorde disse kønshandlinger - druk, værtshus og at gå til barber - med kammeraterne, var med til at styrke hendes performance som det maskuline køn, idet hun gjorde sig genkendelig som mand. Hendes praksisser og handlinger medførte en livsstil, der levede op til samfundsnormen om, hvad det ville sige at være mand.

En anden citerende handling som må have gjort det lettere for hende at indgå i soldater miljøet var ko hornet, i og med den gentagne brug af hornet bekræftede hende som et maskulint køn. Dekker og van de Pol påpeger i deres forskning, at det ombord på skibe var særligt svært at skjule sit køn, grundet den trange plads²²⁵. Det betyder endvidere, at Sidsel har været dygtig til at fremstille sig selv maskulint eftersom hun, i de syv år hvor hun arbejdede ombord på forskellige skibe, kunne opretholde sin performance. Dette blev nok hjulpet på vej af det faktum, at hun hvert halve år, vendte hjem for at bo med Bodil Marie, hvortil hun ikke på samme niveau skulle gøre sig genkendelig som et maskulint køn.

En anden måde hvorpå Sidsel formåede at gøre sig kulturelt genkendelig, var gennem hendes ægteskab til Bodil Marie. Men før det kunne betragtes som legitimt, skulle især Sidsel udføre en række forventede handlinger. Her praktiserede hun interpellationer, der var med til at sikre hendes plads i den heteronormative matrice. Sidsel forklarede her i retsforhøret, at hun mødtes med Bodil Marie der, hvor hun var midlertidig inkvarteret, for at gøre kur til hende og på sigt indgå en trolovelse²²⁶. Herefter samlede hun vidner, der kunne bekræfte det senere indgået ægteskab, for til sidst at skaffe et job, for udadtil at vise, at hun som ægtemand kunne forsørge sin kommende kone:

“ [...] lade sig vie til haabe som andre ægtefolk [...] fik udsigersken tjeneste på orlogsskibet *Beskiermeren*”²²⁷. Hun beskrev således en række kønshandlinger, herunder også en religiøs interpellation, som hun gennemgik for at leve op til den heteronormative matrice, eller den dikterende samfundsnorm om, hvad der forventedes af en mand, der ville indgå i et ægteskab til en kvinde. I syv år efterlevede Sidsel og Bodil Marie normen for, hvad det ville sige at være mand og kone, hvortil Sidsel udgjorde sin pligt som forsørger, ved at sende de penge hun tjente: “[...] gav hende hvad som var fortienet”²²⁸, mens Bodil Marie passede huset og barnet (jf. Historisk kontekst). I en Scott’sk optik kan ægteskabet tolkes som en måde, hvorpå begge parter opnåede bedre vilkår og således flere rettigheder i kraft af, at de performede et ægteskab. I syv år formåede

---

²²⁵ Dekker et al. 1989:9-10

²²⁶ Kbh. Byting, bytingsprotokol 1727-30, fol. 192, RA

²²⁷ Ibid.:fol 192, RA

²²⁸ Ibid.: fol 192, RA

de at gøre sig kulturelt genkendelig som ægtefolk: “ [...] *saa vidt de som schickelige egtefolk med hinanden, de vidnet ey andet kunde fornemme*”²²⁹.

Det kan ikke siges med sikkerhed, og der forefandtes en seksuel praksis mellem de to kvinder, men siden ko-hornet i retten blev mistænkt som et penetrations apparat, i seksuelle sammenhænge, hvilket gav en indikation om en mulig seksuel praksis. Ifølge vidnet Mathias Sommer blev hun beskrevet som ‘én’ med et: “ [...] *liderlige opfører, mens taler eens stemmende om dens meget uskikkelige forhold*”²³⁰, men som var en praksis der ikke blev ført over for Bodil Marie, idet hun her blev skildret som impotent: “ [...] *dette jo var en Mandsperson - og den meget liderlige og skarnagtig, ihvorvel hun velvirkelig agteden den for malhabile til ægteskab*”²³¹.

Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne

Sidsel blev som følge af hendes retsforhør udsat for to former for magtudøvelse; en medicinsk undersøgelse samt ud fra den dømmende og lovgivende magt.

Sidsel undergik en undersøgelse, der havde til hensigt at fastlægge hendes biologiske køn. Det skyldtes formodentligt, at Sidsel som kvinde havde giftet sig med en anden kvinde, hvortil Bodil Maries barn var betragtet af vidner, til at være deres barn²³². Dertil lå spørgsmålet om Sidsel i virkeligheden var hermafrodit, hvilket var et yndet spørgsmål i 1700-tallet, og som havde en stor indvirkning i måden de så på, og opfattede køn og seksualitet²³³. Byfogeden og senere retten satte således spørgsmålstejn ved, om Sidsel virkelig kunne være far til barnet. Et andet sted, hvor spørgsmålet om hermafroditten kom til udtryk var ved hendes tidligere ven Jens Giese, der på grund af et rygte konfronterede hende og spurgte: “ [...] *hvad hand var for et menneske*”²³⁴. Han vidste ikke, hvad han skulle betegne Sidsel som, idet han ikke kunne afkode hende som et kulturel genkendeligt køn, og derfor betegnede hende som noget, han med sikkerhed kunne identificere hende som - et menneske. Hverken Jens, byfogeden, rådmændene eller borgmestrene vidste, hvad de skulle karakterisere hende som, da de satte hende i arresten, da der ikke var overensstemmelse mellem hendes sociale køn som mand og hendes biologiske køn som kvinde.

---

²²⁹ Kbh, Byting, bytingsprotokol 1727-30, fol 193, RA

²³⁰ Underadmiralitetsretten, underadmiralitetsrettens dombog, 1727-30, fol 393-394, RA

²³¹ Underadmiralitetsretten, underadmiralitetsrettens dombog, 1727-30, fol 393-394, RA

²³² Kbh, Byting, bytingsprotokol 1727-30 fol 193, RA

²³³ Friedli 1987:246-250

²³⁴ Kbh, Byting, bytingsprotokol 1727-30, fol 193 a+b, RA

Sidsel blev derfor både undersøgt af Københavns stadsfysikus(læge) og to jordemødre, der skulle be- eller afkræfte, om Sidsel virkelig var en kvinde. Hertil lød udtalen, at: “[...] *intet der manglede og heller ikke noget der var til overs*”²³⁵. Denne udtalelse henviste til spørgsmålet om, om hun var hermafrodit, hvortil de medicinske eksperter fastslog, at hun havde hvad en kvinde burde have. Ifølge Foucault er dette et eksempel på, hvordan en magtinstans - her retten - pålagde hende et biologisk feministisk køn, hvor hun ikke selv havde en indflydelse på afgørelsen²³⁶. Der er således overensstemmelse mellem Foucaults magtbegreb, og måden hvorpå retten materialiserede Sidsels krop som feminint.

Set i et Butler'sk perspektiv kan undersøgelsen ses som et resultat af, at hun ikke fremstod som kulturel genkendelig set ud fra samfundsnormen om, at samfundet byggede på et fundament af kvinder og mænds forskellige og adskilte pligter, kroppe og udseende, der både var implementeret over for hinanden, og samfundet (jf hustavlen).

I retssagen blev Sidsel tiltalt for: bedrag, at hun iklædte sig mandsklæder samt for at have et muligt fysisk seksuelt forhold til Bodil Marie.

Det første forhold hun blev tiltalt for, var bedrag, da hun havde indgået ægteskab under et falsk navn, hvilket i dag også betragtes som strafbart²³⁷

I et Butler'sk perspektiv blev hun straffet for at bryde med den heteronormative matrice, idet der ikke var kohærens mellem hendes sociale og biologiske køn, da hendes maskuline navn ikke stemte overens med det feminine køn.

I forhold til hendes anden tiltale, fandtes der ingen konkret lov i Dansk Lov, de kunne dømme efter. I stedet inddrog de Biblen som retsgrundlag, hvori det fremgår af 5. Mosebog, kapitel 20 vers fem: “*En Kvinde maa ikke bære Manddragt, og en Mand maa ikke iføre sig Kvindeklæder; thi enhver, der gør det, er HERREN din Gud en Vederstyggelighed*”²³⁸. Dette forhold kan siges at belyse en religiøs interpellation, hvortil 5. Mosebog fremsætter, set i et Butler'sk perspektiv, at der skal være en kohærens mellem det biologiske og sociale køn - som her blev udtryk gennem beklædningsgenstande.

---

²³⁵ Underadmiralitetsretten, underadmiralitetsprotokoller 1727-34, fol 239-40, RA

²³⁶ Foucault 1980:viii-ix

²³⁷ Litt:HP31

²³⁸ Litt:HP1

Det tredje forhold blev dog anset som det værste, idet hornet blev mistænkt som et penetrations apparat i seksuelle sammenhænge: *“Om samme Instrument til anden ulovlig Brug er bleven anvendt, er af egen Bekiendelse og andre Omstændigheder alleene at erfare”*²³⁹. I 1700-tallet herskede et fallocentrisk verdenssyn, hvortil kun seksuelle forhold med penetration kunne betegnes som en seksuel handling²⁴⁰. Forhold mellem kvinder, hvor denne penetrations mulighed ikke fandt sted, blev således ikke forstået som farlige. I Sidsels tilfælde var penetrationen en mulighed via hornet, og hun kunne således tiltales for sodomi eller: *“Omgængelse, som er imod Naturen, straffis med Baal og Brand”*²⁴¹. Ifølge Krogh blev den tiltale understøttet af kendskab til andre sager i udlandet, hvor kvinder var blevet dømt og tiltalt for sodomi²⁴². Til trods for, at dette forhold indgik som et led i hendes retssag, spurgte anklageren aldrig ind til seksuelle detaljer. Forhold der kunne have haft indvirkning på retssagens udfald, var eksempelvis, at hun i syv år havde tjent sit fædreland, enten som skibskok på flåden, eller som soldat, og dermed støttede kongen. Her har vidner, også admiral Judichær, til fordel for hende dokumenteret hendes gode arbejdskraft²⁴³. Ifølge Dekker og van de Pol's forskning, var der en tendens, i slutningen af 1600-tallet og i starten af 1700-tallet til, at mildne straffene for kvinder, der både implicit og eksplicit havde tjent deres land²⁴⁴. Den samme tendens er, ifølge Trumbach, blevet set i England, dog var der stor variation mellem de forskellige domsafsigelser. Nogle fik status af at være heltinder, og fik derved en mildere dom, mens andre blev straffet hårdt, for at have handlet på samme måde²⁴⁵. På baggrund af dette, kan det indikeres, at der har været en form for legitimering af kvindernes handlen, hvis det var for at tjene deres land. For Sidsels vedkommende, kan den samme tankegang have haft indflydelse på hendes dom.

Den syvende marts 1729 blev hun erkendt skyldig i at have narret retten og Guds tjenere, samt trodset Guds lov og dermed begået en vederstyggelighed, ved både at iklæde sig mandsklæder, og lade sig gifte og handle under et mandligt navn og køn: *“[...] ved klæders anskaffelse har forandret sit køn og påtaget sig mandsnavn, og endelige ladet sig vie efter hendes udsigende til et andet*

---

²³⁹ Kbh. Byting, tingsvidneakter 1728-32, fol. 26-31, RA

²⁴⁰ Dekker et al. 1989:69

²⁴¹ Danske Lov 1683: 15. [6-13-15]

²⁴² Krogh 2013:48-49

²⁴³ Kbh. Byting, tingsvidneakter 1728-32, fol. 26-31, RA

²⁴⁴ Dekker et al. 1989:30

²⁴⁵ Trumbach i Herdt red. 1996:125-127

*fruentimmer*²⁴⁶. Mistanken om hornets videre brug kunne ikke dokumenteres, dog vidnede den store omtale af hornet om, at den havde haft en afgørende betydning i domsafsigelsen²⁴⁷. Hun endte med at få to år i Spindehuset og derudover udføre det åbenbare skriftemål²⁴⁸.

Ifølge Butlers teori, havde hun ikke gjort sit køn korrekt, da hun udfordrede handlingsmønsteret for, hvad det vil sige at være kvinde ud fra den herskende norm i samfundet. Hun blev derfor straffet og/eller afrettet under tvang af menigheden (samfundet) for, at hun således kunne blive en del af den igen. Ifølge Faderman er det kombinationen af ægteskabet mellem to kvinder, samt dét, at den ene udgav sig som mand, der repræsenterede truslen²⁴⁹ mod den samfundsorden som Butler henviser til. Straffen afspejlede desuden, i Österbergs optik, den generelle måde at straffe kvinder, der valgte at praktisere et andet køn, idet der i højere grad blev lagt vægt på, at der var gjort grin med kirken gennem ægteskabet, end at der var foregået en form for sodomi²⁵⁰.

Kvindernes motiver for at leve som mand

Sidsels motiv for at leve som mand kan tolkes som et kærlighedsmotiv, idet hun omlagde og risikerede sit liv, for at hjælpe Bodil Marie, således at Bodil Marie ikke skulle undergå samme skæbne og hårde liv som hun selv havde haft. Sidsel påtog sig således et andet socialt køn og performede andre kønshandlinger for at tilpasse sig den dikterende heteronormative diskurs, alt sammen for at bevare Bodil Maries ære. Et interessant aspekt i måden hun fremsatte sig selv som mand, kan ses gennem valget af maskulint navn. Dekker og van de Pol fremhæver i deres forskning at der oftest var ligheder mellem det valgte navn og familien, som med faders navn, fx Trijntje Sijmons blev til Sijmon Poort²⁵¹. Sidsel benyttede i lighed med denne forskning navnet Andres, hvilket næsten var identisk med hendes faders fornavn Anders. Dekker og van de Pol pointerer i den forbindelse at de sandsynligvis gerne ville bevare et bånd til deres tidligere liv. Sidsels efternavnet adskilte sig dog væsentligt fra sin faders, men kan tolkes som et forsøg på at opnå en højere status, da relationen til det tyske slægtsnavn Aschenberg højnede hendes sociale status ud ad

---

²⁴⁶ Kbh. Byting, bytingsprotokol 1727-30 fol 191-194, RA

²⁴⁷ Krogh 2013:50

²⁴⁸ Koefoed 2008:96

²⁴⁹ Faderman 1981:54

²⁵⁰ Österberg 1997:16

²⁵¹ Dekker et al. 1989:14

til²⁵². Sidsel gjorde sig således ikke kun genkendelig som et maskulint køn, men hun højnede også sin sociale status.

I Sidsels retssag blev der, som i Engelbrechts beretning, også givet udtryk for hendes egen kønsforståelse. Det fremgår som et led i hendes arrest, hvor hendes ven Jens Giese havde spurgt til: “ [...] *hvad hand var for et menneske* ”²⁵³. Her er det interessant at se nærmere på hendes besvarelse af spørgsmålet, idet hun besvarede det med: “ [...] *at hand var et menneske som et andet menneske* ”. Hun kunne have valgt i det øjeblik, at erkende, at hun var Sidsel Andersdatter, som hun blev genkendt til at være, men valgte i stedet ikke at underlægge sig en fast kønskategori eller identitet. Det kan der være flere årsager til. Det kan formodes, at hun ikke selv vidste, hvad hun egentlig så sig selv som, eller også havde hun måske stadig en forhåbning om, at komme helskindet igennem den udspørgning og dermed kunne forblive en mand. Det kan ikke siges med sikkerhed, hvilken en der virker mest sandsynlig, men da hun blev spurgt for anden gang: ” [...] *om hand ikke var et fruentimmer og hedte Sidtse* ”²⁵⁴ og dertil svarede: “ *Ja Gud bedre det saa sandt* ”²⁵⁵ ligger der en form for afstandtagen til det udsagn om, at hun skulle være en kvinde. Igen kan det ikke med sikkerhed siges, hvad hun præcist har ment med sin udtalelse, om det er en irritation over at blive genkendt, en lettelse, eller om hun ikke ønskede at stå ved det. Et andet interessant perspektiv er, at Giese benyttede ordet ‘hand’ til trods for, at han satte spørgsmålstegn ved hendes køn. Det siger noget om, at han i høj grad har aflæst Sidsel som mand. Det samme kan siges i Sidsels tilfælde, som også brugte ordet ‘hand’ om sig selv, hvilket også kan forstås som en forståelse af sig selv som mand. Denne kønsforståelse, kan ligge til grund for, at hun vedblev de maskuline praksisser, i den periode hvor hun rejste rundt på egen hånd. Om Sidsel var forelsket i Bodil, seksuelt tiltrukket af hende, identificerede sig som mand eller om hun ønskede andre muligheder, end livet som kvinde kunne give hende, kan ikke siges med sikkerhed. Der er dog ingen tvivl om, at i de 14 år, hvor hun gjorde sig kulturelt genkendelig som et maskulint køn, må have haft indvirkning på, hvordan hun så på og opfattede sig selv.

- Marlene Bjørn

---

²⁵² Litt:HP26

²⁵³ Kbh. Byting, bytingsprotokol 1727-30 fol 193, RA

²⁵⁴ Kbh. Byting, bytingsprotokol 1727-30 fol 193, RA

²⁵⁵ Ibid.:fol 193, RA

1.8.2 De svenske kvinder:

Maria Johansdotter (ca. 1683-):

Maria Johansdotter blev født på Åland i Fogel sogn og Sande by. Hendes fader var en bonde ved navn Johan Matsson, og moderen hed Brita Stefansdotter. Da hendes fader døde, giftede hendes moder sig igen, og hun rejste i 1702 fra Åland til Stockholm med sin stedfar. Efter en tids tilfældigt arbejde på de omkringliggende gårde uden for byen begyndte Maria at arbejde som spillemand på kroerne²⁵⁶. I 1704 havde én af gæsterne: ” [...] *vars namn hon inte kände*”²⁵⁷ på en kro overtalt hende til at iklæde sig mandstøj, eftersom hun var kendt for at have bedre færdigheder indenfor maskuline- end feminine gøremål. Samme gæst havde forsynet hende med et falsk pas med navnet Magnus Johansson. Herefter startede hun sit liv som mand, hvor hun rejste rundt i Sverige, og antog flere forskellige erhverv, herunder blev hun antaget som skomagerlærling hos Lars Jöhnsson, og blev desuden også klokker i Lovö sogn for præsten Erich Kyhlmarck, inden hendes biologiske feminine køn blev afsløret²⁵⁸.

Gennem sin tid som mand indledte Maria flere forhold til andre kvinder, heriblandt Maria Andersdotter, hvilket udviklede sig til et frieri fra Marias side. Men inden ægteskabet blev gennemført, blev Marias biologiske køn opdaget, og Maria valgte at bekende sit feminine køn overfor hendes chef²⁵⁹. Maria, der på dette tidspunkt (1705) var 22 år gammel, blev hentet og ført til arresten i Svartsjö, hvor hun sad i forvaring i otte måneder mens hendes retsforløb stod på²⁶⁰.

Kroppen som materialitet

I Marias fortælling gives der ikke detaljerede beskrivelser af hendes materialisering som et maskulint køn. Der blev dermed ikke redegjort for hvordan hun så ud i mandsklæder, dog får vi af vide, at hun har båret mandsklæder, og at hendes stemme repræsenterede en ung drengs.

---

²⁵⁶ Svartsjö och Färentuna hössting 10/10 1705, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA
²⁵⁷ Ibid.

²⁵⁸ Svartsjö och Färentuna hössting 10/10 1705 og vinterting 13/2 1706, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA

²⁵⁹ Svartsjö och Färentuna hössting 10/10 1705, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA

²⁶⁰ Ibid.

I Svartsjö og Färentuna hösttings protokol får vi af vide, at det var én af gæsterne på en af de kroer, hvor hun underholdte, som opfordrede hende til at tage mandsklæder på, og også forsynede hende med klæderne²⁶¹. Derudover skrev de: ”*Denne Maria Johansdotter, som ännu uti sine manfolkskläder, lik en bådsmans klädder var*”, hvilket fortæller os, at hun blandt andet var iført bådsmandsklæder²⁶² i den periode hun levede permanent som mand.

Maria havde ikke kun iført sig maskuline beklædningsgenstande i sit permanente liv som mand, hun havde også brugt klæderne, mens hun voksede op, når hun udførte et maskulint arbejde. Det var, ifølge Liliequist, accepteret af det svenske samfund, at kvinder i de lavere sociale lag (ofte bondepiger) iklædte sig mandstøj, så længe det var for at udføre et maskulint stykke arbejde i en kortere periode²⁶³. Det var dermed acceptabelt for Maria, at klæde sig som dreng i sin barndom og sidenhen som mand, så længe det blev gjort indenfor samfundets normer. Her ses desuden en undtagelse i forhold til at mænd og kvinder havde hver deres pligter, som hustavlen ellers foreskrev. Det er således først da Maria besluttede sig for, at ville bære klæderne permanent, og leve og handle som mand, at samfundets accept forsvandt, og det i stedet blev anset som, at hun udfordrede de gængse normer.

I forhold til den heteronormative matrice, betød det, at Maria på den ene side overholdt matricen, og på den anden side udfordrede hun den. Dette skyldtes, hendes valg om, at hun ikke længere ville leve som kvinde, i mandsklæder, der udførte et maskulint stykke arbejde, men i stedet leve fuldt ud som mand med alt hvad det indebar. Herved udfordrede hun den normskabende struktur da hun ikke længere gjorde sig kulturel genkendelig for samfundet.

Endnu en kønsmarkør, der var med til at styrke hendes performance som klokke i Löfö, var hendes smukke stemme²⁶⁴. Som udgangspunkt kan det synes, at en feminin stemme var en ulempe, når hun skulle gøre sig genkendelig som mand, men i og med hun kun var 22 år, kunne hun udgive sig for at være en ung mand (nogle år yngre end hende selv), hvorved det var accepteret, at hun havde en lysere stemme og ingen skæg. Dekker og Pol påpeger også, at de hollandske kvinder ofte udgav sig

---

²⁶¹ Ibid.

²⁶² En sømand, som er ansat til at lede og fordele dæksarbejdet i samråd med øverste styrmand. Se mere Litt:HP18

²⁶³ Liliequist i Borgström (red.) 2002:95

²⁶⁴ Svartsjö och Färentuna höstting, Svea hovrätts renoverede dombøger Stockholms amt 13, RA

for at være nogle år yngre da det ikke forventedes, at unge drenge havde udviklet de maskuline karakteristika²⁶⁵.

Maria materialiserede altså den maskuline krop ved at bære mandsklæder og tage de erhverv, som mænd udførte, heriblandt brugte hun sin stemme til at blive klokker i Lövo, hvilket var et erhverv kun forbeholdt mænd.

Maskuline praksisser

I den periode Maria levede som mand, formåede hun at gøre sig kulturel genkendelig som et maskulint køn gennem praksisser bestående af sine erhverv, sociale fællesskaber, nydelsesmidler samt forhold til andre kvinder.

En måde hvorpå Maria levede op til samfundsnormen, var ved at gøre sig genkendelig gennem et maskulint erhverv. Her fik hun både arbejde som karl på en gård, efterfulgt af en periode som skomagerlærling og til sidst grundet: ” [...] *hon haft en go röst*”²⁶⁶ først blev ansat til at synge i koret i kirken, for sidenhen at blive ansat som klokker ved Lövo sogn²⁶⁷. Gennem Marias erhverv ses en citerende kønshandling, grundet de maskuline processor som hun tillagde sig ved at udføre det maskuline erhverv. Endvidere repræsenterede hendes erhverv et maskulint kønssymbol, da de alle var forbeholdt mændene (dog ses det jo også, at kvinder kunne påtage sig et midlertidigt job som karl). Det betød, at hendes erhverv understøttede hendes gøren som mand, da kønssymboler, ifølge Scott, er med til at definere organiseringen af det sociale liv.

Det synes altså at have lykkedes for Maria at gøre sig genkendelig gennem sine erhverv, da hun har socialiseret sig i de respektive fællesskaber. Dette kan skyldes, at hun siden hun var lille, har været vant til at udføre de maskuline erhverv, såvel som at hun fortalte i retten, at hun: ” [...] *allt sedan haft allt mer och mera lust*”²⁶⁸ til at udføre de maskuline erhverv²⁶⁹. Ved at citere de maskuline gøremål gennem flere år, havde hun geniscenesat det maskuline køn og etableret en ny erfaring om,

---

²⁶⁵ Dekker et al. 1989:14-15

²⁶⁶ Svartsjö och Färentuna höstting 10/10 1705, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ Svartsjö och Färentuna höstting 10/10 1705, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA

²⁶⁹ Ibid.

at hun bedre kunne lide dette erhverv og dette liv, end det kvindelige. Disse citerende handlinger har været med til at skabe Marias liv som mand og gøre hende genkendelig som mand i samfundet.

Maria anvendte desuden nydelsesmidler, i form af alkohol og tobak til at gøre sig genkendelig som mand. I retssagen blev det nævnt, at skomageren som hun arbejdede for, gav hende en advarsel, for hendes indtag af tobak, brændevin og øl²⁷⁰. Denne gøren kan tolkes som hendes måde, at føle en social tilhørighed til det maskuline køn og derved et forsøg på at indgå i og opretholde matricen. Dette eftersom matricen foreskriver en overensstemmelse mellem det sociale og biologiske køn, hvor der til hvert køn knytter sig forskellige sociale normer. I 1700-tallet var det fx almindeligt for mænd, at drikke sig fulde og ryge. Grundet hendes chefs reprimande om ikke at komme fuld på arbejde, tyder det på, at Marias drikkeri har været en citerende kønshandling. Ved at gøre drikkeriet til en citerende handling, var det også med til at fremhæve hendes performance som mand.

Hendes performance som mand, blev også understøttet af hendes forhold til andre kvinder, da et forhold mellem mand og kvinde skildrede en genkendelighed i samfundsnormen. En af de kvinder hun havde et forhold til, var den førnævnte Maria Andersdotter, som hun ville giftes med. Det kan ikke med sikkerhed siges, om hun havde følelser for Maria Andersdotter, men hun udtalte i retten at hun i: ” [...] *sitt sinne avsagt [sig] att älska manfolk*”²⁷¹. Maria havde altså frasagt sig at indgå i forhold til- og elske mænd, efter hun permanent iførte sig mandsklæderne.

I den forbindelse påpegede hun implicit, at dette ikke gjorde sig gældende i forhold til kvinder: ” [...] *friat haver hon intet, utan på lustighet både uti vakestugor och räfsegästabud haft allehanda äventyr med pigorna, spelat och dansat med dem, kysst och tagit dem i famn, med mera*”²⁷². Disse udtalelser indikerede ikke nødvendigvis, at hun var seksuelt interesseret i kvinder, men det kan tolkes som en måde, hvorpå hun gjorde sig selv genkendelig som mand.

Som Maria beskrev, skyldtes hendes forhold til kvinderne lystighed, såvel som at frieriet også kun skulle anses som en sjov gerning i et lystigt øjeblik. Denne undskyldning kan være præget af samtidens fallocentriske syn på kvinder, der blev opfattet som liderlige og ukontrollerbare i forhold til sex og samvær²⁷³.

---

²⁷⁰ Ibid.

²⁷¹ Svartsjö och Färentuna höstting 10/10 1705, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA

²⁷² Ibid

²⁷³ Rydström & Tjeder 2009:35

I forlængelse af det fallocentriske perspektiv ses også Marias udtalelse om, at: "*Anna och jag ha ibland legat tillsammans förmenande sådant inte vore illa gjort efter ingendera kunde skada den andra*"²⁷⁴. Denne udtalelse om at to kvinder, der lå sammen, ikke kunne afstedkomme nogen skade hos hinanden, antyder at seksuel omgang mellem kvinder, blev opfattet som noget mindre alvorligt end sex med en mand, da de ikke kunne forplante sig. Dette stemmer overens med Dekker og Pols forklaring af det fallocentriske verdensbillede, hvor penetration var en nødvendighed, for at kunne betegnes som en seksuel akt²⁷⁵.

Selvom det ikke var ulovligt for kvinder at indlede forhold med hinanden, var det stadig ikke socialt accepteret. Udover at Marias forhold til kvinder var med til at skabe en genkendelighed som mand, så var den ligeledes med til at udfordre matricen. Dette ses, da hun som sit sociale køn (Magnus) indledte forhold til flere kvinder og friede til én af dem, hvorved hun fulgte matricen og gjorde sig kulturelt genkendelig. Men samtidig var hun biologisk set en kvinde, iklædt mandsklæder, der indledte disse forhold og friede, og derfor udfordrede hun på samme tid med matricen.

Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne

Maria blev udsat for magtudøvelse fra den lovgivende og dømmende magt, herunder blev hun mistænkt for at skulle være en hermafrodit.

I retsprotokollen fra Svartsjö og Färentuna høstting tilspørgeres Maria: "[...] *om hon verkligen är ett kvinnfolk?*"²⁷⁶, hvortil hun svarede: "*Ja, intet annorledes än ett annat kvinnfolk*"²⁷⁷.

Hertil skal forstås, at samfundet var optaget af en anden form for køn end det maskuline og feminine, nemlig hermafroditten²⁷⁸. Her ses, ifølge Foucault, en form for magt eftersom Maria ikke selv kunne få lov at bestemme sit køn, men var underlagt de medicinske eksperters klarlæggelse heraf²⁷⁹.

---

²⁷⁴ Svartsjö och Färentuna høstting 10/10 1705, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA

²⁷⁵ Dekker og van de Pol 1989:69

²⁷⁶ Svartsjö och Färentuna høstting 10/10 1705, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA

²⁷⁷ Ibid.

²⁷⁸ Friedli 1987:246-250

²⁷⁹ Foucault 1980:viii-ix

Da Maria en dag blev spurgt, hvilket køn hun var, havde hun svaret, at hun: ” [...] *vara både man och kvinna och ändå mera på manssidan*”²⁸⁰. Hendes udtalelse medførte, at der kort efter opstod rygter om, at Maria måske var: ” [...] *karl och kvinnfolk*”²⁸¹, altså hermafrodit. Denne mistanke nåede også dommerne, hvilket i mange tilfælde medførte en lægeundersøgelse af kvinden, for at fastlægge det biologiske køn. Ud fra kilderne ser det dog ikke ud til, at Maria blev underlagt denne undersøgelse, og de må derfor have accepteret hendes svar om at være kvinde, ligesom alle andre kvinder.

Svartsjö og Färentuna höstting og vinterting var i tvivl om, hvordan Maria skulle dømmes, idet hendes forbrydelse, hverken var beskrevet i Guds ord eller lovgivningen, hvortil sagen blev henvist til den kongelige landsret. Svartsjö og Färentuna foreslog dog, at staffen skulle lyde på 14 dages fængsling på vand og brød samt åbenbar skriftemål. Den kongelige landsret afgav efterfølgende domsafsigelsen:

”Alldenstund denne Maria Johansdotter som förklätt sig uti manfolkskläder, har någon tid med samma klädebonad farit omkring landet och betjänt sig av ett oriktigt pass, samt där under, på ett och annat ställe igeom dess förhållande, givit åtskillige andre kvinnfolk anledning att fatta tankar att vilja hava henne till man, och ibland dem jämväl en i så måtto styrkt i den meningen, [...], på vilket ingen egentel. lag finnes [...]”²⁸².

Gennem citatet får vi af vide, at Maria blev tiltalt for at have båret mandsklæder, benyttet sig af et falsk pas samt bedraget flere kvinder til at tro, at hun ville gifte sig med dem. Ligesom Svartsjö og Färentuna höstting og vinterting, kendte landsretten heller ikke til nogen specifik lov, og Maria blev derfor idømt otte dages fængsling på vand og brød, hvilket var en formildelse af dommen fra de 14 dage, som Svartsjö og Färentuna havde foreslået. Derudover forblev det åbenbare skriftemål det samme²⁸³. Specielt det åbenbare skriftemål havde til formål at afrette Maria og få hende tilpasset

---

²⁸⁰ Svartsjö och Färentuna höstting 10/10 1705, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Svartsjö och Färentuna höstting 10/10 1705, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA

²⁸³ Ibid., Svartsjö och Färentuna vinterting 13/2 1706, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län

normen. Det stemmer godt overens med dét, Butler kalder afrettelse under tvang, idet samfundet tvang hende til at indordne sig efter den herskende norm²⁸⁴.

Som Butler skriver, hersker der en trussel om straf, hvis det sociale køn ikke performer efter de handlingsmønstre, som er implementeret af samfundet. For flere af vores udvalgte kilder, kommer denne straf også til udtryk, specielt igennem deres dom, hvor de skal stå åbenbar skriftemål. Denne straf forekom oftest som værre end fængselsstraf eller piskning, da det indebar en offentlig ydmygelse og anerkendelse af, at have begået en eller flere synder²⁸⁵. I forlængelse heraf, ses det, hvordan Maria ved det åbenbare skriftemål, skulle træde frem for menigheden og undskylde og bede om tilgivelse for hendes forbytning af køn. Hun skulle kropsliggøre hendes overtrædelse af normen, og derefter tilpasse sig det dikterende miljø som både social og biologisk kvinde. Efter Maria såvel som de andre kvinder blev opdaget i at have forbyttet sit køn, var de altså tvunget til at indordne sig under den herskende diskurs, for fortsat at kunne leve deres liv.

Kvindernes motiver for at leve som mænd

Marias motiv for at leve som mand, kan ses som følge af hendes udtalelse i retsforhøret, hvor hun pointerede, at hun følte det naturligt eftersom hun altid havde praktiseret maskuline handlinger:

” [...] hun efter det bruk som uti Åland därest hon född är vara skall, att kvinnfolken förrättar samma sysslor som manfolken, blivit i begynnelsen van med allehanda manfolksarbete, så shall hon och allt sedan haft all mer och mera lust därtill [...]”²⁸⁶. Maria har altid foretrukket de erhverv som tilfaldt drenge og sidenhen mænd, og har formodentligt også været dygtig i udførelsen af dem. Desuden var hun, som omtalt, vandt til at gå i mandsklæder som ung pige, og det kan derved tolkes som om, at hendes kønsforbytelse²⁸⁷ har været naturligt for hende.

Anna Jöransdotter (1693-):

Anna Jöransdotter var en svensk-finlandsk kvinde født i Hvassböle by i Ingå sogn. Vi har ikke kendskab til hendes barndom, idet hun under retssagen startede sin beretning om hendes liv, da hun

---

²⁸⁴ Butler 1999:178

²⁸⁵ Silverstolpe i Göran Söderström red.) 1999:35

²⁸⁶ Svartsjö och Färentuna höstting 10/10 1705, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA

²⁸⁷ Kønsforbytelse var et udtryk retsinstanser selv brugte om kvinderne og skal derfor ikke ses i et transteoretisk perspektiv

var 18 år²⁸⁸. På dette tidspunkt arbejdede hun hos en bonde, og havde ikke kunnet sige nej, da han befalede hende og sønnen i huset, at sjæle værdigenstande fra et andet hus hvor familien var blevet ramt af pesten²⁸⁹. Her blev de overrasket af en præst, og bonden tvang hende eftersigende til at iklæde sig mandstøj og flygte for ikke at blive arresteret.

Da hun nåede byen Haritu i Åbo amt, blev hun standset af sognefogeden der, i overensstemmelse med loven²⁹⁰, overtalte hende til at blive indrullet i hæren²⁹¹. I foråret 1711 tog Anna navnet Johan Jöransson Harittu, og blev indskrevet som soldat for "Haritu rota" ved Åbo amts regiment og Livkompagni.

I sin tid som Johan giftede hun sig med en sekondløjtnants datter, Maja Kijhl, i februar 1712. Ægteskabet blev indgået på anmodning fra en kroejer, som Anna stod i gæld til, da hun havde drukket uden at betale på dennes kro. Indgåelsen af ægteskabet til Maja, blev af kroejeren anset som en 'betaling' af den gæld, Anna havde opbygget. Maja, som havde opdaget Annas biologiske køn nogle dage efter vielsen, opfordrede hende til ikke at vende hjem til hende igen, efter det felttog hun snart skulle deltage i.

En aften i november 1712, hvor Anna og hendes kollegaer havde drukket, blev hun så beruset, at hendes kollega Mats Kröger måtte hjælpe hende i seng. Da han havde klædt hende af, havde han opdaget, at: " [...] *det han en Qwinsperson hade för sig*"²⁹². Han ventede dog et år med at afsløre, hvad han havde fundet ud af til sin overordnede. Ved juletid 1713 fik Korporal Grass besked, og han undersøgte herefter selv Anna, og dér havde han mærket, at hun havde bryster. Hun havde derpå erkendt sit biologisk feminine køn, men Grass ønskede også at mærke hende i skridtet for at forsikre, at hun ikke var hermafrodit. Hun blev herefter afhørt i den lokale regiments ret, der i særdeleshed undersøgte, hvorvidt hun havde haft et seksuelt forhold til nogen af sine kollegaer i sin tid som soldat.

Derefter blev Anna stillet for krigsforhørsretten i Tervajoki by den 18. og 19. januar 1714. Krigsretten, der ikke kunne finde nogen beskrevet lov, der kunne dømme hende, overlod hendes

---

²⁸⁸ Krigsförhör i Tervajoki by 18/1 1714 i General Major Armfeldts brev till kongungen 26/1 1714, Brev till kongungen Karl XII volym 2, RA

²⁸⁹ Der hærgede Sverige mellem 1710-1713. Se mere Litt:HP23

²⁹⁰ Omrejsende mænd uden andet erhverv kunne indstilles til hæren. Se mere Liliequist 2002:69

²⁹¹ Krigsförhör i Tervajoki by 18/1 1714 i General Major Armfeldts brev till kongungen 26/1 1714, Brev till kongungen Karl XII volym 2, RA

²⁹² Krigsförhör i Tervajoki by 18/1 1714 i General Major Armfeldts brev till kongungen 26/1 1714, Brev till kongungen Karl XII volym 2, RA

sag til den kongelige justitsrevision, der den 15. april 1714 gav den første udtalelse om hendes sag. Der var dog ikke fuld enighed om denne udtalelse, og justitsrevisionen, anmodede derfor landets domkapitler²⁹³ og landsretter, om at afgive deres erklæring om, hvorledes de ville forhold sig til sagen. Det betød, at Annas sag fik den mest udførlige retslige behandling af alle svenske sager mod kvinder, der havde gjort tjeneste i hæren forklædt i mandsklæder.

Kroppen som materialitet

I Annas retsforhør blev der ikke redegjort for egentlige kønsmarkører i form af kroppen som materialitet. Vi får dog af vide, hun har iført sig mandsklæder, men ikke hvordan dette så ud.

Inden Anna blev soldat, fortalte hendes befalingsmand, at hun var iført klæder passende for en karl: ”Anna [...] givit sig an hos honom såsom en karl”²⁹⁴.

Selvom vi ved, at hun efterfølgende har været iklædt en uniform passende for en soldat, blev hendes maskuline beklædningsgenstande i protokollen omtalt som fx: ” [...] *under Mans habit fördolt sit kiön och utgifwet sig for en Mans Persohn*”²⁹⁵ eller blot som: ” [...] *Manfolkz kläder*”²⁹⁶.

Årsagen til den manglende beskrivelse af hendes påklædning og udseende, da hun var i retten, skyldes formentligt, at hun skiftede til kvindeklæder forinden: ”*Anna Jörans d:t sig nu mehra uti Qwinfolckz kläder instelt* [...]”²⁹⁷.

Til trods for, at der ikke gives nogle detaljerede kønsmarkører i retten, kan det ses igennem hendes iførelse af den maskuline beklædning, at hun, i den tid hvor hun levede som mand, materialiserede sig som et genkendeligt maskulint køn.

Maskuline praksisser

---

²⁹³ Litt:HP32

²⁹⁴ Krigsforhør i Tervajoki by 18/1 1714 i General Major Armfeldts brev till kongungen 26/1 1714, Brev till kongungen Karl XII volym 2, RA

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Ibid.

²⁹⁷ Krigsforhør i Tervajoki by 18/1 1714 i General Major Armfeldts brev till kongungen 26/1 1714, Brev till kongungen Karl XII volym 2, RA

I Annas liv som mand formåede hun at gøre sig kulturelt genkendelig som et maskulint køn gennem praksisser i form af erhverv, det maskuline sociale fællesskab, nydelsesmidler samt ægteskab.

Anna lykkedes med at gøre sig genkendelig som mand i hendes erhverv som soldat. Dette kom til udtryk hos Korporal Grass, der udtalte for retten: ” [...] *at hon hade så fullkommeligen gjort sina exercitier som någon Soldat kunnat göra*”²⁹⁸, endvidere at: ” [...] *hon ibland med andre Qwinsfolck såsom en karl narratz, hwarigenom hon och fram för andre Soldater hos Bonde Pigorne varit inkommen* [...]”²⁹⁹. Det lykkedes altså både at gøre det maskuline køn genkendelig overfor sine kollegaer og sin befalingsmand. Ved at indlade sig hos andre kvinder, sådan som de andre soldater gjorde, forstod hun at sætte sig ind i og udføre det maskuline sociale køns spilleregler.

Gennem de handlinger som Korporal Grass fremlagde, får vi et bedre indblik i hendes gøren som mand, og hvordan hun, igennem et maskulint fællesskab, blev socialt accepteret og en genkendelig kønsrolle i samfundet, specielt i det meget intime ’samfund’ som livet som soldater udgør. Hendes erhverv som soldat repræsenterede, i et Scott’sk perspektiv, ligeledes et maskulint kønssymbol, da det kun var mænd i 1700-tallet, der kunne indskrives i hæren. Hendes erhverv understøttede hermed hendes performance som mand, eftersom kønssymboler er med til at definere organiseringen af det sociale liv. I forlængelse af dette, lå der indirekte i Korporal Grass’ første udtalelse en herskede kulturelt norm om, at en kvinde ikke kunne udføre en mands arbejde. Det betød, at da Annas biologisk feminine køn blev opdaget, gjorde hun sig nu kulturelt ugenkendelig, idet hun, stik imod den gængse opfattelse, var dygtig til at udføre en mands arbejde.

Anna nåede kun at leve som mand i to år, men bekræftede selv overfor retten, at hun gerne ville have levet som mand og soldat i længere tid: ”*Anna frågades huru länge hon tänkt vara ibland soldaterna och hålla sig såsom en mansperson? hon svarade sig fuller ännu uti några år ärnat vistas ibland dem och sig sedan själv uppenbara*”³⁰⁰. Var Anna ikke blevet så fuld, at hun måtte have hjælp til at komme i seng, hvorved hendes biologiske køn blev opdaget, ville hun efter eget udsagn have praktiseret det maskuline køn i flere år fremover³⁰¹. Dét at drikke sig fuld var en maskulin praksis, og kan karakteriseres som en citerende kønshandling, da det var en gentagende

---

²⁹⁸ Ibid.

²⁹⁹ Ibid.

³⁰⁰ Krigsförhör i Tervajoki by 18/1 1714 i General Major Armfeldts brev till kongungen 26/1 1714, Brev till kongungen Karl XII volym 2, RA

³⁰¹ Ibid.

handling for Anna at drikke med kollegaerne³⁰². Denne citerende handling var også med til at gøre Anna genkendelig som mand overfor hendes kollegaer, da hun derved på en anden måde indgik i det maskuline sociale fællesskab, hvor hun opførte sig på samme måde som dem, både i- og udenfor tjeneste.

Som en del af at gøre sig kulturelt genkendelig som mand giftede Anna sig med Maja.

Denne genkendelighed kom også til udtryk i Korporal Grass udtalelse for retten, hvor han fortalte, at han: ” [...] *aldrig kunnat troo, att Anna varit en Qwinsperson, efter alla wetat henne wara gift med en Qwinsperson* ”³⁰³. Der skal med dette citat tages højde for, at korporal Grass sandsynligvis har forsøgt at etablere et solidt grundlag for sin uvidenhed omkring Annas biologiske køn, som retten ikke kunne stille spørgsmålstegn ved, da han ikke ønskede at blive anklaget og straffet for ikke at have indberettet hende. Ved at gifte sig har Anna formået at skabe kohærens mellem sit sociale køn, samt det seksuelle begær og adfærd, og på den måde efterlevede hun den heteronormative matrice. Da hendes biologisk feminine køn blev opdaget, og Anna blev stillet for retten, udfordrede hun til gengæld matricen. I Stockholms skrivelse til kongen, tiltalte de Anna for at: ” [...] *bedragit en annan qwinsperson at ingå ächtenskap med sig* [...] ”³⁰⁴. Da der ikke var en kohærens mellem hendes biologiske køn og seksuelle adfærd og begær, anså retten derfor, at Anna havde bedraget Maja til at indgå i et ægteskab.

I ægteskabet var der intet, der tydede på, at det var et intimt forhold, eftersom Anna i retten fortalte at hun i sengen: ” [...] *alltid vänt ryggen til* ”³⁰⁵, og kun få dage efter brylluppet blev udstationeret. Desuden blev det understøttet af, at der ikke synes at forekomme nogen form for venskabsfølelse imellem dem, som hos Sidsel og Bodil Marie, blandt andet da Anna ikke ville vedkende sig det barn Maja fødte kort tid efter deres bryllup³⁰⁶, såvel som at Maja bad Anna om ikke at vende hjem til hende, hvis hun kom tilbage fra felttoget.

---

³⁰² Ibid.

³⁰³ Ibid.

³⁰⁴ Stockholms skrivelse til den Kungl. Maj:t 25/8 1714, citeret i Lindh 1930:44

³⁰⁵ Krigsförhör i Tervajoki by 18/1 1714 i General Major Armfeldts brev till kongungen 26/1 1714, Brev till kongungen Karl XII volym 2, RA

³⁰⁶ Ibid.

Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne

Anna blev som følge af hendes retsforhør udsat for to former for magtudøvelse; en medicinsk undersøgelse samt ud fra den lovgivende og dømmende magt.

Göta landsret opfordrede til en medicinsk undersøgelse af Anna, før en endelig dom kunne fastsættes, grundet en mistanke om, at Anna skulle være hermafrodit: ” [...] *hälften man och hälften kvinna* ”³⁰⁷. Denne undersøgelse havde til formål, at klarlægge hendes biologiske køn. Det blev dog efterfølgende fastslået, at hun var: ” [...] *en fullkommen kvinns person* ”³⁰⁸ og mistanken blev derfor betragtet som grundløs, og ikke noget, der skulle gøres mere ved³⁰⁹. Annas krop blev her materialiseret feminint. Denne form for magtpåleggelse er i overensstemmelse med Foucaults magtbegreb, da retten, som en social relation, forsøgte at normalisere og fremme den feminine adfærd hos Anna, ved at erklære hendes biologiske køn for kvindeligt. Endvidere forekom denne undersøgelse, set i et samfundsperspektiv, som en nødvendighed, da Anna ikke fremstod som kulturelt genkendelig. Dette grundet samfundsnormens opfattelse af at samfundet byggede på en tanke om, at kvinder og mænd havde adskilte pligter, som hver især var forbeholdt det specifikke køn. Disse er både implementeret overfor hinanden, og i samfundet (jf. hustavlen). Anna kunne altså ikke, ifølge normen, udføre de maskuline sociale erhverv og indgå i maskuline fællesskaber.

D. 15. april 1714 udarbejdede den kongelige justitsrevision Annas straf. Tiltalen lød på, at Anna havde forbrudt sig mod sit rette køn ved at iklæde sig mandsklæder, og havde derved forbrudt sig mod Guds skabelsesorden. Dette skulle straffes med hård piskestraf, åbenbar kirkepligt og at hun fremover ikke måtte bære mandsbeklædning eller udføre et erhverv tilhørende manden³¹⁰. Der var imidlertid uenighed om retfærdigheden af denne straf, og justitsrådet indkaldte derfor domkapitler og landsretter til at tage stilling til Annas forbrydelser og retmæssige straf.

D. 25. august 1714 erklærede Stockholms domkapitel sig enige i Justitsrevisionens tiltale af Anna og tilføjede, at hun havde påtaget sig de arbejdsområder, der ansås som tilhørende det andet køn. De argumenterede herfor, at Anna havde gjort sig til en vederstyggelighed for Gud i forhold til

---

³⁰⁷ Göta hovrätts brev til Justitsrevisionen 7/5 1714, afskrift i B231:1 UBB

³⁰⁸ Ibid.

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ Lindh 1930: 43-44

Moselovens kapitel 22 vers 5 om, at kvinder ikke måtte bære mandsdragt. Endvidere skulle hendes brud imod Guds skabelse af manden og kvinden straffes da:

” [...] *den alwijse Skaparen har till sitt wissa och särskilta ändamåhl skapat och inrättat hwart kiöhn för sig, och till dess erhållande begge kiönnen med särskilte kropz och sinnes egenskaper begåfwat, så will han och whart och ett kiöhn [...] skall wara åtskilt, och [...] skal bekänna sig til det Köhn och hålla sig till de sysslor och för rätningar som dess kiöhn tilhöra [...]*”³¹¹.

De anså altså Annas kønsforbytelse var et brud imod Guds fordeling af kønnene, der havde givet hvert køn en plads i samfundet, som skulle overholdes. De mente derfor, at Anna skulle holde sig til sit eget biologisk feminine køn, og kun udføre de gøremål som tilhørte det kvindelige køn.

Derudover konstaterede de, at Anna: ”*Låt it sig sammenviga med en annan Qwinsperson*”³¹².

De argumenterede for, at dette var: ” [...] *bedrägeri, gäckeri och apespel*”³¹³ mod det hellige ægteskab, og ikke var til at se bort fra³¹⁴. I forlængelse heraf, fandt de fire brud som gjorde sig gældende indenfor denne bedrift: for det første havde hun: ” [...] *förachtat och wanhedrat Guds förordning om ächtenskapet och illuderat det ändamåhl, hwar til det af Gud är inrättat*”³¹⁵, for det andet havde hun forarget og fortørnet Guds forsamling, og tillige misbrugt, bedraget og gjort grin med præsteembedet³¹⁶. For det tredje havde hun: ” [...] *öfwerträdt och wanwördat både andelig och werdslig lag och förordningar, som af höga öfwerheten äro stadgade angående ächtenskapz ståndet*”³¹⁷, og som det sidste, havde hun bedraget en anden kvinde til at indgå i ægteskab, og deri bedrevet ukyskhed³¹⁸. Retten gik dog ikke dybere ned i spørgsmålet om sodomi, eftersom Anna havde fortalt, at hun havde vendt ryggen til i sengen.

Den 11. oktober 1714 afgav justitsrevisionen sin endelige dom:

---

³¹¹ Stockholms skrivelse til den Kungl. Maj:t 25/8 1714, citeret i Lindh 1930:44-46.

³¹² Ibid.:44

³¹³ Ibid.:44

³¹⁴ Ibid.:46

³¹⁵ Stockholms skrivelse til den Kungl. Maj:t 25/8 1714, citeret i Lindh 1930:44

³¹⁶ Stockholms skrivelse til den Kungl. Maj:t 25/8 1714, citeret i Lindh 1930:44

³¹⁷ Ibid.:44

³¹⁸ Ibid.:47

” [...] at hon förnekat sitt kiön, medelst det hon omklädt sig i Manfolckz kläder, som at förutan det, hon derigenom sökt förwända Guds disposition om hennes skapelse [...] plichta med skarpt rijsslitande, och stå uppenbara kyrckioplicht, med åtwarning, at icke vidare taga sig sådant oråd före, utan åter begifwa sig till det stånd och sysslor, hon efter Gudz ordning är skapader till [...] och hon sedan arbeta wid något Cronones Slott på behagelig tijd³¹⁹ [...]”³²⁰.

Gennem det åbenbare skriftemål kunne retten, i form af Butlers magtbegreb, opstille en diskurs, der kunne integrere Anna, da hun ikke passede ind i samfundsnormen. Diskursen dikterede, at Anna skulle bekende sine synder for menighed og præsten samt bede om forladelse, og derved erkende, at hun fremover ikke ville iføre sig mandsklæder, eller påtage sig maskuline pligter. Dermed kunne retten integrere hende i samfundet igen.

Kvindernes motiver for at leve som mænd

I forhold til Annas motiv for at leve som mand virker det som udgangspunkt ikke som noget selvvalgt. I første omgang var det hendes arbejdsgiver, som tvang hende til at forklæde sig i mandsklæder. Vi kan her fortolke det som et flugtmotiv, for at Anna ikke skulle blive straffet som tyv. Det var sandsynligvis ikke meningen, at hun ville leve som mand, så snart hun nåede til en anden by, hvor hun kunne starte en ny tilværelse. Da hun blev stoppet af sognefogeden, kunne hun have bekendt sit biologiske køn og fortalt, at hun var på flugt eller på rejse, og derved undgået at blive hvervet til hæren, men dette undlod hun. Dette kan muligvis skyldes, at hun var bange for, at han ville opdage årsagen til hendes flugt og dermed arrestere hende. Det kan også tyde på, at hun fandt livet som mand spændende, og derved ville prøve at leve som mand. Anna udtalte i hvert fald i retten, at hun havde synes om livet som soldat, og gerne ville have fortsat det liv³²¹.

Denne forklaring kan ses i forhold til Scotts definition af køn, da relationen mellem kønsforskellene kan have været en overvejende faktor for Anna, for at blive mand. I sin mandsrolle tilegnede hun sig automatisk flere rettigheder i forhold til frihed, erhverv med mere i overensstemmelse med 1700-tallets samfundsinddeling, hvor mændene var de bydende og kvinderne de lydende.

---

³¹⁹ Det vil sige uden tidsbegrænsning

³²⁰ Det kongelige justitsråds resolution 11/10 1714, citeret i Lindh 1930:49-50

³²¹ Krigsförhör i Tervajoki by 18/1 1714 i General Major Armfeldts brev till kongungen 26/1 1714, Brev till kongungen Karl XII volym 2, RA

Ulrika Eleonora Stålhammar (ca. 1689-1733):

Ulrika Eleonora Stålhammar var datter til en øverstløjtnant ved Smålands kavaleri, og voksede op i Västra distrikt i Jönköpings amt. Efter forældrenes død befandt Ulrika sig i dyb fattigdom, og ikklædte sig snart efter mandsklæder³²². Hun tog navnet Vilhelm Ekstedt, og begav sig i 1713 til Stockholm, hvor hun i to år var: ”i herrskaps tjänst”³²³. I 1715 rejste hun til Kalmar, hvor hun i mindst ti år arbejdede som håndlanger ved artilleriet. Året efter, i 1716, indgik hun ægteskab med kvinden Maria Lönman³²⁴³²⁵. De to kvinder levede sammen som mand og hustru de efterfølgende ti år: ” [...] *uti mycken sämja och kärlek*”³²⁶. I det tiende år (1726) havde Ulrika taget afsked med artilleriet, og flyttede - formodentligt via forbindelser til sine slægtninge - med sin hustru til Danmark i begyndelsen af september 1728³²⁷. Efter ankomsten til Danmark angav Ulrika sig selv til de svenske myndigheder, og bad samtidig kongen om frit lejde³²⁸.

D. 17. september 1728 modtog Ulrika bevillingen fra kongen om frit lejde, og i oktober samme år vendte hun atter tilbage til Sverige. Her startede den første retssag, som fandt sted i Kalmar Rådhusrätt d. 10.- 21. februar 1729, der dog i sidste ende: ” [...] *i brist av beskriven lag*”³²⁹ videregav retssagen til Göta landsret til revurdering og domsafsigelse. Landsretten udarbejdede en omstændig redegørelse til kongen d. 18. december samme år.

Den 25. februar 1730 kom sagen for justitsrevisionen, som afgav den endelige domsafsigelse og straf. Derudover blev også Maria Lönman dømt for at have været vidende om Ulrikas biologiske køn og ikke have anmeldt hende.

---

³²² Kalmar rådhusrätt 12/2 1729, AII:5, Landsarkivet i Vadstena, VLA

³²³ Tjenestepige for borgerskabet

³²⁴ Maria Lönman bliver fremover skrevet med sit fulde navn, da der vil forekomme sammenligninger mellem Ulrika og Maria Johansdotter, hvilken derfor kun vil omtales som Maria

³²⁵ Kalmar rådhusrätt 12/2 1729, AII:5, Landsarkivet i Vadstena, VLA

³²⁶ Justitierevisionens protokol 25/2 1730, RA

³²⁷ Kalmar rådhusrätt 12/2 1729, AII:5, Landsarkivet i Vadstena, VLA

³²⁸ Ulrika Stålhammars ansökan om kunlig lejd 1728, RA

³²⁹ Kalmar rådhusrätt 12/2 1729, AII:5, Landsarkivet i Vadstena, VLA

Kroppen som materialitet

Ud fra kilderne om Ulrika efterlades der ikke nogen identitetsmarkører, der kan fortælle, hvordan hun materielt set handlede den maskuline krop. Der blev heller ikke redegjort for hvordan hun anskaffede sig klæderne eller hvordan hun så ud.

Da Ulrika ankom til Danmark, havde hun iført sig kvindeklæder igen³³⁰, og dette var formodentlig årsagen til, at retten ikke gav en nærmere beskrivelse heraf. Det omtales dog, at hun havde iført sig: ” [...] *annan än sitt kön tillhörig dräkt* ”³³¹.

Desuden ved vi, at hun har båret uniform som soldat, såvel som havde en bestemt påklædning, da hun var tjener for borgerskabet.

Til trods for, at vi ikke får præciseret nogle detaljerede kønsmarkører under forhøret, må det formodes, at hun igennem en maskulin materialisering af kroppen, har gjort sig genkendelig for at tilpasse sig de pågældende/herskende miljøer, hun indgik i, som mand.

Maskuline praksisser

I de ca. 15 år Ulrika levede som mand, gjorde hun sig kulturelt genkendelig som et maskulint køn gennem praksisser såsom erhverv, sociale fællesskaber, nydelsesmidler samt ægteskab.

Igennem Ulrikas gøren som mand konsoliderede hun sig selv som subjekt, eftersom den maskuline kønsrolle ikke var tilskrevet hende som biologisk feminint køn. Hun måtte derfor selv konsolidere sig som en mand, ved at gøre de maskuline handlinger såsom udførelsen af et maskulint erhverv.

Hendes erhverv ved artilleriet var, i forhold til Scotts teori, et maskulint kønssymbol, eftersom det kun var mænd, der i det 18. århundrede kunne hverves til soldat. Hendes arbejde forankrede dermed hendes performance som mand, idet kønssymboler er en del af at definere organiseringen af et socialt liv. Hendes mange år i hæren, vidner om, at det lykkedes for Ulrika, på samme måde som for Anna, at indgå i det sociale fællesskab i livet som soldat, herigennem hun blev socialt accepteret og genkendelig som et maskulint køn. Desuden udtrykte Ulrika for retten, at hun altid havde følt en større lyst til at udføre maskuline erhverv end kvindelige, og at folk som så hende skyde og ride,

---

³³⁰ Litt:HP22

³³¹ Göta hovrätts resolution 18/12 1729, RA

havde beklaget sig over, at hun ikke var karl, for da havde hun kunne ”[...] *göra större lycka här i världen*”³³². Dette har sandsynligvis gjort det mere naturligt for Ulrika at indgå i de maskuline fællesskaber og udføre et maskulint erhverv.

I forhold til hendes opretholdelse af den maskuline kønsrolle berettede Ulrika, hvordan det altid lykkedes hende at undvige at dele seng med andre, da hun var ved militæret³³³. Vi får altså en idé om, at hun har lykkedes med at opretholde og iscenesætte sit maskuline sociale køn, da der ikke var plads til privatliv ved militæret³³⁴.

Det kan desuden påpeges, at Ulrika levede som mand i ca. 15 år, hvilket indikerer, at det lykkedes hende, at gøre sig genkendelig som et maskulint køn. Endvidere peger hendes mangeårige arbejde ved artilleriet på en trivsel i den maskuline verden, hvor hun formodentligt ikke kun viste en god arbejdsindsats, men også havde en naturlighed i udførelsen af opgaverne. Det lykkedes dermed for Ulrika at indgå i det sociale fællesskab som soldaterlivet udgør.

Der findes flere indikeringer i Ulrikas retssag, der viser, at hun, ligesom Maria, nød de muligheder, livet som mand kunne give. Det kom specielt til udtryk i hendes egen udtalelse om, at hun hellere ville leve et liv som mand, med de gøremål og erhverv det medførte end som kvinde³³⁵.

Ulrika performede ikke kun det maskuline køn, men også det kvindelige køn, efter hun angav sig selv. I et brev til kongen slog hun på hendes: ”[...] *ungdoms oförstånd*’ og bedte om nåde på baggrund af ”[...] *mig svaga kön, som dock med största djupaste underdånighet, trohet och frimodighet uti tio års tid tjänat Sveriges krona*”³³⁶. Ved at påpege sin uvidenhed og troskab til kongen, handlede hun på samfundets opfattelse af kvinden, som et svagt køn, der let blev ledt i fristelse, ligesom Maria også gjorde. Samtidig handlede hun på, at hun havde været tro mod sit fædreland, hvilket viste hendes underdanighed og støtte til kongen. Begge disse udtalelser kan opfattes som hendes måde at forsøge at formilde straffen, eftersom hun brugte normen om det feminine køn til at mildne ugerningerne ved hendes handlinger.

---

³³² Kalmar rådhusrätt 12/2 1729, AII:5, VLA, Landsarkivet i Vadstena, VLA

³³³ Kalmar rådhusrätt 12/2 1729, AII:5, VLA

³³⁴ Dekker og Pol 1989:9

³³⁵ Kalmar rådhusrätt 12/2 1729, AII:5, VLA

³³⁶ Ulrika Stålhammars ansökan om lejd hos Kungl. Maj:t, 1728. Afskrift i Biographica s. 93B, RA

Hendes retssag adskilte sig fra de andre kvinders, da hun og hendes kone i retssagen udtrykte en 'dyb kærlighed' til hinanden. For det første var det ikke set i de andre retssager, og derudover anså retten dette som en formildende omstændighed og ikke som et indicium på *unaturlig ukyskhed*, som det ellers blev antaget som i andre sager.

I ægteskabet udviste Ulrika med sit sociale køn en kohærens mellem køn og begær, men da hendes biologisk feminine køn blev kendt, udfordrede hun kohærensens, da hun som kvinde havde giftet sig med en anden kvinde. Ifølge samfundsnormen, overskred hun kønsrollernes forståelse, da et seksuelt begær mellem kvinder ikke var begrebsliggjort (jf. historisk kontekst).

Det er her vigtigt at pointere, at vi ikke kender til eventuelle intime seksuelle handlinger mellem de to kvinder. Til gengæld udtrykte de en dyb kærlighed til hinanden, blandt andet udtalte Ulrika for retten, at hun: ” [...] *vilja leva och dö med henne*”³³⁷ og Anna fortalte, at hun, efter hun opdagede Ulrika var kvinde, kun oplevede en endnu større kærlighed til hende, og at hun for: ” [...] *den kära och ljuvliga sammanlevnad dem emellan*”³³⁸. Denne kærlighed skal ikke forstås som vores nutidige begreb, hvor seksuelle forhold tit indgår, men til gengæld med Lilian Fadermans forståelse, som et romantisk venskab. De nærede dyb respekt og venskab for hinanden, hvilket ikke var uacceptabelt for samfundet (jf. historisk kontekst: romantiske venskaber). Faderman tolker derfor heller ikke kvindernes romantiske venskaber alene som en trussel mod samfundet³³⁹. Ulrikas forhold til en kvinde blev altså ikke set som en trussel, det gjorde deres ægteskab til gengæld, fordi det var at gøre grin med kirken og guds orden³⁴⁰.

Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne

Ulrika blev som følge af hendes retsforhør udsat for to former for magtudøvelse; en medicinsk undersøgelse samt en lovgivende og dømmende magt.

Göta landsret såede tvivl om Ulrikas biologiske køn, og hun blev derfor underlagt en medicinsk undersøgelse, der skulle fastlægge hendes rette køn. Som omtalt, var hermafroditten et hyppigt omtalt begreb i 1700-tallet, hvilken også fik en stor rolle på synet af køn og seksualitet (Friedli 1987:246-250). Herunder er, at kvinder i et forhold med en anden kvinde, kunne beskyldes for at

---

³³⁷ Kalmar rådhusrätt 12/2 1729, AII:5, VLA

³³⁸ Ibid.

³³⁹ Faderman 1981:73

³⁴⁰ Göta Hovrätts resolution 18/12 1729

have en forstørret klitoris (tegn på at kønsorganerne er en kombination af begge køn), hvilket dermed kunne anses som sodomi, da en penetration kunne finde sted. Kvinderne kunne altså, hvis denne tilstand var udfaldet ved undersøgelsen, blive dømt for at have begået sodomi på lige fod med mænd og få dødsstraf³⁴¹. I Ulrikas tilfælde, fandt retten ikke nogen beviser for, at hun skulle være hermafrodit:

” [...] *rannsakingen, som förmäler, att Ulrika Eleonora Stållhammar efter besiktning är såsom andra kvinns personer befunnen, giver heller icke anledning till den tanken, att emellan dem förelupit någon species sodomie*”³⁴². Endnu engang ser vi, hvordan magt i forhold til Foucaults forståelse heraf, blev udøvet overfor kvinderne, for at bestemme det biologiske køn. I forlængelse heraf beskriver Friedli det som en medicinsk kontekst, hvor unormal adfærd skal rationaliseres af patologien³⁴³.

I samtidens beskrivelse af hermafroditten lå specielt idéen om den forstørrede klitoris hos kvinden. Dette kan ses i forlængelse af Laqueurs étkønsteori, i forhold til, at vagina blev opfattet som en indre penis. Hvis klitoris var forstørret kunne det forstås som en erigeret penis - den var altså ikke kun i det indre længere - og kunne ligesom en penis, penetrere var det 'forbudte' (jf. retslig baggrund). Der kunne altså opstå stor tvivl omkring kvindernes biologiske og sociale køn, eftersom de som udgangspunkt var født kvinder, men klædte sig som mænd, og måske derfor i virkeligheden var en kombination af begge.

I en Butler'sk forståelse styrede de kulturelle opfattelser i samfundet straffen for ikke at overholde ens køn, hvilket for Ulrika resulterede i, at hun blev tiltalt for tre overtrædelser, og Maria blev tiltalt for ét.

I første omgang konstaterede Göta landsret, at der var tale om to lovovertrædelser; forbyttelse af køn samt giftermål med en person af samme køn³⁴⁴.

I forhold til det første brud, stod der ikke noget i lovgivningen om dette. I stedet anførte landsretten, ved inddragelse af biblen, at det var en 'køns bedragelse', som skulle dømmes ud fra 5. Mosebog kapitel 22 vers 5. Dette kan antages for en religiøs interpellation hvortil moseloven, i et Butler'sk

---

³⁴¹ Der kendes dog ikke til nogen tilfælde, hvor man rent faktisk har fundet bevis for og dømt en kvinde for forstørret klitoris (og dermed sodomi). Se mere Liliequist i Borgström (red.) 2002:

³⁴² Göta Hovrätts resolution 18/12 1729

³⁴³ Friedli 1987:249

³⁴⁴ Göta hovrätts resolution 18/12 1729, RA

perspektiv, fremsatte en kohærens mellem det biologiske og sociale køn. I dette tilfælde blev det udtrykt gennem beklædningsgenstande.

Landsretten mente, at dette i sig selv gav: ” [...] *anledning till den dom, att den, som antaget annan än sitt kön tillhörig dräkt och därmed skiljer sig ifrån sitt kön och eftersätter den plikt och kallelse, vartill Gud människan skapat, bör såsom en styggelse för Herranom utrotas och dö*”³⁴⁵. Retten mente, på baggrund af Moseloven, at Ulrika havde adskilt sig fra sit køn og brudt med den naturlige orden, hvortil gud havde skabt mennesket. For dette var der belæg for, at hun skulle idømmes dødsstraf. Det blev dog bestemt, at hendes kønsforbytelse var sket: ” [...] *utan argan list*”³⁴⁶, og derudover blev der taget højde for hendes troskab overfor kongen som soldat: ” [...] *hon [...] attestata gudfruktig, trogen, flitig samt ärligen och väl uppfört såväl under den tiden hon tjänt Kungl. Maj:t under Hans Kungl. Maj:ts artilleri [...]*”³⁴⁷.

I forhold til den anden overtrædelse, ægteskabet, var det et bedrag, idet hun giftede sig, mens hun var mand. Med rettens fremlagte forbehold i mente, fandt de dødsstraf for hård, og tilføjede derudover, at der skulle tages forbehold for Ulrikas uvidenhed samt den usle tilstand, som hun befandt sig i ved sine forældres død³⁴⁸.

Her trådte Svea landsret til³⁴⁹ og tilkendegav i hendes sag, at disse ovenstående brud ikke var nok til at dømme hende til døden, men påpegede en anden omstændighed, som de mente, godt kunne resultere i dødsstraf, nemlig:

” [...] *det skåndligen missbruk, att hon tvärt emot själva äktenskapsståndet och dess rätta ändamål, instiftelsen och kristlovliga ceremonier låtit sig med Maria Lönman sammanviga*”³⁵⁰. Hun havde ” [...] *dymedelst både håliga förlett predikoämbetet som ock gjort glick av själva naturens ordning, vilken Gud uti naturen inplantat*”³⁵¹

---

³⁴⁵ Ibid.

³⁴⁶ Ibid.

³⁴⁷ Ibid.

³⁴⁸ Ibid.

³⁴⁹ Den Kungliga Hovrätten også kaldet Svea Hovrätt, blev grundlagt i Stockholm i 1614. Her forbeholdt kongen sig retten til at blande sig i domsafsigelsen, ophæve eller ændre dem, hvis de var for strenge eller givet på et fejlagtigt grundlag. Se mere Litt:33

³⁵⁰ Göta hovrätts resolution 18/12 1729, RA

³⁵¹ Ibid.

De påpegede med disse udtalelser, at giftermålet og hendes deltagelse i kirkelige ceremonier forklædt som mænd, var forbrydelser, der skulle straffes med døden. Der skete dog dét, at formildende omstændigheder blev vægtet højest, og dødsstraffen undgået. Den første omstændighed var, at Ulrika kun havde udvist kærlighed og venskab til Maria Lönman og ikke andre kvinder. Den anden omstændighed var, at Maria Lönman ikke havde følt sig bedraget, da hun lærte Ulrikas rigtige køn at kende³⁵². En tredje omstændighed var den medicinske undersøgelse, Svea landsret forlangte, men siden denne havde vist, at Ulrika var fuldkommen kvinde, fandtes der ikke noget belæg for, at noget seksuelt forkert havde foregået mellem kvinderne. De foreslog derfor, at Ulrika: ” [...] *med livet måtte benådas och med annat emot dödsstraffet svarande straff av en månads fängelse på vatten och bröd sitt brott försona. Hon skulle också stå uppenbar kyckoplikt samt förbjudas den ort, varest gärningen gjord är*”³⁵³. Svea Landsret ændrede altså udtalelsen om, at Ulrika fortjente dødsstraf for sine forbrydelser, og anbefalede i stedet én måneds fængsel på vand og brød, åbenbar skriftemål samt en forvisning fra den by, hvor de ulovlige gerninger havde fundet sted.

Den 25. februar 1730 kom sagen for justitsrevisionen. De vurderede, på baggrund af Ulrikas umodenhed og hårde levevilkår, da hun valgte at skifte køn, samt hendes ærlige og kristelige karakter i offentlig tjeneste at:

”det Ulrika Eleonora Stålhammar kommer för detta sitt brott att anses med en månads fängelse och uppenbar kyrkoplikt, då hon efter ett särskilt därtill författat formulär kommer att avlösas och sedan hållas ifrån orten, där vigseln skett; och beträffande Maria Lönman, så anses hon med åtta dagars fängelse allena”³⁵⁴

Den endelige straf fra Justitsrevisionen lød altså på samme straf som Svea Landsret havde anbefalet. I forhold til Maria Lönman, blev hun erklæret som medskyldig i Ulrikas kønsforbytelse, eftersom hun havde holdt det hemmeligt, da hun fandt ud af det.

---

³⁵² Ibid.

³⁵³ Ibid.

³⁵⁴ Justitierevisionens protokol 25/2 1730, RA

Kvindernes motiver for at leve som mand

Ulrika fortalte selv for retten, at hun valgte at tage mandsklæder på, for at kunne forsørge sig selv, efter hendes forældres død. Dette lyder troværdigt, da mænd i 1700-tallets patriarkalske samfund havde flere muligheder for at forsørge sig selv, end kvinder. Her forekommer der en overensstemmelse med Scotts belysning af køn som inddelt i hierarkier, hvortil hierarkiet i Ulrikas periode, såvel som for de andre udvalgte kvinder, dikterede, at mænd var højere i hierarkiet end kvinden.

Hendes videre liv er nedskrevet i svensk biografisk leksikon, hvor det berettes, at Ulrika efter retssagen levede hos en slægtning, Elisabet Ramsvärd, frem til sin død i 1733³⁵⁵.

Anna Eleonora Ekelöf (1745-):

Anna Eleonora³⁵⁶ var født på Skårbo gård i Halland to kilometer fra Göteborg og var datter til søkaptajn Gustav Ekelöf og dennes kone Brita Cajsa Cederlöf³⁵⁷. Da hun var 13 år gammel, mistede hun begge forældre, og opholdte sig sidenhen hos søkaptajn Höijer, som nu boede på Skårbo.

Da hun var 20 år gammel, ankom hun i marts 1765 til den lille norske grænseby Magnor, hvor hun udgav sig for at være mademoiselle³⁵⁸. Hun fortalte for retten, at årsagen til hendes første rejse til grænseområdet forklædt som mademoiselle, var for at mødes med hendes trolovede, sergent ved Västgöta og Dals regiment, Magnus Sandberg, for at kunne indgå ægteskab i Norge, uden samtykke fra hans modvillige forældre. Senere hen rejste hun endnu engang til Magnor, men var her iført mandsklæder. Efter Anna Eleonoras eget udsagn, skyldtes mandsklæderne, at hendes egen påklædning under rejsen til Magnor var blevet så medtagne, at hun ved ankomsten havde taget imod mandsklæder fra en svensk bager, der efterfølgende havde overtalt hende til at udgive sig for at være mand³⁵⁹. Efterfølgende havde hun præsenteret sig som officer og greve Carl Ekeblad, der var flygtet ud af landet (Sverige)

---

³⁵⁵ Litt:HP22

³⁵⁶ Anna mellemlavn er medtaget for at gøre det mere overskueligt at kende forskel på Anna Jöransdotter og Anna Eleonora i den diskuterende konklusion. Her vil Anna Jöransdotter blot blive omtalt som Anna

³⁵⁷ Jösse häradsrätt 3/8, 23/9 1766, Justitsrevisionens utslagshandlingar 26/3 1767, RA

³⁵⁸ Jösse häradsrätt 3/8, 23/9 1766, Justitsrevisionens utslagshandlingar 26/3 1767, RA

³⁵⁹ Ibid.

efter en mindre forseelse i Stockholm, og nu ventede på kongens tilladelse til at vende tilbage fra eksil. Som Carl E. havde hun rekrutteret et helt følge af tjenere, og desuden udvalgte hun en allerede gift kvinde ved navn Emerentia: ” [...] *till att dansa och roa sig med*”³⁶⁰.

Ved et senere besøg hos det svenske toldvæsen i Magnebro i Jösse herred udgav hun sig nu for at være kronprins Gustav III, der, grundet en konflikt med Carl Gustav Tessin³⁶¹ og adelen var flygtet til grænsen forklædt som greve Carl E. for at forberede et statskup mod regeringen.

Da rygtet om at en person, som udgav sig for at være den svenske tronfølger i forklædning, befandt sig ved grænsen arresterede de dansk-norske myndigheder Anna Eleonora og førte hende til Oslo, hvor hendes identitet og køn afslørede³⁶². Hun blev dog efterfølgende løsladt, og vendte tilbage til grænsen, men hendes troværdighed var ruineret, og i juni 1765 pågreb de svenske myndigheder hende.

Anna Eleonora blev efterfølgende sat for en domstol, hvor hun forklarede, sit valg af at iføre sig mandsklæder. Anna modtog aldrig en dom, da det, ved hjælp af en bonde ved navn Nils Amundsson, lykkedes hende at flygte fra den gård, hvor hun var i arrest.

Kroppen som materialitet

Annas retsforhør indeholder mange detaljer om, hvordan hun materialiserede sig som et maskulint køn. Disse kønsmarkører kommer til udtryk gennem hendes beklædning, hår og kropsfysik.

Vi får beskrevet Anna Eleonoras maskuline beklædningsgenstande som en blågrå frakke, et par bukser, en skjorte med manchetter, en almindelig glat skjorte, en sort fløjlsvest, en sort hat med forgyldt snøre samt et par støvler³⁶³³⁶⁴. Da hun rejste til grænsen med Nils

---

³⁶⁰ Ibid.

³⁶¹ Svensk embedsmand og politiker, der levede 1695-1770. Fra 1734 var han blandt Hattarnas (Rigsdagsparti, som sad på magten i Sverige fra 1738-1765, se mere Sjöström 2010) ledere, hvor han modtog centrale poster i styret, herunder lantmarkskalk (1738), rigsråd (1741) og kancellipræsident (1747). Han var i denne periode Sveriges mægtigste mand samt en af anførerne bag Hattarnas krigspolitik overfor Rusland. Se mere Litt:HP17

³⁶² Liliequist, 2002:77

³⁶³ Jösse häradsrätt 3/8, 23/9 1766, Justitsrevisionens utslagshandlingar 26/3 1767, RA

Amundsson, fortalte han i retten, at hun var iført en sort trøje og et uniformsgehæng³⁶⁵. Ifølge Dekker og van de Pol bestod mændenes tøjstil i 1700-tallet af jakke med vidde og store hatte, som kunne være med til at skjule de kvindelige træk³⁶⁶, hvilket det ser ud til Anna, har benyttet sig af. Derudover får vi af vide, at hendes hår var højt opsat fortil og endte ud i en 'pisk' i nakken³⁶⁷.

I forhold til hendess kropsfysik får vi fra retten en beskrivelse hende som en: ” [...] *mindre men något undersätzig kroppsställning*”³⁶⁸. Anna Eleonora har altså været en slank kvinde, men med en undersætsig kropsholdning. Denne kropsholdning kan formodes, at have været en fordel hun kunne udnytte for fysisk at ligne en mand. Dette kan ses i forhold til Dekker og van de Pol, der skriver, at kønnet blev bestemt på baggrund af de ydre karakteristika³⁶⁹. I forhold til Anna Eleonora, benyttede hun materialiteten til at gøre sig genkendelig som et maskulint køn, og skabte derved en overensstemmelse mellem det sociale køn og påklædningen. Det var først, da hendes biologisk feminine køn blev opdaget, at hun udfordrede kohærensens mellem socialt køn og biologisk køn.

Maskuline praksisser

I Anna Eleonoras gøren som mand anvendte hun sine titler som greve og kronprins, nydelsesmidler samt et forhold til en anden kvinde til at gøre sig genkendelig som et maskulint køn.

Derudover anvendte hun sin intelligens og overtalelsesevner til at styrke det maskulint sociale køn for at gøre sig genkendelig.

---

³⁶⁴ Se gerne bilag to og tre, der er portrætter, som muligvis kan give et billede af hvordan Annas frakke, hat og hår har set ud

³⁶⁵ Skulderrem eller bælte til at bære et sidevåben i. Se mere Kristensen, 2010:325

³⁶⁶ Dekker & van de Pol 1989:15

³⁶⁷ Jösse häradsrätt 3/8, 23/9 1766, Justitsrevisionens utslagshandlingar 26/3 1767, RA

³⁶⁸ Ibid.

³⁶⁹ Dekker et al. 1989:48-49

I retten berettes det, at Anna Eleonora som greve levede: " [...] *ett utsvävande liv med drickande, svärande, våghalsigt ridande och ett oupphörligt tobaksrökande*"³⁷⁰. Endvidere fortalte et vidne ved navn Olof Nilsson, at Anna Eleonora slog og overfaldt folk, såvel som: " [...] *att hon wanligen plögade folk bemöta, så snart de icke efterkommo hennes förställningar – slå bemöta op, men det er vidst när hun er voldelig*"³⁷¹. Igennem disse citater danner sig et billede af, at Anna Eleonora levede et letsindigt liv hvor druk, bandeord, rygning, trusler, chikane og hensynsløshed overfor andre mennesker, var del af hendes gøren som mand.

I retten forsvarede hun selv disse handlinger med, at hun havde haft til hensigt at spille mandsrollen så troværdigt som muligt³⁷². På baggrund af hendes egen udtalelse kan denne opførsel og livsstil tolkes som måden hvorpå, Anna selv følte, hun gjorde sig genkendelig som mand i samfundet, da det af samfundsnormen var accepteret, at mænd handlede på den måde. Hendes gøren kan endvidere tolkes som citerende handlinger, der bekræftede hendes maskulint sociale køn, idet hun praktiserede en kulturel norm om, hvad det vil sige at være mand. Denne opførsel blev, som en gentagende praksis, indlejret i hendes performance som mand.

I hendes praksis som mand var hendes evne til at overbevise folk om hendes falske identitet vigtigt for at opretholde hendes genkendelighed som mand. Det kom især til udtryk ved de bestemte roller som greve og kronprins. Det kan eksemplificeres med Anna Eleonoras ankomst til tolden, hvor hun mødte toldembedsmanden Fries datter, der havde set den rigtige kronprins, og ikke synes at genkende denne person (Anna Eleonora) som påstod at være den samme³⁷³. Her havde Anna Eleonora fortalt, at det nok skyldtes, at hun havde opholdt sig ude i vejr og vind under sin rejse. Derefter havde hun vist hende og de andre tilstedeværende et ar ved højre tinding, som kronprinsen skulle have fået, da han som 13-årig red fra Ulriksdal til Stockholm og faldt af en hest, som han havde fået af sin ammes mand, oberst Snolsky.

De tilsyneladende mange forklaringer og historier med rige detaljer gav hende en troværdighed som overbevidste folk om, at hun talte sandt. Hun formåede ikke kun at udfordre den heteronormative matrice, ved at ændre på kohærensens mellem biologisk/sociologisk køn og seksuel adfærd/begær, men var samtidig også overbevisende i at opretholde den maskuline kønsrolle, som hun påtog sig.

---

³⁷⁰ Jösse häradsrätt 3/8, 23/9 1766, justitsrevisionens kendelse 26/3 1767, RA

³⁷¹ Olof Nilssons vidneudsagn i retten

³⁷² Jösse häradsrätt 3/8, 23/9 1766, justitsrevisionens kendelse 26/3 1767, RA

³⁷³ Ibid.

Denne evne kan tolkes som hendes største styrke i at skabe og bevare et socialt maskulint køn, som ikke blev betvivlet, grundet de detaljerige historier. I forhold til Dekker og van de Pol antager de, at de kvinder, som havde modet til at iklæde sig mandsklæder og udleve et maskulint liv, besad stærke nerver, intelligens samt talentet for at spille skuespil³⁷⁴.

Et andet særegent træk ved hende, er for det første, at hun performede som en kvinde, men fra et andet socialt lag, end hun selv kom fra, endvidere at hun påtog sig flere karakterer, og anvendte dem til at bygge videre på hinandens historier. Hendes første performance var som mademoiselle. Der står ikke andet herom i hendes retssag, men hendes påklædning og fremtoning må have overbevist folk om, at hun var mademoiselle, på samme måde, som hun kunne overbevise dem om, at hun var greve og kronprins. I denne kønsrolle opretholdt hun den heteronormative matrice, da hun var kvinde i kvindeklæder og opførte sig som kvinde. Efterfølgende brugte hun dette sociale køn til at forklare, hvorfor hun nu var greve; at han/hun skulle bruge forklædning til at flygte ud af landet. Dette blev der ifølge en konstabel Istmins bevidnelse i retten, ikke stillet spørgsmålstejn ved, da det ikke var usandsynligt at en greve havde klædt sig ” [...] i fruntimmerkläder”³⁷⁵, for at kunne flygte ubemærket ud af landet og først ved grænsen tilkendegive sit rette køn³⁷⁶. Kønsrollen som greve udnyttede hun også i forhold til at være kronprinsen; nemlig at han/hun havde forklædt sig for at kunne rejse ubemærket, og i skjul planlægge et statskup. Denne information har synes troværdig for hendes tilhørere, eftersom der kun ni år forinden havde været et royalistisk kupforsøg, og der nu svirrende rygter om, at et nyt forsøg var under opsejling.

Anna Eleonora udviste altså også en politisk indsigt i samfundet, hvilket må have haft indflydelse på troværdigheden af hendes historier, og samtidigt gjort dem mere levende, detaljerede og troværdige.

I og med vi ikke ved meget om Anna Eleonora og Emerentias forhold, kan det ikke med sikkerhed siges, om deres forhold var seksuelt, eller havde karakter af venskab, som det gjaldt for Ulrika og Maria Lönman. Vi kan ikke vide, om Anna Eleonora indledte dette forhold for at gøre sig kulturelt genkendelig som mand. Det virker dog sandsynligt, for det første fordi hun valgte en gift kvinde, hvilket betød, hun ikke selv skulle tage stilling til ægteskab og deres forhold kunne derved være kærligt snarere end seksuelt. For det andet, havde hun selv

---

³⁷⁴ Dekker & van de Pol 1989:17

³⁷⁵ Jösse häradsrätt 3/8, 23/9 1766, Justitsrevisionens utslagshandlingar 26/3 1767, RA

³⁷⁶ Ibid.

forklaret at hendes voldsomme opførsel, var for at gøre en mand, og her ville et forhold til en kvinde (uanset om hun var gift eller ej), kunne bidrage til selvscenesættelsen af manden.

Samfundets magtudøvelse overfor kvinderne

Anna Eleonora var under sit retsforhør kun udsat for én form for magtudøvelse; den medicinske undersøgelse. Det skyldtes, at hun nåede at flygte, før hun fik sin endelige dom.

I retten havde Anna Eleonora forklaret, at hendes kønsforbytelse havde været et uskyldigt skuespil for at få husly, mens hun ventede på at blive genforenet med sin forlovede³⁷⁷. Retten stillede sig dog tvivlsom overfor denne forklaring, og mistænkte i stedet, at hun var blevet gravid og var flygtet til grænsen for at få en abort. Derudover mistænkte de hende for at være hermafrodit, og det blev derfor besluttet, at Anna Eleonora skulle gennemgå en medicinsk undersøgelse. Resultaterne af undersøgelsen blev dog aldrig klarlagt i retten, og vi ved derfor ikke hvilket biologisk køn de klarlagde for hende, eller om der var tale om hermafroditisme.

Undersøgelsen, hvis den i det hele taget blev gennemført, har på samme vis som hos Anna og Ulrika, været en magtudøvelse fra rettens side, for at fastlægge hendes biologiske køn. Envidere ønskede retten undersøgelsen for at be- eller afkræfte rettens mistanke om, at Anna Eleonoras rejste til grænseområdet for at få en abort.

Anna Eleonora modtog aldrig sin dom. På vej til tingspladsen i Högvalta væltede fangetransporten og hun brækkede armen. Bruddet blev inficeret, og en foged afgjorde, at hun var for svag til at sættes i arresten, og hun blev i stedet indkvarteret på en gård ved tingspladsen. Efterfølgende berettede gårdejeren Niels Amundsson for retten, at Anna, ikklædt de mandsklæder hun havde haft på under rettergangen, havde overbevidst ham om, at hun virkelig var Sveriges kronprins, og at den som hjalp hende skulle blive rigeligt belønnet. Natten mellem d. 12.- 13. juli 1765 bankede Nils på væggen, som tegn på at alt var klart til hendes flugt, hvorpå Anna Eleonora klatrede ud gennem et vindue, hvor Nils ventede med to opsadlede heste. Herefter begav de sig mod grænsen. Da de nåede den norske by Löfnäs, var Nils vendt om rejst hjem³⁷⁸. Anna Eleonora undgik derved domstolen og dens straf.

---

³⁷⁷ Jösse häradsrätt 3/8, 23/9 1766, Justitsrevisionens utslagshandlingar 26/3 1767, RA

³⁷⁸ Jösse häradsrätt 3/8, 23/9 1766, Justitsrevisionens utslagshandlingar 26/3 1767, RA

Kvindernes motiver for at leve som mænd

Det umiddelbare motiv for, at Anna Eleonora iførte sig mandsklæder, var for at kunne forsørge sig selv. Hendes vedvarende praksis, og vedbleven stilen mod højere sociale lag, kan dog afspejle at hun kunne lide de rettigheder og den frihed der flugte med, hvortil hun også kunne udnytte sit flair for skuespil. Dette kan ligeledes tolkes som et udtryk for hendes egen kønsforståelse, idet hun gennem sin praksis ikke kun skildrede et kendskab til de sociale lag, men også et ønske om at hun tilhørte et højere samfundslag.

- **Natasja Bøgholm Thomassen**

1.9 Konklusion

Vores hensigt med specialet var at undersøge, hvordan henholdsvis tre danske og fire svenske kvinder i perioden 1702-1784, i en kortere eller længere periode lignede og levede et liv som mænd på en så overbevisende vis, at de gjorde sig genkendelige som mænd for deres omgivelser. Problemformuleringen har vi besvaret ved at benytte en kønsteoretisk tilgang til vores kilder om kvindernes liv som mænd, hvor Scott udgjorde det teoretiske grundlag for at benytte køn som en analysekategori, mens Butler har været vores hovedteoretiker, idet vi har operationaliseret performancebegrebet for at kunne tematisere nogle kategorier i vores analyse: *Kroppen som materialitet, Maskuline praksisser, Samfundets magtudøvelse og dom overfor kvinderne*. Med disse begreber og tematiseringer har vi belyst, hvordan kvinderne gjorde sig kulturelt genkendelige som mænd.

Derudover valgte vi en fjerde tematik; *Kvindernes motiver for at leve som mænd*, der på baggrund af vores egne gisninger om, hvad kvindernes grund til at leve som mænd kan have været, samt motivet for at iklæde sig mandsklæder. Denne fjerde analysekategori er ikke som sådan ansporet af vores teoretiske tilgang, men vi har inddraget disse bud og overvejelser, fordi "hvorfor-spørgsmålet" trænger sig på ovenpå de andre analysetematikker. Vi fokuserer i særlig grad på praksis - altså et "hvordan-spørgsmål", for derigennem og i højere grad at opnå en bedre forståelse af kvinders liv som mænd. Det har vist sig frugtbart at gå sådan til værks, da det har bidraget med ny viden om kvindernes liv og gøren som mænd i forhold til den eksisterende forskning i disse kvinder, som er foretaget af henholdsvis Krogh og Liliequist. De har begge gået traditionelt historievidenskabeligt til værks, og deres bidrag har i høj grad været empirisk nyskabende, idet de har belyst, at enkelte kvinder i 1700-tallet iklædte sig mandsklæder for at ligne mænd.

Som udgangspunkt gjorde de syv kvinder sig alle kulturelt genkendelige ved at ændre på deres krops materialitet og fysiske udseende, men det kom til udtryk på hver sin måde.

For alle syv kvinder er den maskuline beklædning beskrevet i deres kildemateriale, og vi får dermed et overordnet fællestræk for kvinderne. Det er dog kun i kilderne om Engelbrecht, Maria og Anna Eleonora, at vi får en eksplicit beskrivelse af deres mandsbeklædning og frisurer. Hos de resterende fire kvinder bliver det kun omtalt, at de har været iført en form for 'mandshabit'.

En anden ting omkring den fysiske og materielle krop, som dog kun gør sig gældende hos to af de danske kvinder, Sidsel og Engelbrecht, er deres simulering af et mandligt kønsorgan.

De brugte begge et horn for at foregive, at de havde en penis. Andre former for karaktertræk som kropsfysik og udseende, herunder skæg, adskiller sig fra hver kvinde, da det er individuelt, hvordan de har prøvet at gøre sig kulturelt genkendelig som det maskuline køn. På baggrund af disse resultater, til trods for kvindernes individuelle kropsmaterialiseringer, kan det konstateres, at der har eksisteret nogle generelle forestillinger for - i hvert fald hvad angår beklædning - hvad der skulle til, for at gøre sig kulturelt genkendelig som mand.

Hvad angår kvindernes praksis og gøren som mænd ser vi flere ligheder mellem de danske og svenske kvinder.

De syv kvinder var alle dygtige til at gøre det socialt mandlige køn via erhverv, adfærd og forhold til andre kvinder, mens de levede som mænd. Dette gjorde, at de efterlevede den heteronormative matrice, idet de tilsyneladende levede i overensstemmelse med de fire komponenter. Hertil skal det dog påpeges, at der kun var tale om en overensstemmelse udadtil, da der er i realiteten ikke var kohærens mellem det biologiske og sociale køn. Det var først, når kvinderne blev genkendt som et socialt feminint køn, at denne realitet blev virkelig, og kvinderne blev stillet for en domstol.

Selvom Engelbrecht, Maria og Anna Eleonora ikke indgik ægteskab med andre kvinder, indledte de forhold til andre kvinder. På baggrund af kilderne kan det ikke afgøres, om dette skyldes, at de havde følelser for kvinderne, eller det var en del af deres ønske om at gøre sig genkendelige som mænd. En gøren, som også gjorde dem genkendelige som mænd, handlede om deres evne til at indgå i maskuline sociale fællesskaber, herunder blandt andet i soldaterlivet, natmandslivet, livet som skrædder, på værtshuse og hos barberen. Ved at benytte nydelsesmidler såsom alkohol, tobak, spille hasard og komme i slagsmål fremstod de i sociale sammenhænge som mænd og kunne dermed nemmere indgå i disse maskuline fællesskaber, hvor kvinder ellers ikke var.

Deres maskuline erhverv afspejler også flere lighedstræk, da både Sidsel, Engelbrecht, Maria, Anna og Ulrika valgte at blive hvervet til hæren. Derudover tog de job som blandt andet karl, skibskok, klokker og skomagerlærling, hvilke alle var maskuline erhverv, som på det tidspunkt, kun kunne udføres af mænd.

Ud fra disse nævnte praksisser af det maskuline sociale køn, efterlevede kvinderne, hvad det ville sige at være mand og gjorde sig dermed genkendelige som mænd. Kvinderne udfordrede dog også forventningerne og normerne for, hvordan man var en mand eller en kvinde, fordi de biologisk set var kvinder, men materielt set lignede mænd, der praktiserede et maskulint arbejde. Hos Else og

Engelbrecht udfordrede de ikke kun dette, da de levede som mænd, de udfordrede det også, da de levede som kvinder og praktiserede et maskulint arbejde som skrædder og syerske, hvilket udfordrede normerne for at være kvinde.

Når samfundet og staten opdagede, at kvinderne ikke levede et liv i overensstemmelse med deres biologiske køn, blev der i Foucault'sk forstand udøvet magt overfor dem.

I magtudøvelsen overfor kvinderne kan der pointeres flere fællestræk, herunder er den medicinske undersøgelse som Sidsel, Maria, Anna, Ulrika, og Anna Eleonora gennemgik for, at deres biologiske køn kunne blive afklaret. I overensstemmelse med Foucaults definition af magt, kontrollerede samfundet, i form af retten, kvindernes biologiske køn, for at fremme deres feminine adfærd i overensstemmelse med deres biologiske køn. I 1700-tallets Danmark og Sverige var der altså ikke rum til, at biologisk fødte kvinder ikke opførte sig og levede et liv, som man forventede, at kvinder gjorde.

Engelbrecht og Anna blev pålagt en magtudøvelse fra andre autoriteter. Hos Engelbrecht var det en politimester, der påbød hende at iklæde sig kvindeklæder igen, mens det for Annas vedkommende var hendes chef, der selv undersøgte hende for at være hermafrodit, inden hun skulle igennem den medicinske undersøgelse.

I forhold til deres retslige dom, ses også nogle fællestræk. Sidsel, Maria, Anna og Ulrika blev tiltalt for at have giftet sig eller indgået i forhold til andre kvinder. Forhold mellem to personer af samme køn var forbudt, men kvinderne blev dog ikke dømt for sodomi, som mænd gjorde, da retten ikke havde nogen lov, der eksplicit sagde noget om kvinder og sodomi. Dette vidner om et fallocentrisk verdenssyn, hvor penetration skulle forekomme, for at det kunne forstås som en seksuel akt. Den kvindelige seksualitet i 1700-tallet var altså ikke begrebsliggjort, og det var derfor svært for samfundet at karakterisere, hvad denne seksualitet indebar. Kvinderne blev derfor i stedet dømt for at have gjort grin med kirken, ved at udgive sig for at være mænd og dermed gå imod naturens orden, når de som kvinder havde giftet sig med kvinder. Sidsel, Maria, Anna, Ulrika blev desuden tiltalt for at have iført sig mandsklæder, og her lød anklagen på i de forskellige retssager, at de adskilte sig fra deres biologiske feminine køn og derved forsømte den orden, som gud havde skabt mennesket i. For både Sidsel, Maria, Anna og Ulrika medførte det blandt andet en straf i form af åbenbar skriftemål, der set med et Butler'sk og Foucault'sk magtbegreb, var en afstraffelse, der både formede og tvang kvinderne til at indordne sig den herske samfundsnorm, og således gjorde dem kulturelt genkendelig igen som kvinder.

Hvad angår kvindernes motiver for at ligne og leve som mænd, og om de opfattede sig selv som kvinder eller mænd kommer især til udtryk hos de danske kvinder. Særligt Engelbrecht kan siges, at have udtrykt sin egen kønsforståelse gennem det navn hun valgte, efter hun blev genkendt, da det bestod af både et maskulint og feminint navn. Sidsel viste til gengæld med valget af sit tyske slægtsnavn en stilen mod et højere samfundslag, hvilket kunne repræsentere et ønske om at være fra et højere samfundslag. Den svenske Anna Eleonora stiledede også mod et højere socialt lag, i form af greve og kronprins, hvilket på samme vis skildrede et ønske om, at hun opfattede sig selv som en, der tilhørte dette lag.

Med hensyn til kvindernes valg for at iklæde sig mandsklæder, forekommer der nogle overordnede motiver; det økonomiske og forsørgende, frihed til ikke at være underlagt samfundets normgivende struktur og kærlighed.

Det første motiv gjaldt særligt dem, der havde mistede begge deres forældre, hvilket også var tilfældet for Else, Engelbrecht og Ulrika. Det andet motiv rettede sig især mod Engelbrecht, da hun ved at leve og klæde sig som en mand, havde frihed til at leve som hun ville, hvilket hun ikke havde som gift kvinde. I Sidsels sag forekommer der endvidere et kærligheds motiv, da det, at hun hjalp Bodil Marie med at skifte til mandsklæder, kan ses som en kærlighedserklæring.

På baggrund af vores egen forskning, er vi kommet frem til nogle generelle mønstre for, hvad kvinderne gjorde for at blive genkendelig som mænd og den dertilhørende manglende lovgivning, som hvert land stod overfor, når de skulle dømme kvinderne.

I relationen mellem vores forskning og den allerede eksisterende forskning fra England, Holland, Sverige og Danmark, kan der konstateres flere mønstre i form af ligheder i valg af erhverv, samfundslag, mangel på lovgivning og socialt acceptable situationer og simulering af kønsorganer.

Med udgangspunkt i kvindernes erhverv tegner der sig et mønster, hvor erhvervet som soldat er det mest gennemgående både i forhold Holland, England, Sverige og Danmark. Dette havde sandsynligvis at gøre med Den Store Nordiske Krig (1709-1720), hvortil alle havde brug for flere rekrutteringer, og det var derfor et nemt job for kvinderne at få. Flertallet af kvinderne kom endvidere fra de lavere sociale lag, dog fortælles det i retskilderne, at Ulrika og Anna Eleonora kom fra et højere samfundslag.

Endnu et mønster, som ses i alle landene, er, at det i visse situationer var accepteret af samfundet, at kvinderne iklædte sig mandsklæder, for eksempel hvis de skulle udføre et maskulint job, eller som

beskyttelse på en længere rejse. Simuleringen af det mandlige kønsorgan enten via et horn eller et stykke stof er også et mønster, der går igen landene imellem. I forhold til domsafsigelsen vidste alle landene ikke, hvordan de skulle dømme kvinder, der havde indgået i et forhold til hinanden, eftersom lovgivningen ikke foreskrev noget specifikt om sodomi mellem kvinder. Derudover vidste de heller ikke, hvordan de skulle dømme dem for at have iført sig mandsklæder. De anvendte derfor, 5. Mosebog kap. 22, vers fem til at dømme kvinderne for deres påklædning, og lod spørgsmålet om sodomi ligge.

På trods af, at vores teoretiske tilgang har gjort det muligt for os at bidrage med ny viden om disse kvinders liv som mænd, så har vores valgte teori også nogle begrænsninger. For eksempel hvad angår temaerne *Kroppen som materialitet* samt *Maskulin praksisser*. Kvindernes fysiske kroppe og deres gøren som mænd handler i høj grad om noget visuelt. Vi har i vores kilder som udgangspunkt ikke haft adgang til for eksempel portrætter af disse kvinder, dog med undtagelse af Engelbrecht, hvilket har medført, at vi skulle lede i kilderne efter beskrivelser af deres maskuline udseende, kropsfysik samt gøren i stedet for at kunne se dem. En anden begrænsning i forhold til at anvende nyere teori på ældre kilder er, at vi (sandsynligvis) kommer til at tolke kvindernes gøren som maskulint køn anderledes, end de selv har tænkt om selvsamme gøren. Det kan for eksempel tenderes til anakronisme at forstå kvinderne som homoseksuelle eller transkønnede, eller at de på andre måder ville udfordre normerne for køn. Vi lægger altså et andet aspekt eller hensigt ned over deres handlinger, end de muligvis selv har opfattet dem som. Det er i stedet en mere nutidig forståelse af noget fortidigt.

Til trods for at vores valgte tilgang naturligvis også har sine svagheder, har den givet os redskaber til at tilgå kildematerialet anderledes end den eksisterende forskning, der gik empirisk og traditionelt historievitenskabeligt til værks. Det har resulteret i, at vi har fået noget nyt frem i kilderne og om kvinderne. Dette i og med vores primære fokus ikke var at se på, *hvorfor* kvinderne levede som mænd, som den eksisterende forskning har gjort, men *hvordan* de levede som mænd gennem en periodemæssig gøren af det maskuline køn.

Vi har således kunnet belyse, hvordan syv kvinder i 1700-tallets Danmark og Sverige gjorde sig genkendelig som mænd for deres omgivelser og i de samfund, de levede i. Vores udvalgte sager skal ikke betragtes som et bevis for en generel samfundstendens. I stedet giver de et indblik i, hvordan virkeligheden så ud for nogle danske og svenske kvinder i 1700-tallet. – **Fælles**

Litteraturliste:

Bøger:

Bech, Henning (2005) *Kvinder og mænd*. Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 1. oplag. ISBN: 87-412-2317-9. s. 53-69

Borgström, Eva (2002) *Makalösa kvinnor - könsöverskridare i myt och verklighet*.

AlfabetaAnamma, Alfabeta Bokförlag AB. ISBN: 91-501-0191-9. s. 9-25, 193-239

Burke, Peter (1989) Foreword. I Rudolf Michel Dekker & Lotte van de Pol. *The Tradition of Female Transvestism in Early Modern Europa*. The Macmillan Press LTD. ISBN: 0-333-41252-4. s. xi-xv

Busck, Steen og Henning Poulsen (red.) (2011) *Danmarks historie - I grundtræk*. Aarhus Universitetsforlag 2002, 2. udgave, 4. oplag 2011. ISBN: 978-87-7288-941-2. s.119-240

Butler, Judith (1993) *Bodies That Matter. On the discursive limits of 'sex'*. Routledge, London ISBN: 13: 978-1-138-83476-7 (hbk). s. xi-xxx, 122-169

Damsholt, Tine, Simonsen, Dorthe Gert & Mordhorst, Camilla (2009) *Materialiseringer. Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse*. Aarhus Universitetsforlag. ISBN: 978-87-7934-493-8. s. 9-39

Dekker, Rudolf M. & Lotte C. van de Pol. (1989) *The Tradition of Female Transvestism in Early Modern Europa*. The Macmillan Press LTD. ISBN: 0-333-41252-4. s.1 -99

Faderman, Lillian (1981) *Surpassing the Love of Men - Romantic Friendship and Love between Women from the Renaissance to the Present*. The Woman's Press Limited, Great Britain. ISBN: 0-7043-3977-3. s.17-142

Foucault, Michel (1994) *Viljen til viden - Seksualitetens historie I*. Rhodos, København 1978. 2.oplag, ISBN: 87-90030-13-3. s.9-14, 83-113

Foucault, Michel (1980) *Herculine Barbin. Being the Recently Discovered Memoirs of a 19th Century Hermaphrodite*. The Harvester Press s. vii-ix

Friedli, Lynne (1987) *Passing Women - A study of gender boundaries in the eighteenth century*. I George Sebastian Rousseau og Roy Porter (red.) *Sexual underworlds of the Enlightenment*. Manchester University Press, Manchester. ISBN: 0-7190-1961-3. s.234-261

Heede, Dag (2002) *Det Tomme Menneske - Introduktion til Michel Foucault*. Museum Tusulanums Forlag, 2. reviderede udgave, København. ISBN: 87-7289-841-0. s.37-46

Herdt, Gilbert (1993) *Third Sex, Third Gender, Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*. Zone Books, New York. ISBN: 0-942299-82-5. s. 1-12

Holm, Marie-Louise (2014-2015) Dansk transhistorie begyndte i et skæringspunkt mellem eugenik og diagnosen 'sjælelige lidelser'. I Anna Sloth Harbo, Rakel Dehn Stammer, Cecilie Bødker, Anna Sofie Bach, Nazila Kivi, Michala Hvidt Breengaard, Emma Holten, Marie Storm Dalby, Morten Grimstrup (red.) *Friktion, Opsamling 2014-2015: Magasin for Køn, Krop & Kultur*, Hørdum & Engelbreth, København V, s. 38-42

Koefoed, Nina Javette (2008) *Besovede kvindfolk og ukærlige Barnefædre - Køn ret og sædelighed i 1700-tallets Danmark*. Museum Tusulanums Forlag, København. ISBN: 078-87-635-0200-9. s. 9-119

Koefoed, Nina Javette (2010) Kvinder, supplikker og sociale netværk i 1700-tallet. I Per Vingaard Klüver (red.), *Kvindens magt og magtens kvinder i tidlig moderne Europa*. Den Jyske historiker, WERKs Grafiske Hus a/s, Århus. ISBN: 987-87-91261-23-7. s.113-139

Kristensen Kjeld (2010) *Svensk-Dansk Ordbog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. JP/Politikens Forlagshus A/S. ISBN: 978-87-567-9361-2. s. 325

Krogh, Tyge (2000) *Oplysningstiden og det magiske - Henrettelser og korplige straffe i 1700-tallets første halvdel*. Olesen Offset, Viborg, 2000. ISBN: 87-568-1560-3. s.12-17, 36-83, 158-166 og 328-347

Laqueur, Thomas (1992) *Making sex: body and gender from the Greeks to Freud*. Harvard University Press. ISBN: 0-674-54355-6. s. 19-20 og 25-149

Laqueur, Thomas (1994) *Om könens uppkomst - Hur kroppen blev kvinnlig och manlig*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion Stockholm/Stehag. översättning: Öjevind Lång. ISBN: 91-7139-239-4. s. 21 og 81-173

Liliequist, Jonas (1997) Att inte kunna förstå sig är att inte kunna leva. Om personlighet, identitet och kön i 1600- och 1700-talens Sverige. I Tom Ericsson & Agneta Guillemot (red.) *Individ och Struktur i historisk belysning. Festskrift till Sune Åkerman*. Umeå universitets tryckeri, Umeå. ISBN: 91-7191-378-5. s. 157-178

Liliequist, Jonas (2002) Kvinnor i manskläder och åtrå mellan kvinnor. Kulturella förväntningar och kvinnliga strategier i det tidigmoderna Sverige och Finland. I Eva Borgström (red.), *Makalösa kvinnor - könsöverskridare i myt och verklighet*. AlfabetaAnamma, Alfabeta Bokförlag AB. ISBN: 91 501 0191 9 s. 63-125

Lindgren, Sven-Åke. 2005. *Michel Foucault*. Översättning af Hans Chr. Fink. I *Klassisk og moderne samfundsteori*, redigeret af Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen, side 331-349. 3. udgave. Hans Reitzels Forlag. ISBN 87-412-0233-3. s. 339-362

Lund, Lotte Nystrup (2002) Oprørske kroppe. Seksualitet i renæssancen, i Nina Koefoed og Claus Møller Jørgensen (red.) *Ægteskab, sex og hor i historien*. Den Jydske Historiker, Werks Offset A/S. ISBN: 87-91261-01-5. s.25-41, 45-66

Rydström, Jens & David Tjeder (2009) *Kvinnor Män och Alla Andra - En Svensk historia*. Studentlitteratur, oplag. 1:1 ISBN: 978-91-44-04831-4. s.23-46 og 158-160

Scott, Joan Wallach (1988) *Gender and the Politics of History*. Columbia University Press, New York. ISBN 0-231-06554-X. s. I-113

Silverstolpe, Fredrik (1999) Kvinnor i mansdräkt. I Göran Söderström (red.) *Sympatiens hemlighetsfulla makt. Stockholms homosexuella 1860-1960*. Stockholmia förlag, Borås. ISBN: 91-7031-065-3. s. 27-34

Silverstolpe, Fredrik (1999) Praxis och teori 1726-1864. I Göran Söderström (red.) *Sympatiens hemlighetsfulla makt. Stockholms homosexuella 1860-1960*. Stockholmia förlag, Borås. ISBN: 91-7031-065-3. s. 35-39

Steorn, Patrik(2014) Cirulation Images of Unmanliness and Foreignness: Collector Niclas Holterman and European caricatures in Sweden around 1800. I Tove Engelhardt Mathiassen, Marie-Louise Nosch, Maj Ringgaard, Kirsten Toftegaard & Mikkel Venborg Pedersen (red.) *Fashionable Encounters - Perspectives and Trends in Textile and Dress in the Early Modern Nordic World*. OXBRO BOOKS, Oxford. ISBN:978-1-78297-382-9. s. 251-253

Stormhøj, Christel (1998) *Kønnet vi tænker, kønnet vi gør*. Københavns Universitet, Sociologisk Institut. ISBN: 87-7296-172-4. s. 17-29

Trumbach, Randolph (1993) London's Sapphists: From Three Sexes to Four Genders in the Making of Modern Culture. I Gilbert Herdt (red.) *Third Sex, Third Gender, Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*. Zone Books, New York. ISBN: 0-942299-82-5. s. 111-137

Wiene, Inger (1991) *En historie om Kvindelige håndværkere i 200 år*, SFAH ISBN: 87-87-739-305. Tilgået den 04.05.2017: s. 12-18

- http://www.academia.edu/1836999/En_historie_om_kvindelige_h%C3%A5ndv%C3%A6rkere_i_200_%C3%A5r

Österberg, Eva (1997) *Jämmerdal och fröjdesal - Kvinnor i stormaktstidens Sverige*. Atlantis, Stockholm. ISBN: 91-7486-355-x. s. 7-27, 267-287

Artikler:

Almquist, Jan Eric (1939) Giftermål mellan kvinnor. Tilgået d. 04.03.2017:

- <http://svjt.se/svjt/1939/168>

Appel, Charlotte & Bo Kristian Holm (red.) (2017) *TEMA 7: Køn og kønsroller*, i Nationalmuseet.

Tilgået: 05.04.2017:

- http://luther2017.dk/fileadmin/user_upload/pdf/koen-og-koensroller.pdf

Eilenberg, Jon (2012) *Danskernes drikkevaner*, I Alt om Historien. Tilgået d. 23.05.2017:

- <http://altomhistorie.dk/artikler/danskernes-drikkevaner>

Mazzarella, Merete (2002): *Kvinnorna som sökte friheten i byxor*, i Svenska Dagbladet. Tilgået d. 08.02.2017:

- <https://www.svd.se/kvinnorna-som-sokte-friheten-i-byxor>

Mertz, Liv Rolf (2011) *Judith Butlers feministiske klassiker*, i Kvinno's Webmagasin. Tilgået d. 20.04.2017:

- <http://kvinno.dk/webmagasinet/judith-butlers-feministiske-klassiker>

Plumauzille, Clyde (2014): *Joan W. Scott's Critical History of Inequality*, i Institute for Advanced Study. Tilgået: 04.04.2017:

- <https://www.ias.edu/ideas/2014/plumauzille-scott>

Scherfig, Hans (1933) *Store kvinder*. I Ude og hjemme 30. juli 1933 nr. 26

Seidelin, Mette (2008) *Besovede kvindfolk og ukærlige barnefædre*, i historie-online.dk. Sidst redigeret i 2016 Tilgået d. 27.04.2017:

- <http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1700-arene/besovede-kvindfolk-og-ukaerlige-barnefaedre>

Söderström, Göran (2001) *DÖDSFALL: Fredrik Silverstolpe*. I Dagens Nyheter. Tilgået d. 25.03.2017:

- <http://www.dn.se/arkiv/familj/dodsfall-fredrik-silverstolpe/>

Söderström, Göran (2015) *Fredrik Silverstolpe in memoriam (1947-2001)*, i Nekrolog hos Jan Magnusson. Tilgået: 14.03.2017:

- <http://www.janmagnusson.se/Nekrolog%20Silverstolpe.htm>

Vries, Robert de & Hans Thorbjörnsson (red.) (2017) *Vasatidens Sverige 1521-1611*, i SO-rummet - Inspiration och kunskap Tilgået d. 07.06.2017:

- <http://www.so-rummet.se/kategorier/historia/nya-tiden/vasatidens-sverige#>

Tidskrifter:

Askgaard, Stig (2009) *På fersk gerning*, i Fynske minder. Tidsskrift Kopi fra DanBib/BOB bestil-id: 1025822882. S. 27-39

Harbsmeier, Michael. (1999) *Mikrohistorie - et plaidoyer*. Den jyske historiker, Nr. 85. Tidsskrifts Kopi, 1498232394044. s. 7-19

Krogh, Tyge (2013) *Kvinder i mandsklæder*. Historisk Tidsskrift, Bind 113, hæfte 1. Den danske historiske Forening, København s. 39-79. Tilgået d. 28.01.2017

- <https://tidsskrift.dk/index.php/historisktidsskrift/article/view/55137>

Krogh, Tyge (1994) *Bødlens og Natmandens Uterlighed*. Historisk Tidsskrift, Bind 16, række 3. Tilgået d. 24.04.2017

- <https://tidsskrift.dk/index.php/historisktidsskrift/article/view/34295/6631>

Kunøe, Mette (2008): *Det sjette bud*, i Kontur nr. 17. Tilgået d. 25.04.2017:

- http://kontur.au.dk/fileadmin/www.kontur.au.dk/OLD_ISSUES/pdf/anmeldelser/2008/17.mette.pdf

Liliequist, Jonas (1995) *Staten och sodomiten - Tystnaden kring homosexuella handlingar i 1600- och 1700-talets Sverige*. I *Lambda Nordica vol., I, nr. 1-2, 1995*. Scandinavian University Press. ISSN: 1100-2573. s. 9-31

Lindh, Erik (1930) *Et Rättsfall från 1713-1715*. I Tidsskrift, af Juridiska föreningen för Finland, vol. 66. s. 35-52

Rosenbeck, Bente (1997) *Intet nyt under solen?*, KVINDER, KØN & FORSKNING NR. 1. Tilgået d. 15.04.2017: s. 18-27

- <file:///D:/Ruc/Kandidat/Speciale/Gro%2071860-143779-1-PB.pdf>

Silverstolpe, Fredrik (1989) *Äktenskap mellan kvinnor i 1600- och 1700-talen*, i: Lambda Nordica, nr. 1. ISBN: 91-87358-04-2. s. 188-204

Sjöström, Oskar (2010) *Hattar & Mössor*, i Populär Historia. Tilgået d. 08.06.2017:

- <http://populärhistoria.se/artiklar/hattar-mossor/>

Steenstrup, Johannes (1912) *Kvindens Stilling i Danmark i Renæssancens og Reformationens Tidsaldre*, i Historisk Tidsskrift, Bind 8. række, 4. Sidst redigeret 2008. Tilgået: 03.04.2017:

- <https://tidsskrift.dk/index.php/historisktidsskrift/article/viewFile/36136/69473>

Österberg, Eva (1996) *Den synliga och den osynliga synden. Sexsualitet i norm och verklighet under 1600- och 1700-talen*, i: Lambda Nordica nr. 1 (2), ISSN: 1100-2573, s. 58-70

Links:

HP1: Dansk Bibel site. 5. *Mosebog 22*. Af Ulrik Sandborg-Petersen 1931. Tilgået d. 05.06.2017:

- <http://da.bibelsite.com/dan/deuteronomy/22.htm>

HP2: Dansk Bibel site. 3. *Mosebog 18*. Af: Ulrik Sandborg-Petersen 1931. Tilgået d. 05.06.2017:

- <http://da.bibelsite.com/dan/leviticus/18.htm>

HP3: Den store danske. *Kag*. Af: Mads L. 05.03.2014. Tilgået d. 20.05.2017:

- http://denstoredanske.dk/Samfund%2c_jura_og_politik/Jura/Retshistorie/kag

HP4: Den store danske. Kvindehistorie. Af: Anders Nygaard (red.) 17.05.2016. Tilgået d. 20.05.2017:

- http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Diverse_historie/Kulturhistorie-middelalderen/kvindehistorie

HP5: Förvaltningshistorisk ordbok. Vinterting. Af: Bengt Nyholm (red.) Tilgået d. 05.06.2017:

- <http://fho.sls.fi/uppslagsord/1561/vinterting/>

HP6: Den Store Danske. *Häradsrätt*. Af: Eva Jacobsen 20.09.2012. Tilgået. d. 05.05.2017:

- http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Jura/Juridiske_begreber_og_institutioner_i_fremmed_ret/h%C3%A4radsr%C3%A4tt

HP7: Förvaltningshistorisk ordbok. *Höstting*. Af: Bengt Nyholm (red.) Tilgået d. 08.05.2017:

- <http://fho.sls.fi/uppslagsord/12520/hostting/>

HP8: Förvaltningshistorisk ordbok. *Vinterting*. Af: Bengt Nyholm (red.) Tilgået d. 03.06.2017:

- <http://fho.sls.fi/uppslagsord/1561/vinterting/>

HP9: G. E. C. Gads Forlag København (1929). *Kong Christian den Femtis Danske Lov*. Udgave 1911. Af: Bjørn Andersen (2003). Tilgået d. 28.04.2017:

- <http://bjoerna.dk/DL-1683-internet.pdf>

HP10: Danmarkshistorien. *Seksuallovgivning, moral og uægte børn i 1700-tallet*. Af: webredaktionen (2017). Tilgået d. 04.04.2017:

- <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/1700-talstema-seksuallovgivning-moral-og-uaegte-boern/>

HP12: Linköpings stift. *Svenska kyrkan*. Af: Svenska kyrkan, senest opdateret: 27.06.2016. Tilgået d. 08.05.2017:

- <https://www.svenskakyrkan.se/linkopings-stift/domkapitlet>

HP13: SO-rummet - Inspiration och kunskap. *Reformationen - Gustav Vasa och kyrkan*. Af: De Vries, Robert & Hans Thorbjörnsson (red.) (2011). Tilgået d. 07.06.2017:

- <http://www.so-rummet.se/content/reformationen-gustav-vasa-och-kyrkan>

HP14: Den Store Danske. Store Nordiske Krig. Af: Gunner E. Lind, Gyldendal. Hentet 25. juni 2017. Tilgået d. 02.06.2017:

- http://denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_1536-1849/Store_Nordiske_Krig

HP15: Bibelselskabet. Kvindernes hovedbeklædning ved menighedens sammenkomster. Af: Bibelselskabet Redaktionen. Tilgået d. 04.06.2017:

- <http://www.bibelselskabet.dk/BrugBibelen/BibelenOnline.aspx?book=1kor&id=3&chapter=11b>

HP16: Synonymer.se. *Tidelag*. Af: Sinovum Media (ordbog). Tilgået d. 05.06.2017:

- <http://www.synonymer.se/?query=tidelag>

HP17: Den Store Danske. *Carl Gustaf Tessin*. Af: Gunner E. Lind, Gyldendal (2017). Tilgået d. 08.06.2017:

- http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Norge_og_Sverige/Sverige_1523-1809/Carl_Gustaf_Tessin

HP18: Den Store Danske. *Bådsmand*. Af: John Henning Liljedahl, Gyldendal (2017). Tilgået d. 06.06.2017:

- http://denstoredanske.dk/Bil,_b%C3%A5d,_fly_m.m./S%C3%B8fart/F%C3%A6rgefart_og_s%C3%B8fart_generelt/b%C3%A5dsmand

HP19: Den Store Danske. *Kurv i Symbolleksikon*. Af: Finn Stefánsson, Gyldendal (2009). Tilgået d. 02.06.2017:

- http://denstoredanske.dk/Symbolleksikon/Redskaber_og_genstande/kurv

HP20: Den Store Danske. *Stænder*. Af: Hanne Frøsig Dalgaard, Jens E. Olesen, Jesper Thomassen, Tim Knudsen, Gyldendel (2017). Tilgået: 25.03.2017:

- http://denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_f%C3%B8r_Reformationen/st%C3%A6nder

HP21: Den Store Danske. *Hovrätt*. Af: Allan Walbom, Gyldendal (2017). Tilgået d. 05.06.2017:

- http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Jura/Juridiske_begreber_og_institutioner_i_fremmed_ret/hovr%C3%A4tt

HP22: Svenskt biografiskt lexikon. *Ulrika Eleonora Stålhammar*. Af: Gunlög Fur. Tilgået d. 15.05.2017:

- <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=34664>:

HP23: Svenska Dagbladet (SvD). *Sista gången pesten drabbade oss*. Af: Dick Harrison (2012). Tilgået d. 15.06.2017

- <http://blog.svd.se/historia/2012/03/11/sista-gangen-pesten-drabbade-oss/>

HP24: Linköpings stift. *Domkapitlet*. Af: Svenska kyrkan (2016). Tilgået d. 04.06.2017:

- <https://www.svenskakyrkan.se/linkopings-stift>

HP26: Nordisk Forskningsinstitut. *Efternavne 1500-1800*. Af: Bo Nissen Knudsen (red.). Tilgået d. 13.06.2017

- <http://navn.ku.dk/personnavne/efternavne/efternavne-1500-1800/>

HP27: Nordisk Forskningsinstitut. *Fornavne 1500-1800*. Af: Bo Nissen Knudsen (red.). Tilgået d. 13.06.2017

- <http://navn.ku.dk/personnavne/fornavne/fornavne-1500-1800/>

HP28: Den Store Danske. *Spindehus*. Johnny Wøllekær (2009). Tilgået d. 15.03.2017

- http://denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Socialpolitik/spindehus

HP29: Den Store Danske. *Fængsel*. Af: Jens Tolstrup et al., Gyldendal, (2017). Tilgået d. 06.05.2017:

- [http://denstoredanske.dk/Samfund, jura og politik/Jura/Retshistorie/f%C3%A6ngsel](http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Jura/Retshistorie/f%C3%A6ngsel)

HP30: Danmarkshistorien. *Pest*. Af: Sally Schlosser Schmidt et al. (2016). Tilgået d. 10.05.2017

- <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/pest/>

HP31: Justitsministeriet. *Kapitel 18- Falsk forklaring og falsk anklage (straffelovens §§ 158-165)*. Af: Justitsministeriet (2003). Tilgået d. 24.06.2017:

- <http://jm.schultzboghandel.dk/upload/microsites/jm/ebooks/bet1424/bet/kap18.html>

HP32: Riksarkivet. *Domkapitel*. Af: Cecilia Björkman (2006). Tilgået d. 06.05.2017:

- <https://riksarkivet.se/Sve/Publikationer/Filer/Domkapitlen.pdf>

HP33: Åbo hovrätt. *Hovrättens historia*. (2014). Tilgået d. 02.06.2017:

- <https://oikeus.fi/hovioikeudet/turunhovioikeus/sv/index/hovioikeudenhistoriaa.html>

Reviews:

Bloodsworth, Mary (1995) *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex."* by Judith Butler.

I jStor. Tilgået: d. 15.04.2017:

- http://www.jstor.org/stable/189900?seq=1#page_scan_tab_contents

Baggrundsviden:

Bøger:

Andersson, Gudrun (1998) *Tingets kvinnor och män. Genus som norm och strategi under 1600- och 1700-tal*. Reklam & Katalogtryck AB, Uppsala. ISBN: 91-554-4140-8. s. 11-40, 50-59, 207-209, 217-218

Dugaw, Dianne (1989) Introduction. I Snell, Hannah (1750) *The Female Soldier; Or, The Surprising Life and Adventures of Hannah Snell*. William Andrews Clark Memorial Library, University of California, Los Angeles 1989. s. v-xiii

Kates, Gary (2001) *Monsieur d'Eon Is a Woman. A Tale of Political Intrigue and Sexual Masquerade*, New York. ISBN: 0801867312. s. xii-xxix, 3-137, 182-188, 201-209, 255-277

Kolmodin, Olof (1750) *Biblisk Qwinno-Spegel thet är alle i then heliga Skrift bekante och märckwürdiga Qwinnors Exempel*, s. 293

Liliequist, Jonas (1991) *Brott, Synd och Straff - Tidelagsbrottet i Sverige under 1600- och 1700-talet*. Historiska Institutionen, Umeå universitet, S-901 87 Umeå. ISBN: 91-7174-693-5. s. 1-259

Snell, Hannah (1750) *The Female Soldier; Or, The Surprising Life and Adventures of Hannah Snell*. William Andrews Clark Memorial Library, University of California, Los Angeles 1989. s. 1-42

Wijkmark, Christina (1995) *Allrakäraste - Catharina Wallenstedts brev 1672-1718*. Atlantis, Stockholm. ISBN: 91-7486-241-3. s. 7-9 og 19-533

Artikel:

Larsen, Jytte (2012) Mary Wollstonecrafts - Fuldblods-feminisme, Kvinno. Tilgået d. 09.06.2017:

- <http://kvinno.dk/webmagasinet/mary-wollstonecrafts-fuldblods-feminisme>

Nordin, Svante (2008) *Drottning Christina. En biografi - Unik Kristina i lysende biografi*, i Svenska Dagbladet. Tilgået d. 08.02.2017:

- <https://www.svd.se/unik-kristina-i-lysande-biografi>

Petersen, Åsa (2002) *Nu ska Kristina grävas upp igen*, Aftonbladet. Tilgået d. 04.02.2017:

- <http://www.aftonbladet.se/ledare/ledarkronika/asapetersen/article10307838.ab>

Link:

HP11: Danmarkshistorien. *Seksuallovgivning før 1849*. Af: Nina Koefoed 2017. Tilgået d. 29.04.2017:

- <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/seksuallovgivning-foer-1849/>

HP34: Danmarkshistorien : *Politik i 1700-tallet*. Af: revisionen 2012.:Tilgået d. 01.05-2017

- <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/1700-talstema-politik-i-1700-tallet/>

HP35: Ria Brodell. *Ria Brodell - Lisbetha Olsdotter*. Af: Ria Brodell. Tilgået d. 10.02.2017)

- <https://www.riabrodell.com/lisbetha-olsdotter-aka-mats-ersson>

HP36: Store Norske Leksikon. *Sveriges historie*. Af: Helge Salvsen et al. (red.). Sidst opdateret 15.02.2017. Tilgået d. 24.06.2017:

- https://snl.no/Sveriges_historie

HP37: Den Store Danske. *Sverige historie (1523-1809)*. Af: Gunner E. Lind, Gyldendal (2017).

Tilgået d. 16.06.2017:

- [http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Norge_og_Sverige/Sverige_generelt/Sverige_\(Historie\)/Sverige_\(Historie_-_1523-1809\)](http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Norge_og_Sverige/Sverige_generelt/Sverige_(Historie)/Sverige_(Historie_-_1523-1809))

HP38: Den Store Danske. *Frihedstiden*. Af: Gunnar E. Lind, Gyldendal (2017). Tilgået d. 16.06.2017

- http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Norge_og_Sverige/Sverige_1523-1809/Frihedstiden

HP39: Svenskt biografiskt lexikon. *Olof Kolmodin*. Af: Oscar Lövgren. Tilgået d. 25.02.2017:

- <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=11716>

Originale kilder:

Danske kilder:

Danske Kancelli, supplikprotokol juli- september 1784 nr. 205. Magistratens høringsvar. Kbh Statsarkiv, Rådhusstueskriverens kontor, kopibog 1784, nr. 17, 8.9.1784, RA

Kbh. Byting, bytingsprotokol 1727-30 fol 191-194, RA

Kbh. Byting, bytingsprotokol 1727-30, fol 203, RA)

Kbh. Byting, tingsvidneakter 1728-32, fol. 26-31, RA

Køge Byfoged, justitsprotokol 1730-40, fol. 501-523, RA

Nibe Byfoged, Tingbog, 1778-1800, 22.9.1794, Landsarkivet for Nørrejylland

Stockenbeck, Engelbrecht Maria (1784): *Der i Mandfolke-klæder Vidtbereiste Fruentimmers, Engelbrecht Maria Stockenbeck, som Skrædersvend Gottfried Jacob Eichsted, mærkværdige Begivenheder paa hendes Reiser til Lands og Vands, i Danmark, Holland, Tyskland, Böhmen, Polen og Spanien, indtil hendes Ankomst til Kiøbenhavn 1784, hvor hendes Køn blev Røbet*, udgivet af P. Horrebow, København 1784, Det Kongelige Bibliotek. Tilgået d. 05.06.2017

- <http://www.kb.dk/e-mat/dod/130007760524.pdf>

Svendborg Vor frue Sogn, Enesteministerialbog, 1687 - 1814, fol 254, RA

Sæby-Gershøj Pastorat, kirkebog 1710-93, opslag 93, RA

Underadmiralitetsretten, Underadmiralitetsretten, dombog 1727-34, fol 393-40

Underadmiralitetsretten, underadmiralitetsprotokoller 1727-34, fol 239-40, RA

Svenske kilder:

Det kongelige justitsråd i stockholms resolution

Engeströmska samlingen (ES), som en afskrift af landsretsprotokollen fra d. 25 april 1706. Det handler om håndskriften med signum E.S.C.XIII.1.18: ”*Om Qvinspersoner i Sverige, som antagit Mansdrägt och manliga yrken*”.

Göta Hovrätts resolution 18/12, 1729

Göta hovrätts brev till Justitierevisionen 7/5 1714, avskrift i B231:1, UUB
Justitierevisionens protokoll 25/2 1730, RA

Jösse domstol 3/8, 23/9 1766, Justitsrevisionens kendelse 26/3 1767

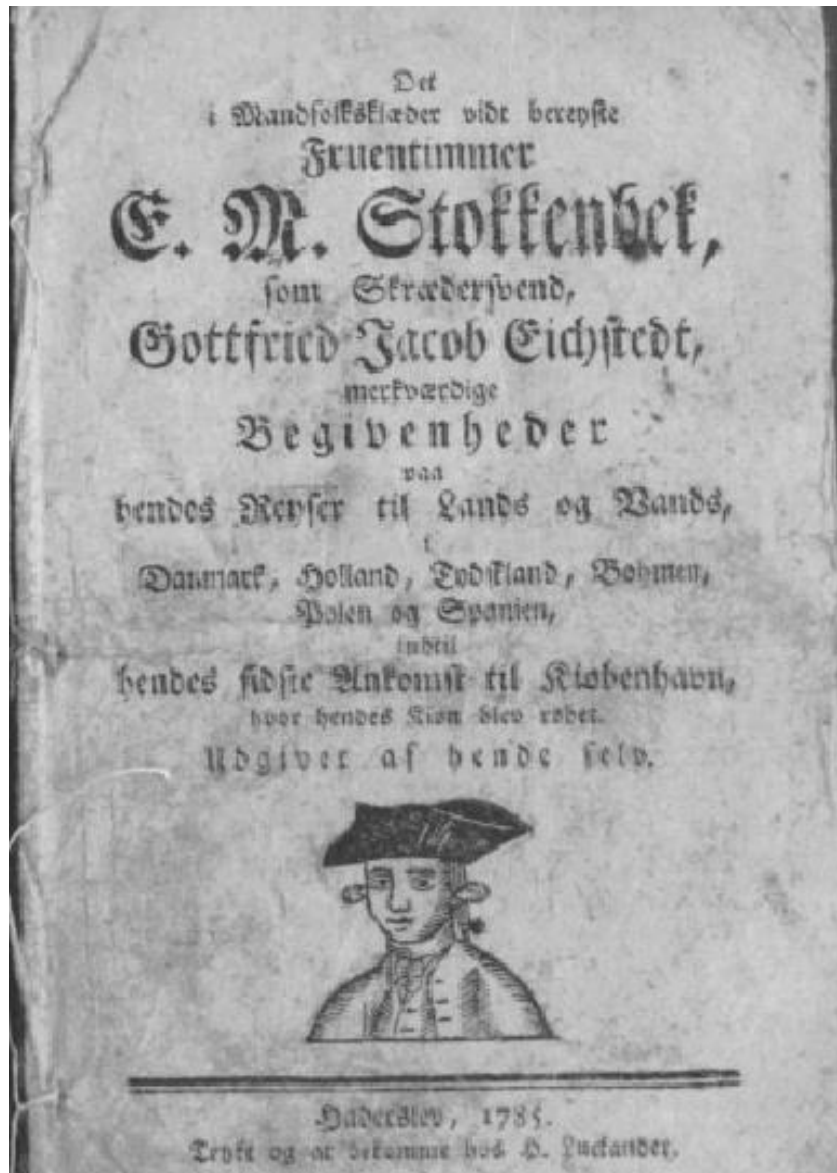
Kalmar rådhusrätt 12/2 1729, AII:5 VLA

Krigsförhör i Tervajoki by 18/1, 19/1 1714 i General Major Karl Gustav Armfeldts brev till konungen 26/1 1714, Brev till konungen Karl XII volym 2, RA.

Svartsjö och Färentuna ordinarie vinterting 13/2 1706, Svea hovrätts renoverade domböcker Stockholms län 13, RA.

Stockholms Skrivelse till Kungl. Maj:t 25/8 1714

Bilag 1: Forside til Engelbrecht Maria Stockenbecks beretning fra 1784. Nederst på billedet fremgår portræt, der efter sigende skulle forestille hende selv.

Kilde: Stockenbeck, Engelbrecht Maria (1784): *Der i Mandfolke-klæder Vidtbereiste Fruentimmers, Engelbrecht Maria Stockenbeck, som Skrædersvend Gottfried Jacob Eichstedt, mærkværdige Begivenheder paa hendes Reiser til Lands og Vands, i Danmark, Holland, Tyskland, Böhmen, Polen og Spanien, indtil hendes Ankomst til Kiøbenhavn 1784, hvor hendes Køn blev Røbet*, udgivet af P. Horrebow, København 1784, Det Kongelige Bibliotek

Bilag 2: Et muligt billede af Annas frakke og hat. Hendes frakke var dog blågrå

”Redingotte en Bakmann ou á coqueluchon.” French, 1779, Hand-colored engraving on laid paper. Designed by: Pierre-Thomas LeClerc, French, about 1740-after1799; Engraved by: Nicolas Dupin, French; Publisher: Esnauts et Rapilly, French, 18th century: Galerie des Modes et Costumes Français. 20e. Cahier des Costumes Français, 14e Suite d’Habillemens á la mode en 1779, U. 117. The Elizabeth Day McCormick Collection, No. 44.1394 (Photograph © 2013 Museum of Fine Arts, Boston)

Kilde: Steorn, Patrik(2014) Cirulation Images of Unmanliness and Foreignness: Collector Niclas Holterman and European caricatures in Sweden around 1800. I Tove Engelhardt Mathiassen, Marie-Louise Nosch, Maj Ringgaard, Kirsten Toftegaard & Mikkel Venborg Pedersen (red.) *Fashionable Encounters - Perspectives and Trends in Textile and Dress in the Early Modern Nordic World*. OXBRO BOOKS, Oxford. ISBN:978-1-78297-382-9. s. 251-253

Bilag 3: Et muligt billede af Annas frisurer; et stort hår fortil og pisk i nakken

Kilde: Steorn, Patrik(2014) Cirulation Images of Unmanliness and Foreignness: Collector Niclas Holterman and European caricatures in Sweden around 1800. I Tove Engelhardt Mathiassen, Marie-Louise Nosch, Maj Ringgaard, Kirsten Toftegaard & Mikkel Venborg Pedersen (red.) *Fashionable Encounters - Perspectives and Trends in Textile and Dress in the Early Modern Nordic World*.

OXBRO BOOKS, Oxford. ISBN:978-1-78297-382-9. s. 251-253